

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล
อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

PARTICIPATION MODEL AND COMMUNITY-BASED TOURISM
MARKETING PLAN OF PALM, PADDY AND SEA,
SATHING PHRA DISTRICT,
SONGKHLA PROVINCE,

โดย อุมาพร มุณีแนม และคณะ

เมษายน 2552

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

รูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการ
ท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล
อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

PARTICIPATION MODEL AND COMMUNITY-BASED TOURISM
MARKETING PLAN OF PALM, PADDY AND SEA,
SATHING PHRA DISTRICT,
SONGKHLA PROVINCE

คณะผู้วิจัย

สังกัด

อุมพร มุณีแนม

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

พูนทรัพย์ ศรีชู

ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านท่าหิน

ชุดโครงการการพัฒนาและจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่อย่างยั่งยืนของ 5 จังหวัดภาคใต้
(สงขลา พัทลุง ตรัง สตูล และนครศรีธรรมราช)

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณสถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวไทย โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ให้โอกาสในการทำวิจัย ให้คำแนะนำ รวมทั้งการสนับสนุนทุนการวิจัยเพื่อการอำนวยความสะดวกในงานวิจัยชิ้นนี้ผ่านพ้นไปได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ ชุมชนกลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนค-นา-เล ทุกท่าน อันประกอบไปด้วยชุมชนท่าหิน ชุมชนคูซูด และชุมชนคลองรี วิทยากรผู้เชี่ยวชาญทุกท่านผู้ที่คอยให้คำแนะนำและส่งเสริมชุมชนเกี่ยวกับเรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมถึงผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทุกท่าน ที่ให้ความร่วมมือ ความเมตตา ความพยายาม และร่วมสละเวลาในการให้ข้อมูลตอบแบบสอบถาม การให้สัมภาษณ์ การประชุมเพื่อร่วมวางแผนร่วมกันในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทุกๆ กิจกรรมที่ผ่านมา รวมไปถึงการร่วมทดลองนำเที่ยว เพื่อผลักดันให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนไหนค-นา-เล ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ และมีการพัฒนาอย่างไม่หยุดยั้ง

ขอขอบคุณผู้ช่วยที่คอยสนับสนุนงานให้วิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างราบรื่น อันประกอบไปด้วยนางสาวธิดิสุตา โตวิวัฒน์ ที่ช่วยรวบรวมข้อมูลจากห้องสมุดในมหาวิทยาลัยต่างๆ ในกรุงเทพมหานคร และผู้ช่วยวิจัยทุกท่าน อันได้แก่ นางสาววาสนา ทองจันทร์ นางสาวปราณี ไพบูลย์สมบัติ นางสาวเกศรา จงศรีสุขทวี นางสาวเมษยา ศิริพงศ์ประพันธ์ นายวิศิษฐ์ วันเพ็ญ นางสาวอารมณ มีรุ่งเรือง นางสาวสุนทราภรณ์ มะโน นางสาวนราวดี มะลิวรรณ และนายเจริญพงศ์ พรหมศรี ขอขอบคุณ นายพงศ์บวร สุวรรณณัฐโชติ และนายวิฑูร ชูศรี ผู้ที่คอยช่วยเหลือเรื่องการบินที่ภาพด้วยกล้องดิจิตอล กล้องวิดีโอพร้อมบันทึกเสียง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือในการวิจัย รวมไปถึงนักท่องเที่ยวทดลองทุกท่าน ที่คอยสะท้อนกลับสิ่งที่ขาดตกบกพร่อง และทำให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง

ขอขอบคุณกรรมการ และผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่คอยให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงให้งานวิจัยชิ้นนี้มีความสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกท่าน ขออภัยที่อาจจะตกหล่นและไม่ได้
เอ่ยนามได้ทั้งหมด ขอขอบคุณทุกท่านอย่างจริงใจอีกครั้งที่ให้การช่วยเหลือในการประสานงาน
และให้กำลังใจ ให้คำแนะนำในการทำงานวิจัยชิ้นนี้ให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีมาโดยตลอด

อุมภาพร มุณีแนม และพูนทรัพย์ ศรีชู

10 เมษายน 2552

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

โหนด-นา-เล เป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนซึ่งเน้นถึงการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน ภายใต้การจัดการของชุมชนเอง โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากการรวมตัวของคนในชุมชนประมาณ 80 คน ของตำบลท่าหิน คุซุด และคลองรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 และยังคงมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบัน

การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นหลักการสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนที่ร่วมการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว มีส่วนร่วมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในหลากหลายรูปแบบ เช่น การรับเอาแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เข้ามาจัดการ การร่วมกันจัดการภายในชุมชนเอง รวมถึงมีการประสานงานเพื่อการจัดการกับองค์กรที่เกี่ยวข้องภายนอก ทั้งนี้ ชุมชนได้มีการนำเทคนิคการมีส่วนร่วมมาใช้ในการจัดการในหลากหลายรูปแบบ เช่น การศึกษาดูงาน การจัดประชุมกลุ่มย่อย การวางแผนการดำเนินงาน การทดลองปฏิบัติ และการประเมินผลการดำเนินงาน

จากการดำเนินงานที่ผ่านมาชุมชนต่างก็เกิดการเรียนรู้ ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ในการเพิ่มพูนความรู้ การปรับเปลี่ยนทัศนคติ และการฝึกฝนทักษะต่างๆ อันเกี่ยวเนื่องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างไรก็ตาม ในการดำเนินงานต่างๆ ยังคงพบกับอุปสรรคในการมีส่วนร่วม ได้แก่ อุปสรรคส่วนตัว เช่น การไม่มีเวลา การลืม และการมีภาระกิจที่จะต้องทำอย่างอื่นก่อน อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน เช่น เพศ ความรู้ ความไม่กล้า ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ความไม่พร้อม และงบประมาณ อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น การจำกัดจำนวนผู้ที่เข้าร่วม การที่มีตัวแทนดำเนินการอยู่แล้ว การขาดการติดต่อประสานงาน และการขาดความต่อเนื่อง อุปสรรคด้านแนวคิด เช่น การไม่เห็นความสำคัญ และการเห็นแก่ประโยชน์เรื่องเงินเป็นต้น

นอกจากนี้ ในการทดลองวางแผนการตลาดในงานวิจัยชิ้นนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นแบบฝึกหัดหนึ่งที่ทำให้ประชาชนได้ทราบจุดเด่น-จุดด้อย โอกาส และสิ่งคุกคาม ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล และพัฒนาไปสู่การดำเนินงานด้วยการใช้แผนการตลาดในการพัฒนาองค์กร ด้วยการปรับโครงสร้างองค์กรและแบ่งหน้าที่ต่างๆ อย่างชัดเจน และกำหนดวาระการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ แผนพัฒนานุเคราะห์ด้านการสื่อความหมาย แผนด้าน

การเงินด้วยการหักรายได้จากการท่องเที่ยวเข้าสู่กลุ่มเพื่อเป็นทุนในการพัฒนาต่อไป และแผนการส่งเสริมการขายด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การส่งเสริมการขายต่างๆ การขายตรง ทั้งนี้ แผนการตลาดที่กำหนดนั้นได้รับการพัฒนาและส่งเสริมภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วน ความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552) ที่ชุมชนสามารถทดลองแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดดังกล่าวข้างต้น หากมีข้อที่ต้องปรับปรุงในส่วนไหน อย่างไร ก็สามารถดำเนินการได้ในปีต่อไป

นอกจากนี้การศึกษาขึ้นนี้ยังค้นพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไหนด-นา-เล ควรมีการปรับปรุงการดำเนินการใน 3 แนวทางคือ 1) ชุมชนต้องมีพื้นฐานที่เข้มแข็งในการมีส่วนร่วมด้วยตัวของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานการดำเนินงานกับหน่วยงานภายนอก และ 3) ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้ตามความต้องการที่เหมาะสม เนื่องจากชุมชนไม่สามารถจัดการในทุกๆ เรื่องได้ด้วยตนเองได้ทั้งหมด การได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีประสบการณ์จะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนเข้มแข็งและสามารถจัดการการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้ดียิ่งขึ้น โดยไม่เสียเวลากับการลองผิดลองถูก

บทคัดย่อ

รหัสโครงการ: ABTC/SSPNT/00013

ชื่อโครงการ: รูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา

ชื่อนักวิจัย: อูมาพร มุณีแนม และพูนทรัพย์ ศรีชู

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และ

ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านท่าหิน ต.ท่าหินและเครือข่ายชุมชนเพื่อการ
ฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

E-mail Address: umaporn.m@psu.ac.th; poonsuplom@thaimail.com

ระยะเวลาโครงการ: 1 มกราคม 2551-10 เมษายน 2552

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดย
ชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1)
การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน การ
เรียนรู้ และอุปสรรค ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล 2) เพื่อศึกษา
ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อปรับปรุงการจัดการ
ท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล 3) เพื่อศึกษา
แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน
โหนด-นา-เล และ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยว
ชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล

วิธีในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้คือ 1) การทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถี
โหนด-นา-เล จำนวน 80 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแกนนำเครือข่ายและผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 20 คน 3) การจัดกระบวนการ
กลุ่มจำนวน 4 ครั้ง จากสมาชิกแกนนำเครือข่าย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว

โดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เลจำนวน 30, 7, 7 และ 35 คน ตามลำดับ 4) การทดลองจัดกิจกรรมนำเที่ยวกับนักท่องเที่ยวตัวอย่างจำนวน 45 คน และ 5) การสังเกตการณ์ตลอดการวิจัย และใช้วิธีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การบันทึกภาพ และการบันทึกวีดิทัศน์ในวิธีวิจัยข้อที่ 3-5 ทั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลพิสัยภูมิกับการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การหาความถี่กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การบรรยายเชิงพรรณนา กับข้อมูลที่ได้จากการจัดกระบวนการกลุ่ม การทดลองนำเที่ยว และการสังเกตการณ์ รวมไปถึงการนำข้อมูลที่ได้จากทุกแหล่งมาวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อหาความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล ประกอบไปด้วยรูปแบบ 3 รูปแบบใหญ่ๆ 1) การมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง อันได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง, ล่าง-บน, และแบบคนกลาง 2) การมีส่วนร่วมโดยชุมชนตามรูปแบบของ Tosun ได้แก่ การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง 3) การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วม เช่น การอบรม และการดูงาน การมีส่วนร่วมที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ได้แก่ การค้นหาสาเหตุของปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การปฏิบัติงาน การใช้ผลประโยชน์ การรับผลประโยชน์ และการประเมินผลงาน นอกจากนี้ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากสมาชิกเครือข่ายจำนวน 80 คน พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแบบสั่งการ วัดได้จากการรับรู้ข้อมูลมากที่สุด (96.2%) รองลงมาคือการมีส่วนร่วมการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ วัดได้จากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (85.5%) และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (68.8%) เป็นอันดับที่ 3 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่อยู่ในลำดับสุดท้าย

จากรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ รวมถึงประสบกับอุปสรรคในการมีส่วนร่วม ซึ่งค้นพบว่า ประชาชนเกิดการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลากหลาย กล่าวคือ จากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 74 คน เกิดการเรียนรู้ในการได้รับความรู้ (92.5%) มาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกิดความสามัคคี การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม และการเพิ่มพูนทักษะเป็นจำนวนที่เท่ากัน (81.2%) รวมไปถึงการได้ประสบการณ์ใหม่ๆ (80.0%) ในลำดับที่ 3 นอกจากนี้ จากการ

สัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เกิดการเรียนรู้ในหลากหลายประเด็นที่มีลักษณะ เช่นเดียวกันกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็นการเรียนรู้ใน 3 กลุ่มคือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ เช่น การได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น, การได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ, การได้พบปะผู้คน 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ เช่น ความตระหนักการมองเห็นคุณค่าในทรัพยากรท้องถิ่น และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ เช่น การเรียนรู้ในการปรับปรุงแก้ไข, การเรียนรู้การทำงานกับผู้อื่น, และการกำหนดวิสัยทัศน์ในการท่องเที่ยว เป็นต้น นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 30 คน พบว่าอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วย 13 อุปสรรค โดยอุปสรรค 3 ลำดับแรกได้แก่ 1) อุปสรรคส่วนตัว เช่น การไม่มีเวลา ร้อยละ 37.5 การลืม และการมีภาระกิจที่จะต้องทำอย่างอื่นก่อนในจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 11.2 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น อุปสรรคในการไม่มีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ร้อยละ 12.5 สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ 1) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน เช่น เพศ ความรู้ ความไม่กล้า ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ความไม่พร้อม และงบประมาณ 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น การจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วม การที่มีตัวแทนดำเนินการอยู่แล้ว การขาดการติดต่อประสานงาน และการขาดความต่อเนื่อง 3) อุปสรรคด้านแนวคิด เช่น การไม่เห็นความสำคัญ และการเห็นแก่ประโยชน์เรื่องเงินเป็นต้น

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมองในการพัฒนาแผนการตลาดของวิถีไหนด-นา-เล จึงประกอบไปด้วย 4 แผนด้วยกันคือ 1) แผนพัฒนาองค์กร ด้วยการปรับโครงสร้างองค์กร และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 2) แผนพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อความหมาย 3) แผนด้านการเงิน และ 4) แผนการตลาดในการส่งเสริมแผนการตลาดด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การส่งเสริมการขายต่างๆ และการขายตรง ทั้งนี้ แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด 4 แผนข้างต้น ได้รับการส่งเสริมภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วน ความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552)

ผลการศึกษาพบข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไหนด-นา-เล ใน 3 แนวทางคือ 1) ชุมชนต้องมีพื้นฐานที่เข้มแข็งในการมีส่วนร่วมด้วยตัวของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานการดำเนินงานกับ

หน่วยงานภายนอกและ 3) ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้ตามความต้องการที่เหมาะสม เช่น ความช่วยเหลือเพื่อการจัดการด้านการตลาด เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนไม่สามารถจัดการในทุกๆ เรื่องได้ด้วยตนเองได้ทั้งหมด การได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีประสบการณ์จะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนเข้มแข็งและสามารถจัดการการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้ดียิ่งขึ้น

คำหลัก: รูปแบบการมีส่วนร่วม, แผนการตลาด, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, โหนด-นา-เล, อำเภอสตึงพระ, จังหวัดสงขลา

ABSTRACT

Project Code: ABTC/SSPNT/00013

Project Title: Participation Model and Community-Based Tourism Marketing Plan of Palm, Paddy and Sea, Sathing Phra District, Songkhla Province, Thailand

Investigators: Muneenam, U. and Srichoo, P.

Prince of Songkla University;

THA HIN Conservative Tourism Association, Tha Hin Sub-District and

Songkhla Lake Basin Restoration & Development Community Network

E-mail Address: umaporn.m@psu.ac.th; poonsuplom@thaimail.com

Project Duration: 1 January 2008-10 April 2009

The study of the participation model and the community-based tourism marketing plan for Palm, Paddy and Sea in the Sathing Phra District, Songkhla Province, Thailand aimed to, (a) study public participation models, public learning and the barriers against public participation in the community-based tourism of the Palm, Paddy and Sea contexts, (b) recommend public participation improvements for the community-based tourism of Palm, Paddy and Sea context, (c) design community-based tourism marketing plans for the Palm, Paddy and Sea contexts and, (iv) promote the community-based tourism marketing plans for the Palm, Paddy and Sea contexts.

The research methods in this study are, (a) literature reviews from the relevant documents and research, (b) 80 structured interviews from the members of the Palm, Paddy and Sea community-based tourism groups and 20 in-depth interviews from the leaders and related organisations/persons, (c) four group discussions of 30, 7, 7 and

35 participants among the members, leaders and related organisations/persons, (d) pilot study of 45 traveling tourists, (e) observations by taking notes, digital camera and motion camera recordings of the methods from (c) to (e). Secondary data analysed the literature reviews, qualitative data techniques analysed the data from the in-depth interviews, frequencies analysed the data from the structured interviews and narration analysed the data from the group discussion, the pilot study and the observations. Subsequently, all data were triangulated.

Results found that the public had participated in community-based tourism in three models. These were, (a) a structured model (Bottom-up; Top-down; Intermediate approaches), (b) Tosun's typology of a community participation model (Coercive, Induced, Spontaneous Participation) and, (c) others. These were: a participation process development techniques model, such as a training and field study; a participation process model and a step participation model (cause of problem finding, planning, decision making, practicing, using, benefit sharing and evaluating). Moreover, the results showed that, firstly, the top three participation models of the people from the structured interviews participated the most in coercive participation. This was measured by perceiving information (96.2 per cent). Secondly, people participated in spontaneous participation, measured by practicing participation (85.5 per cent) and decision-making participation (68.8 per cent), while evaluation participation had the least participation.

Furthermore, from the participation models above, it was found that the public learned many things. The top three items learned by the 74 respondents from the structured interviews were, (a) gaining knowledge (92.5 per cent), (b) learning unity, increasing awareness in local culture and environmental conservation, and improving skills had the same level (81.2 per cent) and (c) gaining new experiences (80.0 per cent). The in-depth interviews respondents learned similar things to the respondents from the structured interviews. These could be sorted into three groups, (a) the cognitive learning domain, such as, gaining local resources knowledge, gaining new

experiences and meeting new people, (b) the affective learning domain, such as, increasing awareness in the local resources values and, (c) the kinesthetic learning domain, such as, learning how to improve, learning to work with others, learning how to address tourism vision etc. In addition, 30 respondents from the structured interviews revealed that the top three barriers to participation in community-based tourism were, (a) personal factors such as, no time (37.5 per cent) — forgot and duty priority had the same level (11.2 per cent), (b) administrative factors, such as, no right to share ideas (12.5 per cent). However, the in-depth interviewees said that the barriers to participation in community-based tourism were, (a) fundamental factors, such as, gender, knowledge, courage, length of membership, present position, not ready and budget, (b) administrative factors, such as, limited participant numbers, representative, non-cooperation, discontinue and, (c) stereotype factors, such as, not interested and money first.

The market plan designed from the four times of group discussions was composed of four plans, (a) a re-organisation plan for re-organising the community-based tourism group and continuously working on tourism activity, (b) an interpreter development plan, (c) a budget plan and, (d) a marketing promotion plan for advertising, public relations, sales promotions and personal selling. These marketing plans were designed based on the priorities of the problem, the possibility of implementation, few or no expenses, the willingness of the community-based management, self-support and time-base framed.

Consequently, to improve public participation in the community-based tourism of Palm, Paddy and Sea context, the community should, (a) strongly participate within the community that is the basis of the community-based tourism, (b) vary their participation by having a coordinator working with outsiders and, (c) the community might ask for help from outsiders at the right time, such as for marketing plan help. The community cannot manage everything by themselves; thus, assistance from highly experienced

persons/outside rs would strengthen the abilities of the community in community-based tourism management.

Keyword: participation model, marketing plan, community-based tourism, Palm-Paddy-Sea, Sathing Phra District, Songkhla

สารบัญ

กิตติกรรมประกาศ	ก
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ค
บทคัดย่อ	จ
ABSTRACT	ณ
สารบัญ	ฐ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญภาพ	ด
บทที่ 1 บทนำ	19
1.1. หลักการและเหตุผล	19
1.2. วัตถุประสงค์ของโครงการ	24
1.3. คำถามการวิจัย (RESEARCH QUESTION)	24
1.4. นิยามศัพท์เฉพาะ	25
1.5. ขอบเขตของการวิจัย	25
1.6. ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (OUTPUT)	26
1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (OUTCOMES)	26
1.8. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	27
1.9. สรุป	27
บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	28
2.1 การทบทวนวรรณกรรม	28
2.1.1. ความหมายและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชน	28
2.1.2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	36
2.1.3. การตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	47
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	58
2.2.1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	59

2.2.2. การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	61
2.2.3. อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	63
2.2.4. ข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	63
2.2.5. แผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	63
2.3 สรุป	64
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	67
3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	69
3.2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	70
3.3. การเก็บรวบรวมข้อมูล	71
3.4. การวิเคราะห์ข้อมูล	72
3.5. สรุป	72
บทที่ 4 ผลการศึกษา และอภิปรายผล	74
4.1. ผลการศึกษา และอภิปรายผล	75
4.1.1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	75
4.1.2. การเรียนรู้และอุปสรรค	84
4.1.3. ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	101
4.1.4. แผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน	107
4.1.5. แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด	136
4.2. สรุปภาพรวมการตอบคำถามการวิจัยทั้งหมด	141
บทที่ 5 บทสรุป	144
5.1. บทสรุป	144
5.2. ข้อเสนอแนะ	148
5.2.1. ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยครั้งนี้	148
5.2.2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป	149
5.3. สรุป	149
บรรณานุกรม	150
ภาคผนวก (APPENDIX)	157

ภาคผนวก ก. บทความการวิจัย	158
ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์	174
ภาคผนวก ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้ และกิจกรรมที่ดำเนินการ มา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ	176
ภาคผนวก ง. แบบสัมภาษณ์ (SCHEDULE INTERVIEWS) ผู้นำชุมชน 20 คน	178
ภาคผนวก จ. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับสมาชิกจำนวน 80 คน	181
ภาคผนวก ฉ. รูปภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย	190
ภาคผนวก ช. ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์	197
ภาคผนวก ซ. ประวัติคณะผู้วิจัย	204

สารบัญตาราง

ตาราง 1 แสดงเครื่องมือของส่วนผสมทางการตลาดของสถานที่ท่องเที่ยว	50
ตาราง 2 แสดงส่วนผสมด้านการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ควรพิจารณา	52
ตาราง 3 แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้	70
ตาราง 4 แสดงการเรียนรู้ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	85
ตาราง 5 แสดงการเรียนรู้จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก	87
ตาราง 6 แสดงอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	91
ตาราง 7 แสดงอุปสรรคการมีส่วนร่วมจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก	92
ตาราง 8 แสดงข้อเสนอแนะของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	102
ตาราง 9 แสดงข้อเสนอแนะจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก	103
ตาราง 10 แสดงราคาการขายทัวร์ท่องเที่ยววิถีชีวิตไหนด-นา-เล	125
ตาราง 11 แสดงโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล สำหรับนักเรียน	126
ตาราง 12 แสดงโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืนในงานวิจัยชิ้นนี้	127
ตาราง 13 แสดงการส่งเสริมการขายโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล	132
ตาราง 14 แสดงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับเทศกาลอื่นๆ	133
ตาราง 15 แสดงแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประจำปี 2552	134
ตาราง 16 แสดงจำนวนการตอบรับการสัมภาษณ์	198
ตาราง 17 แสดงจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกในงานวิจัยชิ้นนี้	199
ตาราง 18 แสดงเพศ อายุ สมาชิกในครัวเรือนของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	201
ตาราง 19 แสดงรายได้เฉลี่ยจากการการท่องเที่ยวของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	203
ตาราง 20 แสดงความถี่ในการดำเนินกิจกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	203
ตาราง 21 แสดงระยะเวลาในการเข้าร่วมของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง	203

สารบัญภาพ

ภาพ 1 แสดงอำเภอสทิงพระ ดินแดนแห่งวิถีโหนด-นา-เล	23
ภาพ 2 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	31
ภาพ 3 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ	32
ภาพ 4 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน	39
ภาพ 5 แสดงตัวอย่างโครงสร้างการปกครองบ้านดอนมุล ตำบลศรีภูมิ จังหวัดน่าน	40
ภาพ 6 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวของ Tosun	42
ภาพ 7 แสดงรูปแบบวงจรการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่สามารถพัฒนาคน องค์กร และสังคม	46
ภาพ 8 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้	65
ภาพ 9 แสดงวิธีการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้	73
ภาพ 10 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างของชุมชนตำบลท่าหิน	76
ภาพ 11 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างของชุมชนตำบลคูซูด	77
ภาพ 12 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างของชุมชนตำบลคลองรี	77
ภาพ 13 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โหนด-นา-เล	83
ภาพ 14 แสดงข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยว	107
ภาพ 15 แสดงกระบอกเก็บน้ำตาลโตนดที่เก็บมาสดๆ จากต้น	118
ภาพ 16 แสดงการสาธิตการเจาะลูกตาล	118
ภาพ 17 แสดงการสาธิตการเคี้ยวน้ำตาล	118
ภาพ 18 แสดงสาธิตน้ำผึ้งแว่น น้ำผึ้งผง ขนมหจากตาลโตนด การสานตักแตน (ซ้าย-ขวา; บน-ล่าง)	119
ภาพ 19 แสดงการผลิตภัตตาคารที่นักท่องเที่ยวสามารถจับจ่ายได้ระหว่างการท่องเที่ยว	120
ภาพ 20 แสดงอาหารการกินที่นักท่องเที่ยวสามารถร้องขอให้มีการบริการได้	121
ภาพ 21 แสดงนกที่มีให้พบเห็นระหว่างการชมนก	122
ภาพ 22 แสดงทิวทัศน์บริเวณที่พักหนึ่งที่ให้บริการแบบหน้าสเตย์	123
ภาพ 23 แสดงการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยววิถีชุมชนโหนด-นา-เลผ่านเว็บไซต์	130

ภาพ 24 แสดงการโฆษณาสถานที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านเว็บไซต์ของอบต. คลองรี	131
ภาพ 25 ตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก นายยงยุทธ สังข์ทอง ผู้สาธิตขึ้นตาลโตนด	191
ภาพ 26 แสดงตัวอย่างกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างของชุมชนตำบลคลองรี	191
ภาพ 27 แสดงตัวอย่างการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนการตลาด	192
ภาพ 28 แสดงตัวอย่างการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อวางแผนการตลาด	192
ภาพ 29 แสดงตัวอย่างการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อวางแผนการส่งเสริมการตลาด	193
ภาพ 30 แสดงการทดลองจัดทัวร์ 2 วัน 1 คืน	193
ภาพ 31 แสดงการสาธิตวิถีโหนด	194
ภาพ 32 แสดงการสาธิตวิถีนา	194
ภาพ 33 แสดงการสาธิตวิถีเล	195
ภาพ 34 แสดงการพักอาศัยร่วมกับชุมชน	195
ภาพ 35 แสดงการสะท้อนความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว	196
ภาพ 36 แสดงการประชุมเพื่อสรุปการเรียนรู้	196
ภาพ 37 แสดงอาชีพหลักของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 80 คน	202
ภาพ 38 แสดงอาชีพการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ 80 คน	202

บทที่ 1 บทนำ

เนื้อหาในบทนี้ประกอบไปด้วย 9 หัวข้อคือ 1.1 หลักการและเหตุผล 1.2 วัตถุประสงค์ของโครงการ 1.3 คำถามในการวิจัย 1.4 นิยามศัพท์เฉพาะ 1.5 ขอบเขตของการวิจัย 1.6 ผลวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ 1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ 1.8 แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ และ 1.9 สรุป ดังอธิบายในรายละเอียดของแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

1.1. หลักการและเหตุผล

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทยในช่วงระยะเวลากว่า 40 ปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการกระจายรายได้จากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทย และชาวต่างชาติอย่างต่อเนื่องและเป็นจำนวนที่สูงขึ้นอยู่เรื่อยๆ อาทิ รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติจาก 196 ล้านบาทในปี พ.ศ. 2503 (สินธุ์ สโรบล, 2547) และเพิ่มขึ้นถึง 480,000 ล้านบาท ในปี พ.ศ. 2549 (สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว, 2549) อย่างไรก็ตาม อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจทั้งทางตรงและทางอ้อม (Weaver, 2001)

เพื่อลดผลกระทบโดยเฉพาะด้านลบจากกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าว แนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมจึงได้กำเนิดขึ้นในช่วงการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) แผนปฏิบัติการที่ 21 ณ นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ปี พ.ศ. 2535 รวมถึงเป็นต้นแบบแนวคิดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-Based Tourism: CBT หรือ Host Management) เช่นกัน (ชูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544; ดรรชนี เอมพันธุ์, 2549b)

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแนวทางการจัดการท่องเที่ยวที่ใช้ชุมชนเป็นรากฐานในการบริหารจัดการ ได้รับความนิยมในช่วง ประมาณปี 2535-2540 (สินธุ์ สโรบล, 2547; สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, มปป.) ซึ่งเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่มีรากฐานมาจากแนวคิดเดียวกันกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ที่เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นในพื้นที่ธรรมชาติผสมผสานกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีการให้ความรู้และการสื่อความหมายประกอบด้วย โดยมีเป้าหมายเพื่อการจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ซึ่งการท่องเที่ยวทั้งสองแบบนี้จัดอยู่ในกระบวนการทัศน์

(paradigm platform) ของการท่องเที่ยวในทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) (Weaver, 2001) ในอีกแง่มุมหนึ่ง รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอาจจัดในรูปแบบที่หลากหลายนอกเหนือไปจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา, การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์, การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี, การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์, การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา, การท่องเที่ยวเชิงกีฬา, การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, และการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว ซึ่งอาจสรุปได้ว่าส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความหมายที่กว้างกว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ไม่ได้เน้นเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเท่านั้น หากแต่เป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการ และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจชุมชนของคนในท้องถิ่นอีกด้านหนึ่งด้วย ดังที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้ความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า:

“ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามามีส่วนกำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน และเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ” (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2550, หน้า 59)

จากความหมายดังกล่าวจึงสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวชุมชนนั้นมีการดำเนินการในการรักษาสมดุลขององค์ประกอบสามสิ่งด้วยกันคือ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (ธรรมชาติและวัฒนธรรม) และความสามารถในการรองรับของทรัพยากรนั้น ส่วนเศรษฐกิจของชุมชนจึงเป็นผลพลอยได้ของการดำรงความสมดุลขององค์ประกอบทั้งสามสิ่ง

นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับที่ Rest (n.d.) ได้กล่าวไว้ว่า การท่องเที่ยวชุมชนนั้นจะไม่ต้องการที่จะหาคำตอบว่าชุมชนจะได้รับประโยชน์อะไรบ้างจากการท่องเที่ยว หากแต่มีจุดมุ่งหมายที่จะตอบคำถามที่ว่า การท่องเที่ยวจะสามารถช่วยให้ชุมชนมีกระบวนการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร (หน้า 3)

ในทางปฏิบัติ ผู้มีหน้าที่จัดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนมักสร้างความสับสน และปฏิบัติอย่างไม่ถูกต้องตรงกับหลักการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ใช้ชื่อการท่องเที่ยวชุมชน และสร้างภาพพจน์ที่ดีในกระแสของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่กำลังเป็นที่นิยม เช่น การท่องเที่ยวสีเขียว (Green Tourism), การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) เพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยว และเน้นการเพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจเป็นหลักตามระบบวัตถุนิยม ไม่ใช่หลักเศรษฐกิจพอเพียง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในลักษณะนั้นก็อาจเป็นการท่องเที่ยวที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ, สิ่งแวดล้อม, สังคม, และวัฒนธรรมดั้งเดิมให้ทรุดโทรม ร่อยหรอ ขาดความเป็นอัตลักษณ์ ไม่ดึงดูดการท่องเที่ยว สมดุลย์ทั้งสามส่วนขององค์ประกอบก็เสียหายไป จนก่อให้เกิดความไม่ยั่งยืนได้เช่นกัน สินธุ์ สโรบล (2547) เสริมว่า ผลกระทบทางด้านลบจากการท่องเที่ยวดังกล่าว ทั้งของการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมทั้งกระบวนการบริหารจัดการแล้ว มีสาเหตุเนื่องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนผู้ประกอบการที่ให้การสนับสนุนและใช้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าว กลับยังมีความไม่ชัดเจนทั้งในด้านแนวความคิด และหลักการ วิธีการและกระบวนการ รวมทั้งการบริหารจัดการฐานทรัพยากรการท่องเที่ยวและการกระจายผลประโยชน์ให้ชุมชนท้องถิ่น

ดังนั้น หากมองในแง่ของความยั่งยืน การจัดการท่องเที่ยวชุมชนดังกล่าวหรือ Sustainable community-based tourism จึงเป็นการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในอันที่จะรักษาสมดุลย์ของ 3 องค์ประกอบ อันได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (ธรรมชาติและวัฒนธรรม) และความสามารถในการรองรับของทรัพยากร ซึ่งเป็นสิ่งที่ชักจูงให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวได้อย่างสม่ำเสมอ หรือการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน (จำไพพรรณ แก้วสุริยะ, 2545) เพื่อให้บรรลุแนวคิดดังกล่าว ชุมชนจึงต้องทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การเสนอความคิด ระดมความคิดเห็นในการศึกษาสถานภาพแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และปัญหา ร่วมวางแผนงาน แก้ไขปัญหา ส่งเสริมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จัดทำแผนปฏิบัติการและการปฏิบัติตามแผน รวมถึงการร่วมลงทุน ในธุรกิจการท่องเที่ยว ร่วมประเมินผลงาน การพัฒนาคุณภาพ และการสร้างเครือข่าย เพื่อการ

เรียนรู้ร่วมกัน และการพัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กระบวนการดังกล่าว จึงเรียกได้ว่าเป็นการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม

คาบสมุทรสทิงพระ เป็นดินแดนที่ได้ชื่อว่า ดินแดนถิ่น “โหนด-นา-เล” ทั้งนี้เนื่องจาก โหนด-นา-เล เป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคนบนคาบสมุทรสทิงพระ ปัจจุบัน อ.สทิงพระ จ. สงขลา (ดูภาพที่ 1) มีเนื้อที่ประมาณ 120 ตารางกิโลเมตร แบ่งเขตการปกครอง เป็น 11 ตำบล 79 หมู่บ้าน ประมาณ 3 ใน 4 ของพื้นที่ (ประมาณ 33,550) เป็นพื้นที่ทำนา ไร่นาสวนผสม และทำตาลโตนด โดยมีต้นตาลโตนดอยู่อย่างหนาแน่นทางฝั่งตะวันตกของถนนสายหัวเขาแดง – ระโนด ประมาณกว่า 1 ล้านต้น ซึ่งนับว่าเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนต้นตาลโตนดมากที่สุดในประเทศไทย โดยการใช้ประโยชน์ต้นตาลโตนดนั้น จะใช้ทุกส่วนของต้น ทั้ง ราก ใบ กาบ ทาง งวง ผล จาว และลำต้น มีการนำไม้ตาลมาทำบ้านเรือน นำใบมามุงหลังคา ทำคอกสัตว์ นอกจากนี้ต้นตาลโตนดยังเป็นแนวกันลม และเป็นที่อยู่ของกล้วยไม้พื้นบ้านที่สวยงามอีกด้วย จึงอาจกล่าวได้ว่า ต้นตาลโตนดมีความสำคัญทั้งทางด้านสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังมีความเชื่อมโยงระหว่างวิถีของคนทำตาลโตนด ทำนา ทำประมง อันเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่

การบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โหนด-นา-เล มีแนวคิดมาจากการทำแผนแม่บทชุมชน ต. ท่าหิน เมื่อปี พ.ศ. 2544 โครงการสนับสนุนในด้านความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการจัดกิจกรรมพื้นที่นำร่อง 4 พื้นที่ คือ ต.ท่าหิน ต. คูซุด ต. คลองรี และต.เกาะหมาก โดยการสนับสนุนจาก EMSONG หรือ Environmental Management in Songkhla Lake Basin ร่วมกับสำนักงานแผนนโยบายและสิ่งแวดล้อม และโครงการประสานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ร่วมกับสำนักงานโครงการแห่งสหประชาชาติ (United Nations Development Programme: UNDP) จากทั้ง 3 โครงการนี้พบว่า ชุมชนได้มีการสานต่อต่อกิจกรรม และมีกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการทำอาชีพตาลโตนด ทำนา และประมง เพิ่มมากขึ้น ได้แก่ กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กลุ่มแปรรูปน้ำตาลแว่น น้ำตาลผง กลุ่มปุ๋ยชีวภาพ กลุ่มแปรรูปไม้ตาล ใน ต.ท่าหิน เป็นต้น ในขณะที่ ต. คูซุด มีกลุ่มพัฒนาอาชีพตาลโตนด กลุ่มไข่เค็ม กลุ่มผ้าบาติก กลุ่มข้าวซ้อมมือ ชมรมประมงพื้นบ้าน กลุ่มหัตถกรรมไม้ตาล เป็นต้น ทั้งนี้ในแต่ละชุมชนเล็งเห็นแล้วว่าวิถี “โหนด-นา-เล” เป็นวิถีชีวิตที่สำคัญ และควรให้มีการเชื่อมโยงเรื่องการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในคาบสมุทรสทิงพระ

ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ จึงต้องการที่จะศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โหนด-นา-เล และการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมดังกล่าว ตลอดจนอุปสรรค ข้อเสนอแนะ แผนการตลาดและแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการเผยแพร่รูปแบบดังกล่าวและเป็นตัวอย่างในการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นๆ ที่สนใจ และมีศักยภาพในการดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมโดยชุมชนในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

1.2. วัตถุประสงค์ของโครงการ

- 1.2.1. การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ และอุปสรรค ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล
- 1.2.2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อปรับปรุงการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล
- 1.2.3. เพื่อศึกษาแผนการตลาดเพื่อจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล
- 1.2.4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล

1.3. คำถามการวิจัย (Research Question)

- 1.3.1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร
- 1.3.2. ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนรูปแบบโหนด-นา-เล เกิดการเรียนรู้อะไร และอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง
- 1.3.3. ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อส่งเสริมการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร
- 1.3.4. แผนการตลาดเพื่อจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร

- 1.3.5. แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร

1.4. นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการมีส่วนร่วม หมายถึง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ซึ่งประกอบไปด้วยหลายมิติใน 3 รูปแบบคือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยชุมชนตามรูปแบบของ Tosun 3) การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วม รูปแบบการมีส่วนร่วมที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ

ประชาชน หมายถึง ผู้ที่มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ซึ่งประกอบไปด้วย 3 กลุ่มบุคคลคือ 1) สมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล 2) แกนนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล และ 3) หน่วยงาน หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล

แผนการตลาดของชุมชน หมายถึง แผนงานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอธิบายถึงการใช้ความพยายามทางการตลาดที่ทำให้ชุมชน ซึ่งเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวสามารถบรรลุเป้าหมายภายในระยะเวลาที่กำหนด ทั้งนี้แผนการตลาดประกอบด้วย 1) รายละเอียดการจัดการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล และภารกิจหลัก 2) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด 3) ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย 4) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคาม 5) วัตถุประสงค์ 6) ส่วนประสมทางการตลาด และ 7) แผนการตลาด

1.5. ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน และแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล อำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา ทำการศึกษาจากสมาชิกและแกนนำเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ ตำบลท่าหิน คูซุด และคลองรี รวมไปถึงบุคคล และตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ที่มีความสนใจเข้าร่วมโครงการวิจัย และมีส่วนร่วมในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล อำเภอ

สทิงพระ จังหวัดสงขลา ที่ประกอบไปด้วยเนื้อหาที่จะศึกษาใน 6 ประเด็น คือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนโหนด-นา-เล 2) การเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมนั้น 3) อุปสรรค 4) ข้อเสนอแนะ 5) แผนการตลาด และ 6) แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ในช่วงระยะเวลาการศึกษา 1 ปี 3 เดือน 10 วัน ระหว่างวันที่ 1 มกราคม 2551-10 เมษายน 2552

1.6. ผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Output)

- 1.6.1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน รูปแบบโหนด-นา-เล
- 1.6.2. บทเรียนจากการเรียนรู้ อุปสรรคการมีส่วนร่วมอันเนื่องมาจากการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน
- 1.6.3. รายงานความก้าวหน้าครั้งที่ 1
- 1.6.4. ข้อเสนอแนะกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน
- 1.6.5. แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล
- 1.6.6. แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล
- 1.6.7. รายงานฉบับสมบูรณ์
- 1.6.8. บทความวิจัยอย่างน้อย 1 บทความ

1.7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)

- 1.7.1. รูปแบบกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ อุปสรรค รวมถึงข้อเสนอแนะของการใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในพื้นที่อื่นๆ ที่สนใจ

- 1.7.2. รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โหนด-นา-เล ที่สามารถนำไปใช้ได้จริงกับชุมชนและเป็นตัวอย่างสำหรับชุมชนอื่นๆ ที่มีความต้องการการพัฒนาเช่นกัน
- 1.7.3. แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล

1.8. แนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

การเผยแพร่ผลงานวิจัยอาจทำได้ในหลายรูปแบบ เช่น รายงานการวิจัย การเผยแพร่บทความต่อผลการศึกษาแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องในการวิจัยและผู้สนใจ การประชุมนำเสนอผลงานทางวิชาการ และการตีพิมพ์ในวารสารเชิงวิชาการ

1.9. สรุป

ในบทนี้ได้เกริ่นนำเนื้อหาของงานวิจัยที่เริ่มต้นด้วย หลักการและเหตุผล ตามด้วยวัตถุประสงค์ของโครงการ คำถามในการวิจัย นิยามศัพท์เฉพาะ ขอบเขตของการวิจัย รวมไปถึงการอธิบายถึงผลวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ และแนวทางในการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

บทที่ 2 วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ได้ทบทวนวรรณกรรม รวมไปถึงการสืบค้นข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย 3 หัวข้อใหญ่ๆ คือ ความหมายและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชน, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน, และการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังอธิบายได้ดังนี้

2.1 การทบทวนวรรณกรรม

2.1.1. ความหมายและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวชุมชน หรือใช้ชื่อภาษาอังกฤษว่า Community-Based Tourism (CBT), หรือใช้ชื่ออื่นๆ เช่น Community-Based Ecotourism (CBET), Community-Based Sustainable Tourism (CBST), Host Management, Agrotourism, Eco, Adventure Tourism, Homestay นอกจากนี้ ในบางพื้นที่มีการใช้คำการท่องเที่ยวชุมชนที่มีนิยามครอบคลุมถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงธรรมชาติ เป็นการท่องเที่ยวในชุมชนและประชาชนมีส่วนร่วมว่า 1) การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Conservation Tourism) และ 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ทั้งนี้ สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, และสุภาณี ทรงพรวาณิชย์ (2545) กล่าวว่า เนื่องจาก การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีรากฐานจากการท่องเที่ยวสองอย่างข้างต้น ในระยะแรกจึงไม่มีคำนิยามที่แน่ชัด และใช้เรียกแทนด้วยคำนิยามของการท่องเที่ยวในสองลักษณะข้างต้น

อย่างไรก็ดี ในทางวิชาการใช้ชื่อว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชน หรือ Community based tourism (CBT) ซึ่งเป็นชื่อที่รู้จักกันในวงการการท่องเที่ยวประเภทดังกล่าว และใช้ในงานวิจัยขึ้นนี้เช่นกัน มีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตรงที่ เป็นการท่องเที่ยว โดยคนในชุมชนเป็นผู้จัดการท่องเที่ยว และกำหนดทิศทางการท่องเที่ยว กล่าวคือ ชุมชนจัดการการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของชุมชน โดยคำนึงถึงความยั่งยืนในเรื่องสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรม ชุมชนอยู่ในบทบาทของเจ้าของกิจกรรมการท่องเที่ยว ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ให้ความร่วมมือ ดังนั้น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน/ตำบล/ท้องถิ่น ที่มีการจัดการท่องเที่ยวอยู่แล้ว มีการเตรียมการ และวางแผนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้แก่นักท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนทาง

ธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยที่ชุมชนเป็นผู้ได้ประโยชน์อย่างแท้จริงทางด้านเศรษฐกิจ (สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, และสุภาณี ทรงพรวาณิชย์, 2545)

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้รับความนิยม (สินธุ์ สโรบล, 2547) นับตั้งแต่กระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development) เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2530 เป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ระบบนิเวศ ในการพัฒนาทุกด้านรวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ซึ่งเป็นการจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้คงสภาพไว้นานที่สุด โดยให้ความสำคัญกับการควบคุมคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว การให้ความรู้ความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว การเอาใจใส่ดูแลจำนวนและพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว (อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์, 2544)

จากแนวคิดดังกล่าว ได้ก่อให้เกิดแนวคิดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น ในการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ปี พ.ศ. 2535 (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2550) ซึ่งจัดได้ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่อยู่ในกระบวนทัศน์ (Paradigm platform) ของการท่องเที่ยวในทางเลือกใหม่ (Alternative tourism) (Weaver, 2001) รวมถึงการประชุม SIDS ที่ Barbados ในปี พ.ศ. 2537 และการประชุม ESCAP ในปี พ.ศ. 2542 ที่ได้วางแผนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนสำหรับภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (PASTA: the Plan of action for sustainable tourism development in the Asian and Pacific Region) (Phimphisut, 2005)

ในหลักการดังกล่าวข้างต้น ความยั่งยืนของการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้เมื่อมีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ความงามทางสุนทรียภาพ ระบบนิเวศ และความเป็นธรรมในการมีส่วนร่วมและรับผิดชอบต่อแทน (โฆสิต บั่นเปี่ยมรัตน์, 2536; วรรณ วรชวานิช, 2539 อ้างใน อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์, 2544)

ต่อมา ในปี พ.ศ.2545 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ประเทศไทยโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) จึงได้กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาตามแนวทางการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว (สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2550) ซึ่งได้พัฒนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ คือกระแสการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทยในเวลาต่อมา (Suansri, 2003)

สำหรับประเทศไทย คาดว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนริเริ่มมาจากการดำเนินงานในมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอศ.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวเพื่อชีวิต

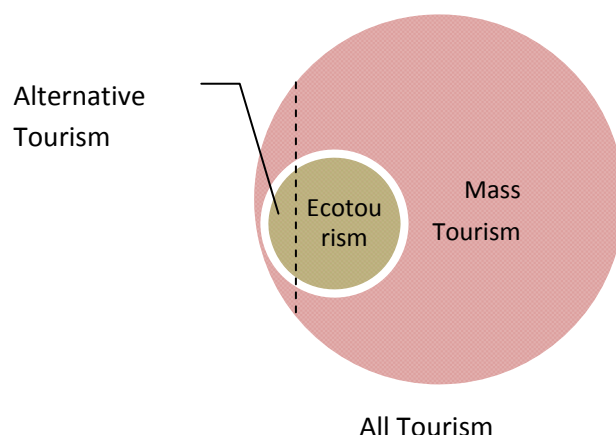
และธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน (พรณี จุฑานนท์และคณะ, 2548) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 โดยเฉพาะการเน้นการพัฒนาที่คนเป็นหลัก กล่าวคือ การสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้คนในท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสอดคล้องกับภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน (สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, และสุภาณี ทรงพรวาณิชย์, 2545) รวมไปถึง หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ที่รัฐบาลไทยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยประกาศให้ปี 2541-2542 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ต่อมาในปีพ.ศ. 2544 มีการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนผ่านโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP ปีพ.ศ. 2545 การท่องเที่ยวลงไปในชนบทหลากหลายรูปแบบ ปีพ.ศ. 2547 กำหนดมาตรฐานโฮมสเตย์ หรือเรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่าที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, มปป.)

Rest (1997, อ้างใน Suansri, 2003) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวชุมชนไว้ว่า เป็น การท่องเที่ยวที่ตระหนักถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม มีการจัดการโดยชุมชน ของชุมชน และเพื่อชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความตระหนักที่เพิ่มขึ้น และเรียนรู้เกี่ยวกับชุมชนและวิถีชีวิตของชุมชน (หน้า 14)

Sustainable Travel International (n.d.) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวชุมชนไว้ว่า เป็น การท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนทางสังคม ที่มีแนวความคิดริเริ่มและส่วนใหญ่มักจะมีการ ดำเนินการโดยชุมชนและชนเผ่าพื้นเมือง มีการแบ่งปันความเป็นผู้นำ เน้นการบำรุงด้าน เศรษฐกิจของชุมชนมากกว่าการสนับสนุนผลกำไรเพื่อส่วนตัว การคานอำนาจในชุมชน การ บำรุงรักษาวัฒนธรรมดั้งเดิม และรับผิดชอบต่อที่ดินของชุมชน จากความหมายดังกล่าว Department of Tourism of Botswana (2001) ได้ให้ความหมายที่คล้ายคลึงกับ Sustainable Travel International และแตกต่างกับ Rest (1997) และ Suansri (2004) ในประเด็นของการที่ ชุมชนสามารถร่วมเป็นเจ้าของประกอบการธุรกิจการท่องเที่ยวกับเอกชนได้ เพื่อการปรับปรุง มาตรฐานการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

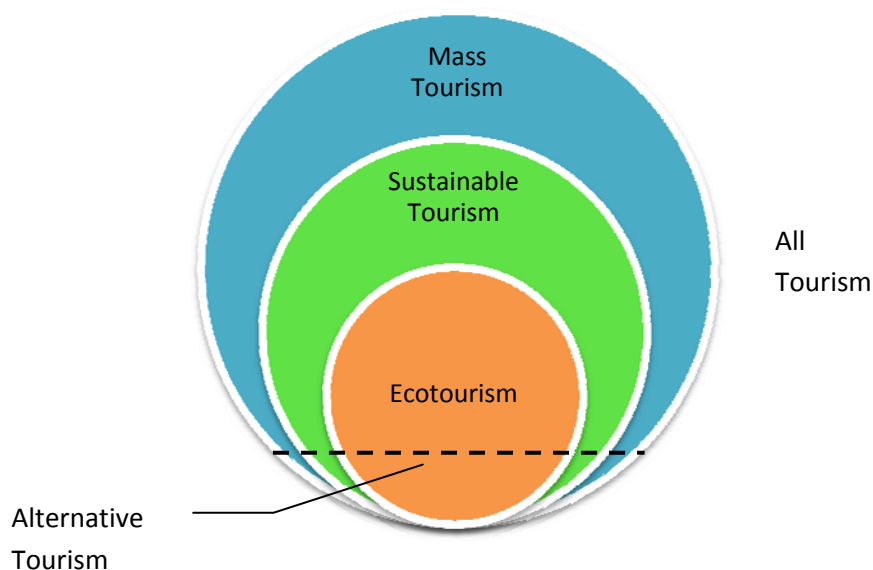
จากความหมายดังกล่าวจะเห็นได้ว่า นิยามของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน มีความหมาย คล้ายคลึงกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หากแต่ จำไพพรรณ แก้ว สุริยะ (2545) กล่าวว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอาจจัดในรูปแบบที่หลากหลาย

นอกเหนือไปจากการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังนี้ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร, การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา, การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์, การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี, การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์, การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา, การท่องเที่ยวเชิงกีฬา, การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ, และการท่องเที่ยวแบบพำนักระยะยาว เป็นต้น ซึ่งอาจสรุปได้ว่าส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวชุมชนเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีความหมายที่กว้างกว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ที่ไม่ได้เน้นเฉพาะการท่องเที่ยวในพื้นที่ทางธรรมชาติและการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเท่านั้น (ดูภาพที่ 2 และ 3) ซึ่งสอดคล้องกับที่ Prachvuthy (2007) กล่าวถึงความแตกต่างของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะให้ความสำคัญเรื่องสิ่งแวดล้อม ส่วนการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหลัก

ภาพ 2 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก Ecotourism (หน้า 21), โดย Weaver, 2001, Queensland, Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd.

ภาพ 3 แสดงรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการท่องเที่ยวในรูปแบบอื่นๆ

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก Ecotourism (หน้า 21), โดย Weaver, 2001, Queensland, Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd.

การจัดการท่องเที่ยวชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหลายกระแสด้วยกันคือ (Rest, n.d.)

- 1) กระแสของกลุ่มคนที่มีแนวคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2) การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นในการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และมีสิทธิในการดำเนินนโยบายการพัฒนาในชุมชนท้องถิ่นด้วยตนเอง, 3) แนวคิดสิทธิมนุษยชน, และ 4) การสนับสนุนจากองค์การสหประชาชาติ (UN), หน่วยงานระดับนานาชาติ, หน่วยงานวิชาการ, และนักอนุรักษ์ที่มีความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ก่อนที่จะมีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ชุมชนควรมีการเตรียมความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนว่ามีความแตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจ และการดำเนินการด้านการตลาด และดำเนินการจัดการท่องเที่ยวชุมชนตามหลักการดังต่อไปนี้ (Rest, n.d.)

- ความตระหนัก สนับสนุน และประชาสัมพันธ์ว่าชุมชนเป็นของการท่องเที่ยว
- การให้สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้น และทุกๆ กระบวนการ
- การสนับสนุนความภาคภูมิใจในของชุมชน
- การพัฒนาคุณภาพชีวิต
- การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อมที่ยั่งยืน
- การอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิม
- การสนับสนุนการเรียนรู้จากวัฒนธรรมต่างถิ่น
- การยอมรับความแตกต่างทางวัฒนธรรมและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
- การแบ่งผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมระหว่างสมาชิกในกลุ่ม
- การแบ่งรายได้ส่วนหนึ่งสู่ชุมชน

1. การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: ชุมชนคือใคร

มีผู้ให้นิยามของคำว่าชุมชน ในบริบทของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้หลายท่าน (Mann, 2000; Richard & Hall, 2000 ทั้งหมดอ้างใน Theerapappisit, 2007) ซึ่งมีความหมายใกล้เคียงกันคือ ในความหมายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอาจตีความได้ว่าเป็นการจัดการโดยปัจเจกชนผู้อาศัยในชุมชนหรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ และรวมถึงองค์กรชุมชนท้องถิ่นผู้มีอำนาจในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนได้เช่นกัน ดังที่ ดร.ชนันท์ เอมพันธุ์ (2549b) กล่าวไว้ว่า

ชุมชนในที่นี้หมายถึง ประชากร หรือกลุ่มของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ทางภูมิศาสตร์เดียวกัน ที่มีการจัดตั้งหรือไม่จัดตั้งอย่างเป็นทางการ โดยมีความสัมพันธ์กันในทางใดทางหนึ่ง ได้แก่ ความเกี่ยวพันด้านสายเลือด การนับถือศาสนา กลุ่มทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยมีเป้าหมายหรือประโยชน์ร่วมกับชุมชน (หน้า 83)

จากคำนิยามชุมชนดังกล่าวข้างต้นจึงอาจกล่าวได้ว่าการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในที่นี้จึงหมายถึง บุคคลที่อาศัยอยู่ภายใต้ขอบเขตของพื้นที่ศึกษาการท่องเที่ยวหนอง-นา-เล ในงานวิจัยชิ้นนี้ซึ่งได้แก่ประชากร หรือกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในตำบลท่าหิน คูซุด และคลองวีของอำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ซึ่งมีความสัมพันธ์กันไม่ว่าจะเป็นทางสายเลือด ศาสนา การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมีเป้าหมายร่วมกันในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน หนอง-นา-เลนนั่นเอง

ในนิยามดังกล่าวข้างต้นยังสอดคล้องกับที่ ราไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545) กล่าวว่า ชุมชนในที่นี้ยังหมายถึงประชาคม คือ กลุ่มประชาชนที่เป็นองค์กรที่เล็กที่สุด และมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น เจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยว มีบทบาทและหน้าที่ต่อการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนร่วมกัน

อย่างไรก็ดี งานวิจัยส่วนหนึ่งได้รายงานว่าการบริหารจัดการด้วยตัวชุมชนเองอาจไม่มีประสิทธิภาพดีเท่าที่ควร (Gurung & Seeland, 2008) ดังนั้น อาจมีบุคคลภายนอกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในระดับชาติ ระดับท้องถิ่น เช่น ผู้จัดการ, ผู้ช่วยผู้จัดการ, ลูกจ้าง (Li, 2006) ซึ่งในนิยามดังกล่าว มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ The Collins English Dictionary (1998 อ้างใน Theerapappisit, 2007) ว่าหมายถึง บัณฑิตชน หรือกลุ่มคน ที่ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยว เช่น รัฐบาล ตัวแทนจากอุทยาน ตัวแทนจากกระทรวงสิ่งแวดล้อม กระทรวงการท่องเที่ยว กระทรวงวัฒนธรรม สื่อ นักท่องเที่ยว นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ องค์กรที่ไม่หวังผลกำไร (NGOs) กลุ่มทางสังคม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรด้านการท่องเที่ยว ชุมชนท้องถิ่น (ลูกจ้าง ผู้ประกอบการ มัคคุเทศก์) (Prachvuthy, 2007; Suansri, 2003)

ทั้งนี้ Suansri (2003) ให้ความเห็นในประเด็นผู้จะเข้ามามีส่วนร่วมว่าชุมชนควรพิจารณาอย่างถี่ถ้วนว่าใคร หรือองค์กรใดควรมีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากนักน้อยเพียงใด เนื่องจากบางคนหรือบางองค์กรก็เน้นที่จะเข้ามาตักตวงผลประโยชน์จากชุมชนเพียงอย่างเดียว

จากแนวคิดต่างๆ ข้างต้น จึงสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือ CBT คือการจัดการท่องเที่ยวที่มีการจัดการโดยชุมชน ด้วยวิธีการที่ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ดังกล่าว เพื่อลดผลกระทบอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยวและมีความยั่งยืนในแง่ของสิ่งแวดล้อม

สังคม และเศรษฐกิจ ทั้งนี้ชุมชนอาจมีการจัดการด้วยตนเอง หรือมีการร่วมการจัดการกับบุคคลภายนอกได้เช่นกัน

2. ผลที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ผลที่ได้รับจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถแบ่งได้เป็น 5 ประเภท คือ

- 1) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้จากการท่องเที่ยว (Untong, Phuangsaichai, Taweelertkunthon, & Tejawaree, 2007) การเก็บค่าผ่านประตู ค่าที่จอดรถ การจ้างงาน การแลกเปลี่ยนเงินตรา การลงทุน (Prachvuthy, 2007)
- 2) การพัฒนาด้านสังคม เช่น ความปลอดภัย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม ภาวะเงินเฟ้อ การพัฒนาคน ความเท่าเทียมกันทางสังคม ประชาชนพึงพอใจในชีวิตความเป็นอยู่ ชุมชนเข้มแข็ง ชุมชนภูมิใจในอัตลักษณ์ของตนเอง (Jones, 2005; พรรณี จุฑานนท์และคณะ, 2548; Suansri, 2003)
- 3) การพัฒนาด้านวัฒนธรรม ชุมชนเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์วัฒนธรรม การยอมรับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม (Suansri, 2003)
- 4) การพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เช่น พันธุ์สัตว์ มลภาวะทางเสียง การเปลี่ยนแปลงทางภูมิทัศน์ การปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ (Li, 2006; Prachvuthy, 2007) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การปกป้องสิทธิของตนเอง การรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม มีการศึกษาขีดความสามารถในการรองรับ การจัดการขยะ เพิ่มความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อม (Suansri, 2003)
- 5) การพัฒนาด้านการเมือง เช่น เสริมสร้างการมีส่วนร่วม การกระจายอำนาจ มอบอำนาจให้ประชาชนได้พัฒนาตามความต้องการของชุมชน ชุมชนมีอำนาจในการต่อรองมากขึ้น การปกป้องสิทธิด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม (Suansri, 2003)

3. รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลายรูปแบบ ตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในประเทศไทย ได้แก่ บ้านศรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชุมชนฝั่งธนบุรี วิถีชีวิตที่ปลาย

โพพาง จังหวัดสมุทรสาครและจังหวัดสมุทรสงคราม การศึกษาชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน เกาะยาวน้อย-เกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว อำเภอพังงา จังหวัดพังงา ชุมชนบ้านดอนมูล ตำบลศรีภูมิ อำเภอท่าวังผา จังหวัดน่าน บ้านฮ้วยฮี จังหวัดแม่ฮ่องสอน ชุมชนแม่กลางหลวง จังหวัดเชียงใหม่ (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, 2544; Phimphisut, 2005; สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2550) และตัวอย่างการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในต่างประเทศ เช่น ชุมชนจัมบก, อุทยานแห่งชาติศรีธรรม, จังหวัดกัมปงสเปอ, ประเทศกัมพูชา (Prachvuthy, 2007)

ฐวิทย์ ศิริเวชกุล (2554) ได้แยกประเภทรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ดังนี้

- 1) การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ชุมชน เช่น สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำถิ่น รวมถึงทรัพยากรการท่องเที่ยวอื่นๆ ด้วย
- 2) กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม เช่น ฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน การแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน การเดินรำพื้นเมือง การปรุงอาหารพื้นเมือง เทศกาลและประเพณีต่างๆ
- 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวในหมู่บ้าน ซึ่งหมายถึงกิจกรรมทางการท่องเที่ยวซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว เช่น กิจกรรมเดินป่าชมธรรมชาติ หรือบริเวณใกล้เคียง การเดินชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน การเยี่ยมชมกระบวนการทางการเกษตร การดูนก การส่องสัตว์ ชมหิ่งห้อย การพายเรือ ดำน้ำ ถ่ายภาพ ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์นำทางโดยคิดค่าใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยว (ยุวดี นิรัตน์ตระกูล, 2544; Phimphisut, 2005)
- 4) กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้านสำหรับนักท่องเที่ยว อาจมีได้หลากหลายรูปแบบ เช่น การตั้งแคมป์ การพักแรมแบบ Homestay การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและที่พักแรมในหมู่บ้าน

2.1.2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การจำหน่ายสินค้าเอกลักษณ์ของชุมชน กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน และการพักค้างแรมภายในหมู่บ้านล้วนมีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมากในทุกขั้นตอน และทุกกระบวนการ (ฐวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544)

จุดเด่นที่สำคัญอย่างหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน คือ จะเป็นการจัดการท่องเที่ยวที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวเชิงธุรกิจที่หวังผลกำไรจากการประกอบการ แต่เป็นการท่องเที่ยวชุมชนที่มีความตระหนักถึงผลกระทบต่อชุมชนและสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว ดังนั้นกระบวนการการมีส่วนร่วมในการบริหารการจัดการท่องเที่ยวชุมชนจึงเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีความเข้มแข็งโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือ (Rest, n.d.) ซึ่งตรงกับวัตถุประสงค์การศึกษาข้อที่ 1 ของงานวิจัยชิ้นนี้คือ การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ... ภายใต้บริบทการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนโหนด-นา-เล ซึ่งสามารถอธิบายตามหัวข้อได้ดังนี้

1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ว่าจะในกิจกรรมใดก็ตาม รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมามีด้วยกันหลากหลายรูปแบบ และหลายระดับชั้น และมีวิวัฒนาการในรูปแบบดังต่อไปนี้

1.1. การมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง

การมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้างประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมแบบย่อยๆ 3 รูปแบบ ได้แก่ การมีส่วนร่วมจากบนลงล่าง การมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน และการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง ดังแยกอธิบายได้ดังนี้

1.1.1. การมีส่วนร่วมจากบนลงล่าง (Top-down Approach)

รูปแบบการมีส่วนร่วมจากบนลงล่างเป็นรูปแบบที่มีวิวัฒนาการมาจากการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง เช่น รูปแบบจากบนลงล่าง (Top-Down Model) ของ Bratt (1987) รูปแบบนี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่น หรือคนนอกพื้นที่และคนในพื้นที่ เช่น การทำหน้าออกกฎต่างๆ (Theerapappisit, 2007) ในรูปแบบนี้ได้รับการโต้แย้งว่าการแก้ไขปัญหามิสามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นไม่ได้มีส่วนร่วมต่อการกำหนดนโยบาย และ/หรือนโยบายนั้นไม่ได้สอดคล้องกับความต้องการใน

การแก้ไขปัญหาของชุมชน (ชรัตน์ รุ่งเรืองศิลป์, 2536) มีความล่าช้าในการดำเนินการ และผู้ปฏิบัติงานไม่มีความรู้สึกร่วมในการรับผิดชอบเนื่องจากเป็นการปฏิบัติงานตามคำสั่ง (สุวิทย์ จันทร์เพชร, 2543)

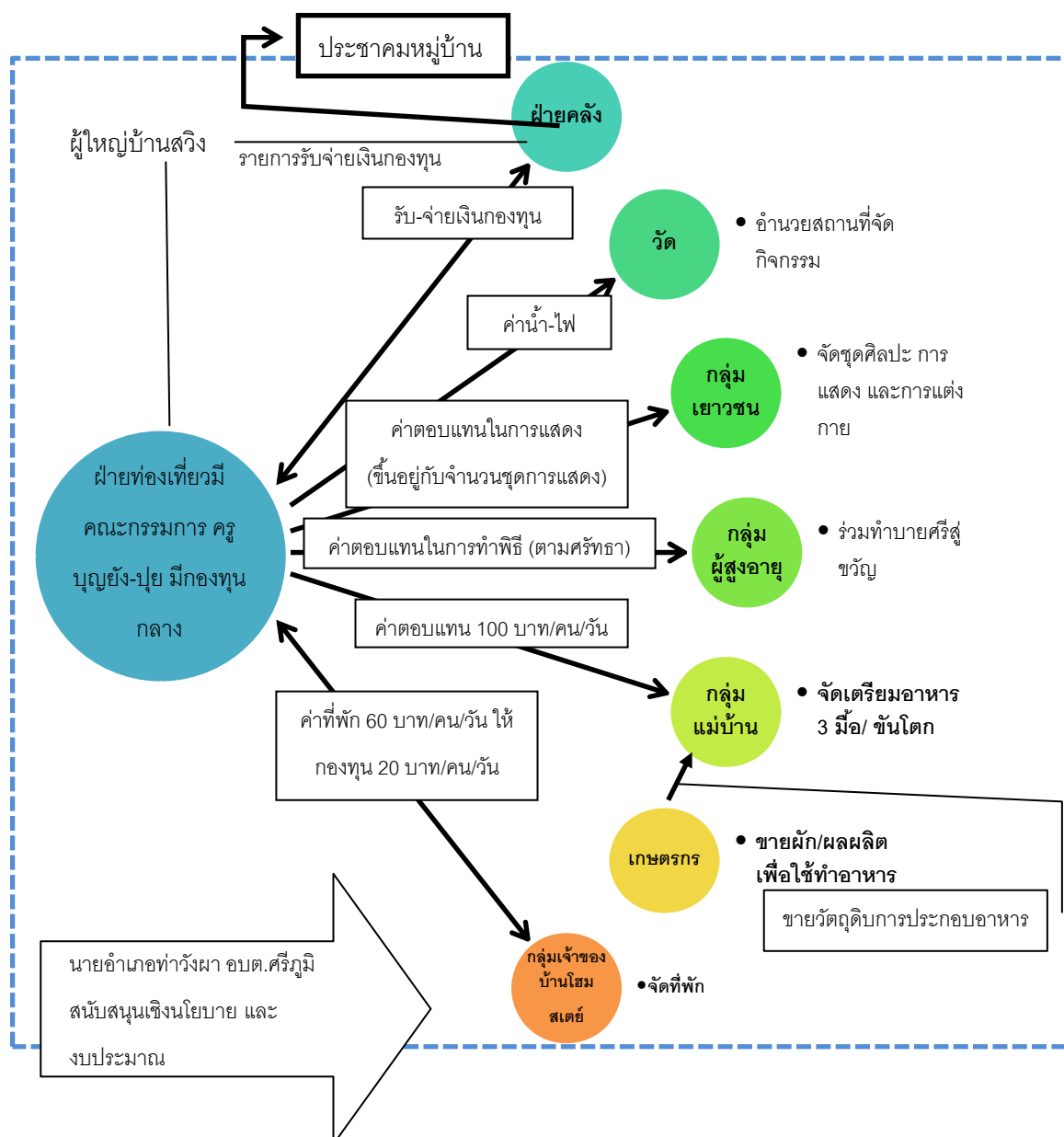
1.1.2. การมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน (Bottom-up Approach)

ภายหลังเมื่อมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เช่น ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ.ศ. 2537 มีผลให้องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การท้องถิ่นในระดับตำบลมีหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมศาสนา และวัฒนธรรม หาประโยชน์จากทรัพย์สินของอบต. ซึ่งหมายรวมถึงการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย (ดร.ชนันท์ เอ็มพันธุ์, 2549b) จึงอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน (Bottom-Up Model) ที่คิดค้นขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาจากรูปแบบบนลงล่าง เป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินกิจกรรมที่มีหลักการพัฒนามาบนพื้นฐานของชุมชน และตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อแบ่งเบาภาระงานของรัฐบาลกลาง ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว ตรงกับความต้องการของประชาชน (สุวิทย์ จันทร์เพชร, 2543) เช่น การที่ชุมชนนำเสนอแผนการดำเนินงานและงบประมาณผ่านองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นให้หน่วยงานกลางดำเนินการอนุมัติ ในแง่ของการจัดการท่องเที่ยว Theerapappisit (2007) กล่าวว่า รูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง เช่น การนำกฎนั้นไปปฏิบัติ การใช้ทรัพยากร การอนุรักษ์ การพัฒนาพื้นที่ นอกจากนี้ Hatton (1995 อ้างใน Theerapappisit, 2007) เน้นและย้ำว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวควรเน้นที่รูปแบบจากล่างขึ้นบนเป็นสำคัญ เพราะนั่นคือหัวใจของการบริหารจัดการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

1.1.3. การมีส่วนร่วมแบบคนกลาง (Intermediate Approach)

ในรูปแบบการมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น Theerapappisit (2007) กล่าวว่า ประชาชนอาจไม่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน รวมถึงอาจไม่เป็นที่พึงพอใจต่อผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในระดับนโยบายเสมอไป ดังนั้น จึงมีคนกลางคอยประสานงานระหว่างระดับผู้มี

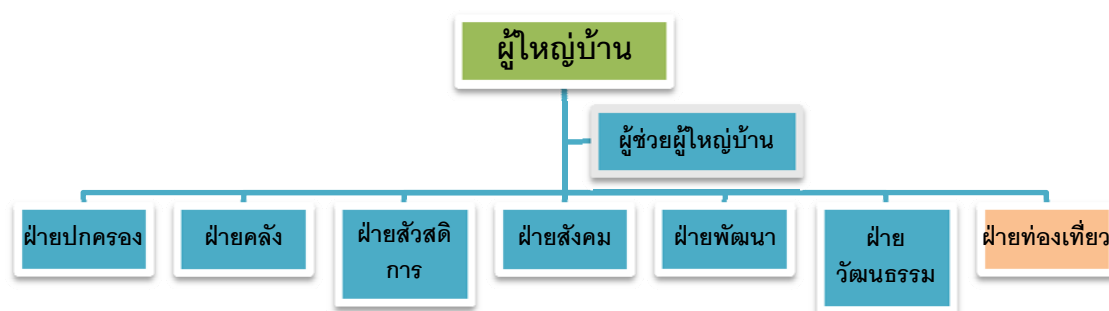
อำนาจในการตัดสินใจในระดับนโยบายและชุมชนท้องถิ่น และเป็นจุดกำเนิดของรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนแบบคนกลาง (Intermediate Approach) ดังนั้น รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง เป็นรูปแบบที่ค่อยประสานรูปแบบการมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน และจากบนลงล่าง มารวมไว้ด้วยกันซึ่งสามารถอธิบายให้เข้าใจได้ง่ายดังภาพที่ 4

ภาพ 4 แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก ธรรมชาติกับการท่องเที่ยวชุมชน (หน้า 62), โดย สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ, 2550, วารสารเศรษฐกิจและสังคม , 44 (3), 57-67.

จะเห็นได้ว่า ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง จะมีความเกี่ยวข้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง และล่าง-บน ที่มีคนคอยประสานนั้นอาจออกมาในรูปแบบของตัวแทนองค์กรชุมชนที่ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้ทั้งรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่ม ชมรม สหกรณ์ด้านการท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีรูปแบบหรือโครงสร้างการบริหาร การบังคับบัญชา อำนาจการสั่งการ แบบบนลงล่างในระดับย่อยๆ ในที่นี้คือระดับชุมชน รวมถึงการคอยประสานงานแบบล่างขึ้นบน กับผู้บังคับบัญชาในระดับที่สูงขึ้นไป ดังแสดงในภาพที่ 5

ภาพ 5 แสดงตัวอย่างโครงสร้างการปกครองบ้านดอนมูล ตำบลศรีภูมิ จังหวัดน่าน

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว, ใน การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน (หน้า 117), โดย ดร.ชนันท์ เอ็มพันธุ์, 2549, การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 77-141), นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.

องค์กรฝ่ายประสานงานที่ก่อตั้งขึ้นดังกล่าวก็เพื่อวิเคราะห์ปัญหา เลือกรสร วางแผน และดำเนินงานเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดความยุติธรรมในการแบ่งผลประโยชน์อันเนื่องมาจากการพัฒนา และการต่อรองกับองค์กรอื่นๆ (สายรุ้ง ดินโคกสูง, 2549) หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นภาคีที่เกี่ยวข้องในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งในระดับชุมชน ระดับอำเภอ/จังหวัด ระดับชาตินั่นเอง

1.2. รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยชุมชนของ Tosun

รูปแบบการมีส่วนร่วมในกลุ่มนี้ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่ได้รับความนิยมใช้อ้างอิงเป็นอย่างมากในงานวิจัยต่างๆ ของประเทศไทยและต่างประเทศ ที่กล่าวถึงระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนตั้งแต่ระดับต้นๆ ไปจนถึงระดับสูง ดังเช่นที่ Tosun (2006) ได้อธิบายรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยว เปรียบเทียบกับรูปแบบของ Arnstein (1971) และ Pretty (1975) แต่ Tosun ได้อธิบายว่ารูปแบบที่คิดขึ้นมาใหม่มีความใกล้เคียงกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวมากที่สุด เนื่องจากรูปแบบของ Arnstein และของ Pretty นั้นเป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับการมีส่วนร่วมในเชิงการพัฒนาทั่วไปเกินไป ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวตามรูปแบบของ Tosun ประกอบไปด้วย 3 ลำดับขั้นได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ 2) การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง 3) การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ รูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของบุคคลภายนอกชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น และแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการกระจายอำนาจระหว่างบุคคลภายนอกชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งอธิบายได้ดังภาพที่ 6

การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ (Spontaneous Participation)

มีลักษณะแบบล่าง-บน ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง มีการวางแผนด้วยตนเอง และมีอำนาจในการตัดสินใจ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง (Induced Participation)

มีลักษณะแบบบน-ล่าง เป็นทางการ ประชาชนมีส่วนร่วมโดยอ้อม ให้สิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าร่วม เป็นการสั่งการให้ร่วม/ทำ ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การแบ่งปันผลประโยชน์ การเลือกทางเลือก และแสดงความคิดเห็น ประชาชนมีส่วนร่วมไม่แท้จริง

การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ (Coercive Participation)

มีลักษณะแบบบน-ล่าง เป็นทางการ ประชาชนมีส่วนร่วมโดยอ้อม ให้สิทธิอย่างเท่าเทียมกันในการเข้าร่วม และเป็นการสั่งการสูง ประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ แต่อาจจะไม่มีการแบ่งปันผลประโยชน์ มีทางเลือกให้เลือกได้น้อย หรือแทบจะไม่มีเลย มีการแสดงความคิดเห็น เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมเหมือนการปกครองแบบพ่อปกครองลูก ประชาชนมีส่วนร่วมไม่แท้จริง หรือไม่มีส่วนร่วมเลย

ภาพ 6 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวของ Tosun

หมายเหตุ: แปลจาก Expected nature of community participation in tourism development (หน้า 494), โดย Tosun, C. , 2006, *Tourism Management* , 27, 493-504.

นอกจากนี้ ดร.ณัฐ เอ็มพันธุ์ (2549a) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวไว้ 4 ระดับที่คล้ายคลึงกันกับของ Tosun คือ

- 1) ระดับการให้ข้อมูลเพื่อใช้ในการวางแผนจัดการท่องเที่ยว

เป็นการมีส่วนร่วมในระดับต่ำสุด มักเป็นการวางแผนการท่องเที่ยวที่ชุมชนไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยตรง หรือเป็นการวางแผนระดับมหภาค แต่ชุมชนมีแนวโน้มได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบาย หรือแผนท่องเที่ยว

2) ระดับการให้ความคิดเห็น หรือข้อเสนอแนะในการวางแผนการจัดการท่องเที่ยว

เป็นการมีส่วนร่วมที่ตัวแทนของชุมชนอาจเข้าร่วมในคณะกรรมการ หรือการประชุม รับฟังความคิดเห็นเพื่อพิจารณาให้ข้อเสนอแนะ หรือความคิดเห็น ความต้องการของชุมชนในโครงการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน

3) ระดับการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ หรือเอกชน

เป็นการมีส่วนร่วมที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดสนใจดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับหน่วยงานของรัฐเพื่อประโยชน์ของชุมชนและสังคมโดยรวม

4) ระดับการท่องเที่ยวที่ดำเนินการโดยชุมชนเอง

เป็นการมีส่วนร่วมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ และการติดตามประเมินผล เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน รักษาสภาพแวดล้อม ตลอดจนการเกิดรายได้อย่างเป็นธรรมในชุมชน

ทั้งนี้ จากรูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้างมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกับในรูปแบบการมีส่วนร่วมของ Tosun ดังอธิบายข้างต้น ในทุกรูปแบบคือ การมีส่วนร่วมจากล่าง-บน การมีส่วนร่วมจากบน-ล่าง และการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง ในรูปแบบต่างๆ ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมดังที่ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) สรุปไว้ว่าประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้ใน 3 รูปแบบคือ การมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมโดยอ้อม โดยผ่านองค์กรผู้แทนประชาชน และการมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน เช่นสถาบัน หรือหน่วยงานที่เชิญประชาชนให้เข้าร่วมในด้านความคิดเห็น หรือบริจาคทรัพยากรอีกด้วย

1.3. การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนยังมีอีกหลากหลายรูปแบบนอกจาก 2 รูปแบบใหญ่ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อันได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม และรูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม

รูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม ประกอบไปด้วย เทคนิคต่างๆ หลายประการเพื่อใช้ในกระบวนการการมีส่วนร่วม ได้แก่ การประเมินชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal), การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion), การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) (โอฬาร ช่องพะ, มปป.), การอบรม (Training), การทัศนศึกษาดูงาน (Educational Tour), การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Dialogue), การฝึกปฏิบัติ, การประเมินตนเองจากประสบการณ์ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติ (Interactive Learning through Action) เพื่อนำไปสู่การแก้ไข ปรับปรุง และพัฒนาวิธีการจัดการที่คาดว่าจะนำไปสู่ความยั่งยืน (บุษบา สิทธิการ, 2547), การสำรวจ, การเก็บข้อมูล, การจัดทำแผนการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดทำรายงานสรุป เป็นต้น (ประจักษ์ แดงท้าว, มปป.) ซึ่งรูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าประชาชนมีส่วนร่วมมากน้อยเพียงใด ไม่ว่าจะเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรง การมีส่วนร่วมโดยอ้อม หรือการมีส่วนร่วมโดยการเปิดโอกาสให้โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนของประชาชน (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, 2527)

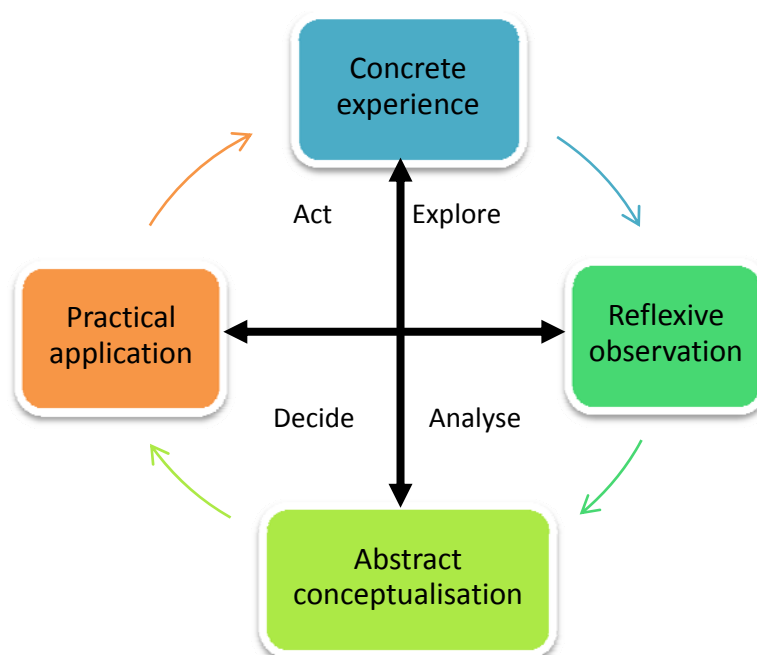
ส่วนรูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบไปด้วย กระบวนการดังนี้ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล (สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544)

ทั้งนี้ รูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม และรูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าว ไม่ได้ระบุว่าประชาชนมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง หรือการมีส่วนร่วมแบบสั่งการ สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ เน้นศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนแบบมีโครงสร้าง และรูปแบบการมีส่วนร่วมของ Tosun (2006) เป็นหลัก ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม และรูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม จะเป็นรูปแบบที่อธิบายเพิ่มเติมในสองรูปแบบแรก

2. การเรียนรู้จากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

Vugt และ Geene (2008) กล่าวถึงรูปแบบการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่ได้รับอิทธิพลจากการมีส่วนร่วมว่ามี 2 รูปแบบด้วยกันคือ 1) รูปแบบแรก ผู้ใหญ่จะมีการเรียนรู้ใน 3 ระดับคือ ระดับปัจเจก (Individual learning) ระดับองค์กร/กลุ่ม (Organisational/Group learning) และระดับสังคม (Social/Societal learning) และ 2) รูปแบบที่ 2 ผู้ใหญ่มีการเรียนรู้จาก 4 แหล่งด้วยกันคือ 1) จากประสบการณ์ (Concrete experience) 2) จากการทบทวนการเรียนรู้ที่ได้จากการสังเกตการณ์ว่าสิ่งนั้นเกิดขึ้นได้อย่างไร (Reflexive observation) 3) จากการทบทวนวรรณกรรมว่าจะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างไร (Abstract conceptualisation) และ 4) จากการนำไปทดลองปฏิบัติ (Practical application) (Woodhill, Vugt, & Geene, 2008 อ้างถึง Kolb, 1984) ทั้งนี้ ในทั้ง 2 รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวข้างต้นจะช่วยเสริมซึ่งกันและกัน และขับเคลื่อนให้ปัจเจกชนเกิดการเรียนรู้และพัฒนาองค์กร และสังคมต่อไปได้ ดังแสดงในภาพที่ 7

นอกจากนี้ การเรียนรู้จาก 4 แหล่งที่กล่าวมาแล้วยังประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอนในการเรียนรู้คือ การเรียนรู้จากประสบการณ์สู่การทบทวนประสบการณ์ ก็จะเป็นขั้นตอนของการค้นพบการเรียนรู้ว่าเกิดอะไรขึ้น (Explore) จากการทบทวนประสบการณ์ไปสู่การทบทวนวรรณกรรม ก็จะเป็นขั้นตอนการวิเคราะห์การเรียนรู้ว่าอะไรเป็นสาเหตุของการเกิดสิ่งนั้น (Analyse) จากการทบทวนวรรณกรรมไปสู่การนำไปปฏิบัติ เป็นขั้นตอนการตัดสินใจว่าจะแก้ไขปัญหาอย่างไร (Decide) และการนำไปปฏิบัติไปสู่ประสบการณ์ เป็นขั้นตอนการกระทำเพื่อแก้ไขปัญหา (Act) (Woodhill, Vugt, & Geene, 2008 อ้างถึง Kolb, 1984) แล้วจึงนำไปสู่วงจรของการเรียนรู้ประสบการณ์ใหม่ต่อไปเรื่อยๆ ทั้ง 4 ขั้นตอนที่ผ่านมา

ภาพ 7 แสดงรูปแบบวงจรการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ที่สามารถพัฒนาคน องค์กร และสังคม

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก A guide to facilitate complex multi-stakeholder processes from a societal learning perspective (หน้า 39), โดย Woodhill, J., Vugt, S. v., & Geene, J. v. *Working document* 2008, July 22, Wageningen, Netherlands: Wageningen International.

วัฒนาพร ระจิบท์ (2545) ได้กล่าวถึง การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่มีพื้นฐาน 2 ประการ ได้แก่ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential learning) และกระบวนการกลุ่ม (Group process) ในรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าว มีองค์ประกอบด้วยกัน 4 ประการคือ 1) การนำประสบการณ์เดิมออกมาใช้ แบ่งปันกับเพื่อนๆ ที่มีประสบการณ์คล้ายหรือแตกต่างกัน 2) การสะท้อนความคิดและอภิปรายกับผู้อื่นในกลุ่ม วิธีดังกล่าวจะช่วยให้ผู้เรียนกว้างขึ้น ได้ข้อสรุปที่หลากหลาย และผู้เรียนเกิดการทำงานเป็นทีม 3) ความเข้าใจและเกิดความคิดรวบยอด และ 4) การทดลองหรือการประยุกต์แนวคิดที่เกิดจากการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้ใหม่ในสถานการณ์ต่างๆ จนเป็นแนวทางปฏิบัติของผู้เรียนเอง ทั้งนี้ ในวิธีการส่งเสริมการเรียนรู้ดังกล่าว ได้นำมาใช้ใน

กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในงานวิจัยชิ้นนี้ ตั้งแต่กระบวนการกลุ่ม การทดลองนำเที่ยว และการสรุปการเรียนรู้

Bloom (1976, อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2534) อธิบายว่าคนเราเมื่อเกิดการเรียนรู้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยกัน 3 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ เกิดความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น 2) การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ (Affective domain) หมายถึง ผู้เรียนเกิดความรู้สึกด้านจิตใจ ความเชื่อ และความสนใจ และ 3) การเปลี่ยนแปลงด้านความชำนาญ (Psychomotor domain) หมายถึง การนำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติ ทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ จะนำประเด็นการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้นมาจัดกลุ่มประเด็นการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ใน 3 ด้านข้างต้นคือ การเรียนรู้ด้านความรู้ ด้านอารมณ์ และด้านความชำนาญ

2.1.3. การตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวโดยชุมชนในชนบทไทยมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปกว่า 450 แห่ง เปรียบเทียบกับข้อมูลจากปี พ.ศ. 2549 ที่มีเพียง 80 แห่ง (The Thailand Community Based Tourism Institute, มปป.) การท่องเที่ยวโดยชุมชนถือได้ว่าเป็นสินค้าและบริการประเภทหนึ่งที่ถูกจัดอยู่ในการตลาดสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะมีผู้บริโภคสูงมากขึ้นเรื่อยๆ เนื่องจากข้อดีของสินค้าประเภทนี้คือ คุณค่าต่อสังคม คุณภาพของผู้บริโภค ประชาชนทั่วไป และสวัสดิภาพของสังคมส่วนรวม (ศิริวรรณ เสรีรัตน์, 2538) อย่างไรก็ตาม ปัญหาอย่างหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การจัดการด้านการตลาด (ชูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544)

ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนที่ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวเป็นชุมชนขนาดเล็ก อยู่ห่างไกลศูนย์รวมต่างๆ ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป และทำให้จำนวนการจองของนักท่องเที่ยว การจ้างงานมีระดับต่ำ และชุมชนต้องพึ่งพาการบริจาคจากองค์กรภายนอก หรือการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวเพื่อการค้า (Conservation International, 2001) การขาดการจัดการด้านการตลาดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ท้องถิ่นเกิดการแย่งลูกค้ากันเองระหว่างผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยว

ปัญหาดังกล่าวข้างต้น มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันโดยตรงกับความต้องการงานวิจัย ทางด้านการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่น การตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเช่นไร ทักษะการวางแผนการตลาดด้วยตนเอง การตลาดที่เหมาะสมเป็นอย่างไร จะเข้าถึงตลาดนั้นได้อย่างไร อุปสงค์และอุปทาน และส่วนแบ่งการตลาดทั้งหมด (The Thailand Community Based Tourism Institute, มปป.) ดังนั้น ส่วนหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้แสดงในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 และ 4 ต้องการที่จะศึกษาแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล ที่ผ่านการวิเคราะห์ตลาด ยุทธศาสตร์การส่งเสริมการตลาด และการวิเคราะห์ข้อดี-ข้อด้อย โอกาส-สิ่งคุกคาม (SWOT) รวมถึง การส่งเสริมแผนการตลาดนั่นเอง ซึ่งได้อธิบายข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมเพิ่มเติมในหัวข้อต่อไป

1. ความหมาย

Adock et al. ให้ความหมายของการตลาดไว้ว่า เป็นกระบวนการที่รับผิดชอบต่อผลประโยชน์ที่ลูกค้าต้องการตามความคาดหวัง และความพึงพอใจ (1995 หน้า 3 อ้างใน Keirle, 2002) ส่วน Weaver และ Oppermann (2000) ได้ให้ความหมายไว้คือ ปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ในกลุ่มของลูกค้าและผู้ผลิตสินค้าและบริการที่ได้สร้างสรรค์ และแลกเปลี่ยนเพื่อประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองฝ่ายผ่านความคิด ผลิตภัณฑ์ การบริการ และคุณค่า (หน้า 212)

แนวคิดดังกล่าวข้างต้นมีความสอดคล้องกับที่ Keirle (2002) ได้กล่าวถึงส่วนประกอบสำคัญของคำว่าการตลาดประกอบไปด้วย 4 ส่วนคือ 1) ความต้องการ 2) ผลประโยชน์ 3) ผลิตภัณฑ์และการบริการ และ 4) ความพึงพอใจ ทั้งนี้ การจัดการด้านการตลาดควรคำนึงถึงความต้องการ (Need & Want) ของลูกค้าเป็นสำคัญ (Mercer, 1992, หน้า 11 อ้างใน Keirle, 2002)

ตัวอย่างหนึ่งที่ Keirle (2002) แสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวของสถานที่หนึ่งมีจำนวนลูกค้าลดลง ผู้ประกอบกิจการจึงได้หาทางวางแผนร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหา และพบว่าสิ่งที่นักท่องเที่ยวแนะนำคือรถจักรยานในระหว่างการท่องเที่ยว สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นจึงซึ่งจักรยานมาให้บริการแก่นักท่องเที่ยว แต่จำนวนลูกค้าก็ยังไม่เพิ่มขึ้นมาอีก ผู้ประกอบการจึงทำวิจัยต่อไปอีกว่าเป็นเพราะอะไร ทั้งๆ ที่ท่องเที่ยวแห่งนั้นได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ (การให้บริการจักรยาน) แล้ว ผลปรากฏว่านักท่องเที่ยวในระดับวัยรุ่นแสดงความคิดเห็นว่าจักรยานตกทุนเกินไป และ

เส้นทางที่จักรยานก็น่าเบื่อด้วย นี่คือตัวอย่างของการไม่ได้จัดการการตลาดตามที่นักท่องเที่ยวต้องการ (Need & Want) อย่างครบถ้วน

จะเห็นได้ว่าการตลาดดั้งเดิมคิดข้างต้นจะเน้นความต้องการของลูกค้าเป็นสำคัญ ซึ่งแตกต่างจากที่ พจนา สวนศรี (2546) ให้ความเห็นที่แตกต่างจากแนวคิดการตลาดโดยทั่วไปว่า การตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนแตกต่างจากการตลาดในผลิตภัณฑ์อื่นๆ ที่ต้องมาจากความพร้อมของชุมชนด้วย ที่มีเป้าหมายไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มากกว่ากำไร การตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเจาะกลุ่มลูกค้า และเน้นการให้ข้อมูลแก่ลูกค้าก่อนการตัดสินใจให้มากที่สุด เพื่อไม่ให้มีผลกระทบต่อชุมชน (Suansri, 2003)

จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร (2550) ขยายความว่า การตลาดเพื่อการท่องเที่ยว คือ ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ด้วยวิธี 2 วิธี ได้แก่ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และ การโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว แนวคิดดังกล่าวยังสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ในการวิจัยชิ้นนี้ในการวางแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการเจาะกลุ่มลูกค้าและให้ข้อมูลการตัดสินใจ ด้วยการส่งเสริมการขายในการวางแผนการตลาดเช่น การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว ดังนิยามข้างต้น

2. ส่วนผสมของการตลาด (The marketing mix)

ส่วนผสมของการตลาด เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผลิตภัณฑ์ชนิดนั้นๆ มีคุณค่ามากและมีหลายๆ ส่วนที่ผู้ผลิตไม่สามารถควบคุมปัจจัยต่างๆ ได้ แต่ส่วนผสมของการตลาดที่ผู้ผลิตควบคุมได้ประกอบไปด้วย 4 ส่วน หรือที่เรียกว่า 4Ps ซึ่งหมายถึง ส่วนประกอบของเครื่องมือทางการตลาดที่ผู้ผลิตใช้ตรวจสอบวัตถุประสงค์ของการตลาดจากลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย (Kotler, 1977 หน้า 92 อ้างใน Keirle, 2002) ตัวอย่างของส่วนผสมทางการตลาดในการท่องเที่ยวดังแสดงในตารางที่ 1

ตาราง 1 แสดงเครื่องมือของส่วนสมทางการตลาดของสถานที่ท่องเที่ยว

ผลิตภัณฑ์ (Product)	ราคา (Price)	สถานที่ (Place)	การ ประชาสัมพันธ์ (Promotion)
ทิวทัศน์	ค่าที่จอดรถ	สถานที่	การโฆษณา
ลักษณะของสถานที่	ค่าเช่า	การเข้าถึง	ข้อมูล
สิ่งดึงดูด	ค่าอาหารว่าง	รถสาธารณะ	คู่มือท่องเที่ยว
สิ่งอำนวยความสะดวก สะดวก	การลดราคา		การพูดปากต่อปาก
ชื่อสถานที่	ค่าใช้จ่ายในฤดูกาลท่องเที่ยว ต่างๆ		การเปิดให้เยี่ยมชม
รูปลักษณะสถานที่	คุณค่าทางการเงิน		สื่อ
สิ่งบริการนักท่องเที่ยว			สัญลักษณ์ทางเข้า
คุณภาพของสถานที่			
การจัดการ			
สิ่งอำนวยความสะดวก สะดวก			
การสื่อความหมาย			

หมายเหตุ: แปลจาก *Countryside recreation site management: A marketing approach* (หน้า 16), โดย Keirle, I. , 2002, London and New York: Routledge.

ทั้งนี้ ส่วนผสมดังกล่าวจะสอดคล้องกับสิ่งที่ลูกค้าต้องการและผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ควรคำนึงถึง คือ ความตระหนัก (Awareness) จะตรงกับการประชาสัมพันธ์ ความมีอยู่จริง (Availability) จะตรงกับสถานที่ การซื้อสินค้าได้ (Affordability) จะตรงกับราคา และการยอมรับ (Acceptability) จะตรงกับผลิตภัณฑ์นั่นเอง

ทัศนัย ดวงมาลา และคณะ (2550) กล่าวว่า อย่างไรก็ตาม วัตถุประสงค์ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นอุตสาหกรรมการบริการที่แตกต่างจากสินค้าโดยทั่วไป ได้แก่

- เป็นสินค้าและบริการที่จับต้องไม่ได้ (Intangibility) ผู้ซื้อไม่สามารถสัมผัส หรือมองเห็นสินค้าก่อนตัดสินใจซื้อได้
- สินค้าและบริการแยกออกจากกันไม่ได้ (Inseparability) ผู้ใช้บริการและผู้ให้บริการจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กัน และส่งผลต่อทัศนคติ มุมมอง และความคาดหวัง
- มีความหลากหลาย (Variability) ขึ้นอยู่กับผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่หลากหลาย ผู้ให้บริการคนหนึ่งอาจให้บริการที่แตกต่างจากผู้ให้บริการอีกคนหนึ่งได้ ทำให้การควบคุมคุณภาพเป็นไปได้ยากไม่เหมือนกับสินค้าที่ควบคุมคุณภาพด้วยเครื่องจักร
- เก็บรักษาสินค้าบริการไว้ไม่ได้ (Perishability)

ดังนั้น ด้วยลักษณะที่แตกต่างของสินค้าบริการด้านการท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นสาเหตุสำคัญให้ส่วนผสมของการตลาดเพิ่มขึ้นมาคือ (วรรณา ศิลปะอาษา, 2545 อ้างถึงใน อัจฉรา หลาวทอง & คณะ, 2550)

- บุคลากรที่คอยให้บริการ (People)
- ขั้นตอนการให้บริการ (Process) หรือกระบวนการซื้อผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว การตัดสินใจซื้อของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย เช่น นักท่องเที่ยวบางกลุ่มจะศึกษาข้อมูล รายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยว รายการนำเที่ยว ก่อนการตัดสินใจซื้อ แต่บางกลุ่มอาจไม่มีการวางแผนในเรื่องดังกล่าวมาก่อน เมื่อมีเวลาว่างก็เดินทางมาท่องเที่ยวเลย และ
- สภาพทางกายภาพ (Physical Evidence) อันหมายถึง ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของอาคาร สถานที่ท่องเที่ยว การตกแต่งภายในและบรรยากาศ เป็นต้น

แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ Suansri (2003) และ พจนา สวนศรี (2546) มีมุมมองด้านการตลาดที่กว้างไปกว่าแนวคิด 4Ps ข้างต้น โดยพิจารณาถึง เรื่องโปรแกรมท่องเที่ยว (Program) ลักษณะของโปรแกรมท่องเที่ยวและราคา (Packaging) นักท่องเที่ยว เช่นกัน (People) และพันธมิตร (Partnership) ดังแสดงในตารางที่ 2

ตาราง 2 แสดงส่วนผสมด้านการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ควรพิจารณา

ประเด็นด้านการตลาด การท่องเที่ยวโดยชุมชน	ตัวอย่าง
Products สถานที่ที่น่าสนใจ	สถานที่ที่น่าสนใจ มีชื่อเสียงอย่างไร นักท่องเที่ยวทำอะไรได้บ้าง กิจกรรมการท่องเที่ยว ชุมชนต้องใช้ทักษะอะไรบ้างในการควบคุมคุณภาพและปริมาณการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก ศูนย์ข้อมูลนักท่องเที่ยว ความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว การเชื่อมโยงกับสถานที่เที่ยวที่อื่นๆ การเข้าถึง เชื่อมโยงกับการอนุรักษ์อย่างไร ชีตความสามารถในการรองรับ กฎกติกา
Program โปรแกรมท่องเที่ยว	โปรแกรมทัวร์เหมาะสมกับนักท่องเที่ยวหรือไม่ ทางเลือกอื่นๆ
Price ราคา	ราคาที่มาตรฐาน เป็นธรรม ส่วนแบ่งสู่สิ่งแวดล้อมและชุมชน
Packaging โปรแกรมท่องเที่ยวและ ราคา	โปรแกรมทัวร์ควรรวมทุกอย่างแล้ว ราคาที่ไม่ต้องมาเปรียบเทียบแล้วระหว่างการท่องเที่ยวเองหรือผ่านบริษัททัวร์ โปรแกรมพิเศษสำหรับเด็ก นักเรียน ครอบครัว
People นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยวชาวไทย หรือต่างชาติ เที่ยวเอง หรือเที่ยวกับบริษัททัวร์ จำนวนนักท่องเที่ยวที่รับได้ จำนวนวันที่พัก อายุที่เหมาะสม ประเภทของนักท่องเที่ยว ความสนใจพิเศษ
Place แหล่งที่มาของ นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายมาจากที่ไหน คู่แข่ง
Promotion การประชาสัมพันธ์	สื่อ ททท. ปากต่อปาก สื่อทัศนูปกรณ์ ความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน ช่องทางการประชาสัมพันธ์
Partnership พันธมิตร	โรงแรม บริษัท และองค์กรต่างๆ

หมายเหตุ: แปลและดัดแปลงจาก *Countryside recreation site management: A marketing approach* (หน้า 88-90), โดย Keirle, I. , 2002, London and New York: Routledge.

อย่างไรก็ดี Place และ People ในที่นี้อาจตีความได้หลายความหมาย คือ Place ที่หมายถึง การจัดจำหน่าย ในงานของ วรณมา ศิลปะอาชา (2545, อ้างถึงใน อัจฉรา หลาวทอง & คณะ, 2550) หรือสถานที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยวในงานของ Keirle (2002). People อาจหมายถึงนักท่องเที่ยวในงานของ Suansri (2003) และ พจนา สวนศรี (2546) และผู้ให้บริการการท่องเที่ยวในงานของ วรณมา ศิลปะอาชา (2545, อ้างถึงใน อัจฉรา หลาวทอง & คณะ, 2550)

Keirle ยังเสริมต่ออีกไปว่า อิทธิพลที่มีต่อการตัดสินใจของผู้บริโภคนั้นขึ้นอยู่กับ ราคา สถานที่ ยี่ห้อ รสนิยม รูปแบบผลิตภัณฑ์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ ผลประโยชน์ที่ผู้บริโภคจะได้รับแบบปกติ รวมถึงแบบพิเศษ (Keirle, 2002) สิ่งต่างๆ เหล่านี้มีความสอดคล้องกับที่ ศิริวรรณ เสรีรัตน์ (2538) ได้ระบุไว้เช่นกัน รวมถึงส่วนแบ่งการตลาด กล่าวคือ มีการทดสอบผลิตภัณฑ์ การรับข้อเสนอแนะจากลูกค้า การตรวจสอบผลิตภัณฑ์ การตัดสินใจในส่วนแบ่งของช่องทางและวิธีการทางการตลาด ซึ่งคือหลักการบริหารการตลาด หรือกระบวนการตลาด นั่นเอง โดยมีขั้นตอนดังนี้

- 1) ในขั้นแรก คือการระบุถึงลูกค้าที่มีความต้องการบริการสินค้าและผลิตภัณฑ์ในประเภทการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ได้
- 2) ขั้นที่สอง การวิเคราะห์ตลาด ซึ่งประกอบด้วย (4Ps) ผลิตภัณฑ์ (Product), ราคา (Price), การจัดจำหน่าย (Place or Distribution) และการส่งเสริมการตลาด (Promotion) หรือ 8Ps ในการตลาดแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้รวมถึงการระบุยุทธศาสตร์ด้านการตลาด และการวิเคราะห์ข้อดี-ข้อด้อย โอกาส-สิ่งคุกคาม (SWOT) เพื่อการจัดการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนในงานวิจัยขั้นนี้
- 3) ขั้นสุดท้าย การประเมินความพึงพอใจของลูกค้าที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวแบบติดดิน การท่องเที่ยวแบบผจญภัย และสนใจเรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่น

ทั้งนี้ ในงานวิจัยขั้นนี้มีการวิเคราะห์ตามกระบวนการด้านการตลาดข้างต้น และ ส่วนผสมทางการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (8Ps) ตามแนวคิดของ Suansri (2003) และ พจนา สวนศรี (2546) จากนักท่องเที่ยวทดลองเช่นกัน

3. แผนการตลาด

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2546, หน้า 6) กล่าวว่า แผนการตลาด หมายถึง “แผนงานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งอธิบายถึงการใช้ความพยายามทางการตลาดที่ทำให้องค์กรบรรลุเป้าหมายภายในระยะเวลาที่กำหนด” ทั้งนี้แผนการตลาดประกอบด้วย 1) บทสรุปสำหรับผู้บริหาร 2) รายละเอียดบริษัทรวมถึงภารกิจหลัก 3) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการตลาด ทั้งภายนอกและภายใน 4) วัตถุประสงค์ทางการตลาด 5) กลยุทธ์ทางการตลาด (ได้แก่ กลยุทธ์ด้านผลิตภัณฑ์ ราคา การจัดจำหน่าย การส่งเสริมการตลาด) 6) แผนปฏิบัติการ 7) การคาดการณ์ผลตอบแทนที่ได้รับ และ 8) การประเมินผลและการควบคุม (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546; อัจฉรา หลาวทอง & คณะ, 2550) ส่วน ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2546) กล่าวถึงองค์ประกอบที่แตกต่างกันไปคือ การเขียนแผนการตลาดและการจัดทำแผนการตลาด ประกอบไปด้วย 1) บทนำ 2) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด 3) การวางแผนการตลาด 4) การปฏิบัติการทางการตลาด 5) การกำหนดงบประมาณทางการตลาด 6) การควบคุมทางการตลาด และเชาว์ ไรจนแสง (2541) กล่าวว่า แผนการตลาดประกอบไปด้วย 1) ภูมิหลังของผลิตภัณฑ์ 2) การประมาณยอดขายและกำไร 3) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และ 4) การทำแผนงานและการควบคุม ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าแผนการตลาดแต่ละแห่งอาจมีรูปแบบที่ไม่เหมือนกันดังที่นำเสนอไปแล้วข้างต้น ขึ้นอยู่กับลักษณะสินค้า และลักษณะการบริหาร (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2546) ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้การนำเสนอแผนการตลาดจึงประกอบไปด้วย 1) รายละเอียดการจัดการท่องเที่ยววิถีโนนค-นา-เล และภารกิจหลัก 2) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด 3) ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย 4) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคาม 5) วัตถุประสงค์ 6) ส่วนประสมทางการตลาด และ 7) แผนการตลาด

แผนการตลาดอาจแบ่งได้เป็น 4 ประเภทใหญ่ๆ คือ (เชาว์ ไรจนแสง, 2541)

- แบ่งตามระยะเวลา ที่สามารถแบ่งได้เป็น แผนระยะยาว, ปานกลาง, และสั้น
- แบ่งตามลักษณะของแผนคือ แผนแม่บท (แผนระยะยาว) และแผนดำเนินการ (แผนระยะสั้น เป็นเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรม)
- แบ่งตามการใช้งานของแผน คือ แผนประจำปี และแผนเฉพาะครั้ง
- แบ่งตามขอบเขตของกิจกรรม ได้แก่ แผนการตลาด แผนการผลิต แผนงานบุคคล แผนการเงิน แผนการวิจัย แผนพัฒนาองค์กรและอื่นๆ

เชาว์ โรจนแสง (2541) กล่าวว่า แผนการตลาด เป็นแผนที่แบ่งตามตามระยะเวลา หรือแบ่งตามขอบเขตของกิจกรรม นอกจากนี้ แผนการตลาด เป็นแผนที่กำหนดมาจากพื้นฐานของเป้าหมายของตลาดองค์การ โดยมีระบุไว้ชัดเจนว่าใคร ทำอะไร กำหนดเริ่ม และสำเร็จเมื่อไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบ และดำเนินการ ปฏิบัติอย่างไร ใช้อุปกรณ์เครื่องมืออะไรบ้าง ทั้งนี้การกำหนดสิ่งต่างๆ ต้องพิจารณาถึง ประเภทของลูกค้า คู่แข่ง ตลาด การจัดจำหน่าย ผลกระทบ การบุกเบิกตลาด การสนับสนุน อิทธิพลจากภายนอก และความสามารถที่จะบริการ ส่วน พจนา สวนศรี (2546) กล่าวในลักษณะที่คล้ายคลึงกันในบริบทของแผนการตลาดในการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า การวางแผนการตลาดเป็นขั้นตอนสำคัญในการวางแผนของหลายๆ แผน เพื่อที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน การวางแผนงานด้านการตลาด คือ

การทำงานที่ต้องมองปัจจัยภายนอก และการทำงานที่ต้องติดต่อประสานงานกับองค์การภายนอก เพื่อจะได้รู้เท่าทันสถานการณ์ อันจะเป็นการเตรียมการป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชุมชนในการติดต่อประสานงานกับภายนอกได้อย่างรู้เท่าทัน ในทำนองเดียวกัน ก็ต้องนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงรูปแบบและลักษณะการให้บริการ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับภายนอกได้ (หน้า 64)

วางแผนงานด้านการตลาด เช่น การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ การจัดนิทรรศการเผยแพร่ เชิญสื่อมวลชนลงพื้นที่ ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความพร้อมเพื่อการวางแผนด้านการตลาดคือ 1) นักท่องเที่ยว และแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว 2) โปรแกรมการท่องเที่ยวและราคา 3) การประชาสัมพันธ์ (Suansri, 2003; พจนา สวนศรี, 2546)

ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องมีการวิเคราะห์ความพร้อมดังกล่าวข้างต้นเพื่อการเตรียมตัวในการวางแผนการตลาดดังนี้

3.1. ประเภทของนักท่องเที่ยวโดยชุมชน

การวิเคราะห์ถึงนักท่องเที่ยว หรือแหล่งที่มาของนักท่องเที่ยวเป็นการเตรียมความพร้อมอย่างหนึ่งของการวางแผนด้านการตลาด ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ดังที่ Suansri (2003) และ พจนา สวนศรี (2546) ได้อธิบายถึงประเภทของนักท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ 3 กลุ่มคือ

- 1) ประเภทหาประสบการณ์ใหม่ นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะเดินทางด้วยตนเอง ไม่มีมัคคุเทศก์ และนิยมจ่ายสินค้าและบริการในราคาประหยัด เดินทางไปตามที่คู่มือการท่องเที่ยวแนะนำ ดังนั้น ชุมชนควรจัดการการท่องเที่ยวโดยแจ้งกฎ/กติกาให้แก่ นักท่องเที่ยวทราบ และคำนึงถึงภาษาที่จะสื่อสารแก่นักท่องเที่ยว ราคาจะเป็นตัวกำหนดนักท่องเที่ยวประเภทนี้
- 2) ประเภทต้องการเรียนรู้และสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น นักท่องเที่ยวประเภทนี้จะหาข้อมูลล่วงหน้าก่อนการท่องเที่ยว และมักจะเลือกท่องเที่ยวกับบริษัทที่มีนโยบายที่รับผิดชอบต่อท้องถิ่น ต้องการมัคคุเทศก์ และใช้เวลาสัมผัสในแต่ละแหล่งท่องเที่ยวนานพอสมควร ชอบเดินทางคนเดียวหรือเป็นกลุ่มเล็กๆ ไม่เกิน 8 คน ดังนั้น ชุมชนควรเตรียมการเกี่ยวกับการให้ข้อมูลเกี่ยวกับนักท่องเที่ยวล่วงหน้า การเตรียมตัว ระบบการแสดงการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ การท่องเที่ยวประเภทนี้จะทำให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจคนท้องถิ่นได้
- 3) ประเภทต้องการความสะดวกสบาย นักท่องเที่ยวประเภทดังกล่าวชอบไปเยี่ยมชมสถานที่ที่มีชื่อเสียง และมักใช้เงินซื้อความสะดวกสบาย อยากเห็นความเป็นท้องถิ่น แต่ไม่กล้าเข้าไปสัมผัสอย่างแท้จริง แค่ต้องการเพียงถ่ายรูปและซื้อของที่ระลึก มักเป็นนักท่องเที่ยวระยะสั้น ในกลุ่มขนาดใหญ่ ชุมชนอาจได้รายได้จากกลุ่มนี้โดยง่ายแต่จะไม่บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากประเภทของนักท่องเที่ยวดังกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาจะมีการติดต่อผ่านชุมชนได้โดยตรง และการติดต่อผ่านตัวแทนนำเที่ยวในรูปแบบของทั้งกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ดังนั้น ชุมชนจึงควรที่จะวิเคราะห์ถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในแต่ละกลุ่มเช่นกัน นอกจากนี้ Suansri (2003) และ พจนา สวนศรี (2546) ยังได้อธิบายต่อไปว่ารูปแบบการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมี 4 ลักษณะ ที่ชุมชนจะจัดการเพื่อการรองรับ

ท่องเที่ยวที่มาจากแหล่งที่แตกต่างกัน หรือมีการทำสัญญาตกลงร่วมกันกับบริษัทนำเที่ยว/หรือนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในรูปแบบดังนี้

- นักท่องเที่ยว → บริษัทนำเที่ยวต่างประเทศ → บริษัทนำเที่ยวในประเทศ → บริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น → ชุมชน
- นักท่องเที่ยว → บริษัทนำเที่ยวในประเทศ → บริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น → ชุมชน
- นักท่องเที่ยว → บริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น → ชุมชน
- นักท่องเที่ยว → ชุมชน

3.2. โปรแกรมการท่องเที่ยวและราคา

จากประเภทนักท่องเที่ยวโดยชุมชนที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นได้ว่า นักท่องเที่ยวที่สนใจเรื่องการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีหลายกลุ่ม และมีความสนใจที่หลากหลายแตกต่างกันไป ในทำนองเดียวกัน ชุมชนเองก็มีฤดูกาลผลิตที่หลากหลาย ประเพณีวัฒนธรรมที่แตกต่างกันไปในรอบปี ดังนั้น โปรแกรมการท่องเที่ยวอาจจะจัดได้ 3 ลักษณะคือ (Suansri, 2003; พจนา สอนศรี, 2546)

- 1) โปรแกรมมาตรฐาน เหมาะสมกับทุกเพศ ทุกวัย ทุกฤดูกาล
- 2) โปรแกรมมาตรฐาน ผสมกับโปรแกรมทางเลือก สำหรับกลุ่มคนที่มีความสนใจเป็นพิเศษ และมีเวลาอยู่ในชุมชนหลายวัน
- 3) โปรแกรมที่ออกแบบตามวัตถุประสงค์เฉพาะของกลุ่มนักท่องเที่ยว

นอกจากนี้ โปรแกรมการท่องเที่ยวที่ดี ควรมีการเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าของบ้านให้เกิดการเรียนรู้และเกิดความประทับใจ นอกจากนี้ โปรแกรมการท่องเที่ยวควรมีความสนุก มีการจัดการที่ดี นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจในความปลอดภัยและความไว้วางใจ เกิดความเข้าใจในท้องถิ่น ธรรมชาติ และวัฒนธรรมท้องถิ่นมากขึ้น

ตัวอย่างของโปรแกรมการท่องเที่ยว เช่น การเดินป่า การเดินเที่ยวภายในหมู่บ้าน กิจกรรมวิถีชีวิต (ทำอาหาร ตำข้าว ทอผ้า ทำบุญ ใสบาตร ทำสวน ทำนา หาปลา) ร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์กับชุมชน เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมศึกษาธรรมชาติอื่นๆ

อย่างไรก็ตาม เพื่อไม่ให้นักท่องเที่ยวเกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิต และขีดความสามารถในการรองรับของชุมชน ชุมชนควรจะมีการกำหนดช่วงเวลาที่พักผ่อนสำหรับนักท่องเที่ยว จำนวนนักท่องเที่ยวในแต่ละครั้ง และจำนวนสูงสุดที่สามารถรองรับได้ในแต่ละวัน กฎ กติกา พร้อมทั้งราคาให้นักท่องเที่ยวทราบล่วงหน้า (Suansri, 2003; พจนา สวนศรี, 2546)

3.2. การประชาสัมพันธ์

การประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนมีด้วยกัน 3 ช่องทางคือ

- 1) ช่องทางการประชาสัมพันธ์ จาก สื่อมวลชน สำนักงานการท่องเที่ยว ปากต่อปาก
- 2) สื่อในการประชาสัมพันธ์ เช่น แผ่นพับ วิดีโอ อินเทอร์เน็ต
- 3) เอกลักษณ์พิเศษของชุมชนที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวในที่อื่นๆ เพื่อใช้เป็นจุดเด่นในการประชาสัมพันธ์

4. การส่งเสริมแผนการตลาด

เนื่องจากแนวคิดการส่งเสริมแผนการตลาดไม่ได้มีบรรจุไว้ในหลักการจัดการแผนการตลาด ดังนั้น การส่งเสริมแผนการตลาดในที่นี้จึงให้ความหมายครอบคลุมตามความหมายที่ราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายคือ การเกื้อหนุน ช่วยเหลือสนับสนุนให้ดีขึ้น เช่น การส่งเสริมการลงทุน ส่งเสริมการศึกษา (2546) และการส่งเสริมแผนการตลาดจึงหมายถึง การสนับสนุนให้แผนการตลาดที่วางไว้ดีขึ้น ในงานวิจัยชิ้นนี้

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยชิ้นนี้ ได้รวบรวมตามหัวข้อของวัตถุประสงค์ในการศึกษา 5 ประการคือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3) อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4) ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และ 5) แผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำหรับแผนการส่งเสริมแผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้นไม่พบว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าว ดังนั้น งานวิจัยที่เกี่ยวข้องอธิบายตามหัวข้อได้ดังนี้

2.2.1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า มีรูปแบบอย่างมากมาย หลากหลาย และมีส่วนคล้ายคลึงกับรูปแบบที่แบ่งตามการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก ดังที่ อคิน รพีพัฒน์ (2527) กล่าวว่า ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนาซึ่งประกอบไปด้วย การค้นหาสาเหตุของปัญหา การวางแผนและตัดสินใจ การปฏิบัติงาน และการประเมินผลงาน และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมากที่สุดตามแนวคิดของสถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (2544) ที่ได้อภิปรายในงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบไปด้วยประกอบกระบวนการ การมีส่วนร่วมในการวางแผน การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการใช้ผลประโยชน์ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลอย่างไรก็ดี ผลการศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้ อาจแตกต่างออกไปในประเด็นย่อยๆ จากรูปแบบที่นำเสนอไปแล้วจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ภคนนท์ เขียมเศรษฐี (2544) ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพุ กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย จากประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วม จำนวน 61 คน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างมีโครงสร้าง และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพประกอบกับการใช้สถิติเชิงพรรณนา ร้อยละ และค่าเฉลี่ย ภายใต้บริบทของการมีส่วนร่วมคิด และตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว การลงทุนในแหล่งท่องเที่ยว การกระจายรายได้ การสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวและการได้รับการตอบกลับมาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในบริบทที่แตกต่างกันไป และมีส่วนร่วมในแต่ละกิจกรรมมาก-น้อยแตกต่างกัน

สุรัชย์ บุญเจริญ (2546) ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวตลาดน้ำบางปะมงแบบยั่งยืน อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์ โดยใช้งานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่า บุคลากรภายในชุมชนมีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยวและมีบทบาทสำคัญในการดำเนินการ ตั้งแต่คิดวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรมต่างๆ และผลประโยชน์ ความเป็นอยู่วิถีชีวิตในชุมชนจะยั่งยืนไปถึงรุ่นลูกหลาน ก่อให้เกิดประโยชน์ชุมชน

ท้องถิ่น ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม พร้อมกันนี้ยังสามารถจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

บุษบา สิทธิการ (2547) ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จ.เชียงใหม่ มีรูปแบบการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนแม่กลางหลวงและเครือข่ายอีก 3 หมู่บ้านในรูปของ “ชมรมการท่องเที่ยว” โดยรูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะองค์กรที่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม กล่าวคือ มีการจัดตั้งคณะกรรมการท่องเที่ยวของแต่ละหมู่บ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านแม่กลางหลวง บ้านผาหมอน บ้านหนองหล่ม และบ้านอ่างก้าน้อย ในลักษณะของสหกรณ์ ที่มีการลงหุ้น ถือหุ้นและแบ่งผลประโยชน์ประจำปี

การศึกษาดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของ สายรุ้ง ดินโคกสูง (2549) พบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน ออกกฎ-กติกา ร่วมรับผลประโยชน์ และการมีตัวแทนของสมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น นอกจากนี้การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวก่อให้เกิดการสร้างรายได้ การเสริมสร้างจิตสำนึกต่อทรัพยากร เกิดความสามัคคี ระบบสาธารณูปโภคได้รับการพัฒนา ชุมชนพึ่งตนเองได้ ชุมชนเข้มแข็ง อย่างไรก็ดี มีผลกระทบทางลบเกิดขึ้นเช่นกัน ได้แก่ ค่าครองชีพที่สูงขึ้น ผลกระทบต่อทรัพยากรและวัฒนธรรมของชุมชน

Li (2006) ได้กล่าวถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เน้นในขั้นตอนการตัดสินใจเป็นหลัก ผลการศึกษาพบรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เรียกกันแตกต่างกันไปซึ่งประกอบไปด้วย 4 รูปแบบคือ 1) การมีส่วนร่วมในฐานะลูกค้า หรือผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว เช่น ร้านอาหาร โรงแรม บริษัททัวร์ พนักงานเก็บขยะ ร้านขายของที่ระลึก ร้านถ่ายภาพ ร้านให้เช่าอุปกรณ์การท่องเที่ยว เช่น จามรี แกะ ชุดประจำถิ่น เป็นต้น 2) การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร 3) การมีส่วนร่วมในการวางแผน และ 4) การมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ

งานวิจัยของ Kantamaturapoj (2007) ที่กล่าวว่าจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่นี้เริ่มต้นจากการนำเสนอของกำนันที่มีความประสงค์จะจัดรูปแบบของการท่องเที่ยวไปในทางการให้บริการที่พัก และนำเที่ยววิถีชีวิตของชุมชน และมีการปรึกษาหารือความเป็นไปได้กับกระทรวงมหาดไทย สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัด ในระยะแรก ชุมชนได้ไปดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในที่ต่างๆ ในระยะต่อมามีการจัดตั้งคณะกรรมการในการดำเนินงาน รวมถึงการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ในการพัฒนาทักษะ ต่อมาเมื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่

ดังกล่าวได้รับความสนใจมากขึ้น หน่วยงานต่างๆ ก็เข้ามาให้การสนับสนุน ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดนโยบายการสนับสนุน เช่น การให้การศึกษ การให้เงินสนับสนุน องค์การบริหารส่วนจังหวัด เข้ามาดูแลเรื่องการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคต่างๆ เช่น ทางเดิน องค์การบริหารส่วนตำบล เข้ามาช่วยจัดการเรื่องการเก็บขยะจากการท่องเที่ยว รวมถึงการเข้ามาปฏิสัมพันธ์ทางธุรกิจการท่องเที่ยวกับตัวแทนบริษัทธุรกิจนำเที่ยว

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่าจากผลการวิจัยการมีส่วนร่วมดังกล่าวข้างต้น มักจะเน้นศึกษาการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นหลัก (อคิน รพีพัฒน์, 2527) รวมไปถึงเน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมในกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน (สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544) แต่ในผลการวิจัยดังกล่าวอาจมีรายละเอียดแตกต่างกันไป และพัฒนาไปสู่ตัวเลือกของแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างในงานวิจัยชิ้นนี้

2.2.2. การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การเรียนรู้ของประชาชน อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า ประชาชนเกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย และหากจัดกลุ่มตามรูปแบบการเรียนรู้ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมแล้ว (Bloom, 1976, อ้างถึงใน อารีพันธ์มณี, 2534) พบว่า การเรียนรู้ที่ได้จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถจัดกลุ่มได้ ดังต่อไปนี้

1. การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ เกิดความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น ได้แก่
 - การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (ฤทธวรรณ นนทพุทธ, 2545)
 - การได้รับความรู้เกี่ยวกับข้อมูลทรัพยากรสิ่งแวดล้อมเพื่อการจัดการท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตน, แนวทางการอนุรักษ์ และจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน (วัชรินทร์ ศรีสัตบุตร, มปป.; อรุณ อุทัย, มปป.)
2. การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทศนคติ (Affective domain) หมายถึง ผู้เรียนเกิดความรู้สึกด้านจิตใจ ความเชื่อ และความสนใจ ได้แก่

- สร้างจิตสำนึกและความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน (วัชรินทร์ ศรีสัตบุตร, มปป.; อรุณ อุทัย, มปป.)
3. การเปลี่ยนแปลงด้านความชำนาญ (Psychomotor domain) หมายถึง การนำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติ ทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น ได้แก่
- การเสริมสร้างความเข้มแข็ง (พรรณี จุฑานนท์ และคณะ, 2548)
 - การเสริมสร้างความพร้อม (อรุณ อุทัย, มปป.)
 - การเพิ่มพูนทักษะกระบวนการคิดวิเคราะห์ (พรรณี จุฑานนท์ และคณะ, 2548; อรุณ อุทัย, มปป.)
 - การรู้จักตั้งคำถาม การตรวจสอบหาคำตอบร่วมกัน การทดลองปฏิบัติตามคำตอบ ติดตามประเมินผลตรวจสอบแล้วปฏิบัติใหม่ การนำหลักการเรียนรู้ไปใช้แก้ปัญหาอื่นๆ ได้ (พรรณี จุฑานนท์ และคณะ, 2548)
 - การปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนมีระเบียบแบบแผน (พรรณี จุฑานนท์ และคณะ, 2548)
 - การเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชนที่พัฒนาจากทุนเดิม จากเงื่อนไข 3 ประการ คือ ทุนของชุมชน (ทุนระบบนิเวศ ทุนคน ทุนระบบสังคมและวัฒนธรรม ทุนสติปัญญา และทุนเงินตรา) พลวัตของปัจจัยภายนอกที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทุนของชุมชน และการเรียนรู้ของสมาชิกในชุมชน (ฤทธวรรณ นนทพุทธ, 2545) เช่น ได้ตัวแทนกลุ่มในการนำเสนอข้อมูลผ่านเวที (ลีศึก ฤทธิเนติกุล, มปป.), การกระจายรายได้ (อรุณ อุทัย, มปป.)
 - ได้ผลิตในเชิงรูปธรรม เช่น แผนการปฏิบัติงานช่วงต่อไป (วัชรินทร์ ศรีสัตบุตร, มปป.; อรุณ อุทัย, มปป.), แผนที่ทรัพยากรแหล่งท่องเที่ยว, แนวทางการพัฒนา (ลีศึก ฤทธิเนติกุล, มปป.)
 - การสร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, การวิเคราะห์ศักยภาพการท่องเที่ยวและกำหนดแผนงานแนวทางการพัฒนา, การสร้างความพร้อมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ชุมชน, การดำเนินการพัฒนา, การติดตามประเมินผลการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน, การแก้ไขปรับปรุงและพัฒนา (บุษบา สิทธิการ, 2547)

2.2.3. อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการสืบค้นจากงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอุปสรรคหลายประการ และสอดคล้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมของ อคิน รพีพัฒน์ (2527) ดังนี้ (เกรียงไกร จิรจิรังชัย, 2549)

- การขาดการมีส่วนร่วมด้านการประชุมที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
- ขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผน
- ขาดการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล
- ขาดการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

2.2.4. ข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากการสืบค้นจากงานวิจัยที่ผ่านมา พบว่า ข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คล้ายคลึงและสอดคล้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนของกระบวนการมีส่วนร่วมของ อคิน รพีพัฒน์ (2527) เช่นกัน ดังข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้ (เกรียงไกร จิรจิรังชัย, 2549)

- การวิเคราะห์ประเด็นปัญหา
- การเลือกปัญหา
- การกำหนดวิธีการปรับปรุงประเด็นปัญหา
- การสร้างรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรสิ่งแวดล้อมด้านการท่องเที่ยว
- การประชุมแลกเปลี่ยนเรียนรู้
- การประเมินบทวน
- การรายงานผล

2.2.5. แผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

งานวิจัยของ นพดล กรุดนาค (2541) ได้บรรยายถึงการวิจัยการตลาดด้านการท่องเที่ยวไว้เกี่ยวกับจำนวนนักท่องเที่ยว แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว เส้นทางท่องเที่ยว จำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว พฤติกรรมและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และ

กิจกรรมการท่องเที่ยว ส่วนต่างๆ ดังกล่าวอาจเรียกได้ว่าเป็นอุปสงค์ในการตลาดของการท่องเที่ยว นั่นเอง

นอกจากนี้ ตัวอย่างจากงานวิจัยอื่นๆ ด้านแผนการตลาด ที่มีผลการศึกษาค่อนข้างคลึงกัน เช่น Chailert, 2001; และ Na Chiang Mai, 2001 (อ้างถึงใน Srisuwan, 2005) ศึกษาเรื่อง แผนการตลาดของค่ายฝึกอบรมควายไทย, อ.แมริม, จ.เชียงใหม่ และศูนย์อนุรักษ์ช้าง จ.ลำปาง ตามลำดับ พบว่ามีนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากครอบครัว นักเรียนระดับมัธยม นักศึกษา มหาวิทยาลัย และคนทำงาน และส่วนน้อยมาจากนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางมากับบริษัททัวร์ และนักท่องเที่ยวด้วยตนเอง แผนการตลาดคือ การระบุสินค้าและราคาให้ชัดเจน การขายโปรแกรมทัวร์พร้อมกับสินค้าด้านการท่องเที่ยวอื่นๆ การขยายช่องทางทางการตลาด การจัดสรรส่วนแบ่งด้านการตลาด การฝึกอบรมด้านภาษาเพื่อการเตรียมตัวต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ การพัฒนาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาการให้บริการ การสร้างภาพลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว

ส่วนงานวิจัยแผนการตลาดของ Li (2006) ได้กำหนดไว้เพื่อการแก้ไขปัญหา เช่น การกำหนดจำนวนเตียง 45 เตียง/โรงแรม และมีหน่วยงานในการรับรองที่พักแก่เจ้าของกิจการ โดยเฉพาะ เจ้าของกิจการจะได้รับเงินปันผลปลายปีเท่านั้น และได้ผลเป็นที่พอใจแก่เจ้าของธุรกิจ

2.3 สรุป

จากการทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารต่างๆ รวมไปถึงการสืบค้นจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าข้อมูลต่างๆ ดังกล่าวช่วยเป็นข้อมูลพื้นฐานตามวัตถุประสงค์ และตอบคำถามสำหรับการงานวิจัยขั้นนี้ อันได้แก่ 1) ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มีรูปแบบการมีส่วนร่วมใน 3 รูปแบบใหญ่ๆ คือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง อันได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง, รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบล่าง-บน, และรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่นำเสนอโดย Tosun (2006) รวมไปถึง 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม 4) รูปแบบการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการพัฒนา และ 5) รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ ในทางปฏิบัติรูปแบบการมี

ส่วนร่วมของประชาชนดังกล่าวมีรูปแบบที่ผสมผสานและไม่สามารถแยกออกจากกันได้เลยว่าจะ เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างใดอย่างหนึ่งที่เด่นชัด ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าผู้วิจัยจะนำ รูปแบบใดมาอธิบายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในงานวิจัยชิ้น นี้ เน้นศึกษาถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนแบบมีโครงสร้างและรูปแบบการมีส่วนร่วม ของ Tosun (2006) เป็นหลัก ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนในการ พัฒนา จะเป็นรูปแบบที่อธิบายเพิ่มเติมในสองรูปแบบแรก เพื่อตอบคำถามของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ให้ ครอบคลุมเนื้อหา และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องดังแสดงในภาพที่ 8 นี้

ภาพ 8 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้

หมายเหตุ: ดัดแปลงจาก Expected nature of community participation in tourism development (หน้า 494), โดย Tosun, C. , 2006, *Tourism Management* , 27, 493-504.

หัวข้อต่อมาที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ การเรียนรู้ของประชาชน อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมของในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ประชาชนเกิดการเรียนรู้อย่างหลากหลาย และจากทบทวนวรรณกรรมพบว่า สามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่มคือ การเรียนรู้ด้านความรู้ ด้านอารมณ์ และด้านความชำนาญ ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ จะนำประเด็นการเรียนรู้จากการทบทวนวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้นมาจัดกลุ่มประเด็นการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไหนด-นา-เล ในทั้ง 3 ด้าน

นอกจากนี้ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้รับทราบข้อมูลในประเด็นต่อมาคือ อุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน รวมไปถึงข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทั้งนี้ จากรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเรียนรู้ อุปสรรค และข้อเสนอแนะที่ได้ทบทวนวรรณกรรม และการสืบค้นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้น ได้นำไปเป็นต้นแบบในการจัดทำแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามในงานวิจัยชิ้นนี้ (ดูภาคผนวกที่ ง. และ จ.)

ประเด็นสุดท้ายที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องคือ การวางแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้นำหลักการหัวข้อของการกำหนดแผนการตลาด และส่วนผสมทางการตลาด 8Ps มาประยุกต์ใช้ แต่สำหรับแผนการส่งเสริมแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่ายังไม่มีข้อมูลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในประเด็นดังกล่าว

บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยการบูรณาการในระดับชุมชน หรือพื้นที่ (Community/Area based approach) โดยให้คนที่อยู่กับปัญหาเป็นศูนย์กลาง โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาอย่างเป็นระบบ โดยแบ่งตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยการศึกษาดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1: การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ และอุปสรรค ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล หรือสอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 1 และ 2 ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร และ ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนรูปแบบโหนด-นา-เล เกิดการเรียนรู้ อะไร และอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง ซึ่งใช้วิธีการศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวข้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน การเรียนรู้ และอุปสรรคจากข้อมูลทุติยภูมิ แล้วจึงสรุปเป็นรูปแบบของงานวิจัยชิ้นนี้เพื่อประกอบการออกแบบคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หลังจากนั้น จึงสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มแกนนำจำนวน 20 คน และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากเครือข่ายชุมชนจำนวน 80 คน แล้วนำข้อมูลเชิงลึกที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและบรรยายเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนำมาวิเคราะห์หาความถี่และบรรยายเชิงพรรณนา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2: เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล หรือตรงกับคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ที่กล่าวว่า ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร ใช้วิธีการศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อประกอบการออกแบบคำถามการสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง หลังจากนั้นจึงสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มแกนนำจำนวน 20 คน และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากเครือข่ายชุมชนจำนวน 80 คน แล้วนำข้อมูลเชิงลึกที่

ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและบรรยายเชิงพรรณนา ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างนำมาวิเคราะห์หาความถี่ และบรรยายเชิงพรรณนา ซึ่งวิธีการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 และ ข้อที่ 2 มีการดำเนินการไปด้วยพร้อมกัน

วัตถุประสงค์ข้อที่ 3: เพื่อศึกษาแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล หรือตรงกับคำถามการวิจัยข้อที่ 4 ว่า แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร ใช้วิธีการศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแผนการตลาดในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อนำข้อมูลที่ได้รับมากำหนดหัวข้อ และออกแบบแผนการตลาดด้วยวิธีกระบวนการกลุ่มร่วมกับชุมชนจำนวน 3 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 30, 7, และ 7 คน ตามลำดับ การประกาศโจทย์วิจัยในพื้นที่ศึกษา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา และชักชวนให้ผู้มีส่วนได้เสียทดลองจัดการนำเที่ยวโหนด-นา-เล เพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะจากตัวแทนนำเที่ยวและนักท่องเที่ยวจำนวนทั้งสิ้น 45 คน จากการทดลองดังกล่าวใช้วิธีกระบวนการกลุ่มอีกครั้งเพื่อสรุปการเรียนรู้ระหว่างผู้ที่มีส่วนได้-เสียทั้งหมดจำนวน 35 คน ประกอบกับการสังเกตการณ์, การจดบันทึก, และการสัมภาษณ์เชิงลึก หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลเชิงลึกที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและบรรยายเชิงพรรณนา

วัตถุประสงค์ข้อที่ 4: เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล หรือตรงกับคำถามการวิจัยข้อที่ 5 ที่ว่า แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร ใช้วิธีการศึกษาด้วยการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการส่งเสริมแผนการตลาดในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากข้อมูลทุติยภูมิ เพื่อนำข้อเสนอแนะที่ได้รับจากการทบทวนวรรณกรรม การจัดการกระบวนการกลุ่มร่วมกับชุมชนจำนวน 4 ครั้ง โดยมีผู้เข้าร่วมประชุม 30, 7, 7, และ 35 คน ตามลำดับ และการทดลองจัดนำเที่ยวโหนด-นา-เล กับตัวแทนนำเที่ยวและนักท่องเที่ยวจำนวนทั้งสิ้น 45 คน ซึ่งเป็นประชากรและกลุ่มตัวอย่างเดียวกับวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 มาสรุปการเรียนรู้แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด โดยใช้วิธีการศึกษาด้วยสังเกตการณ์, การจดบันทึก, และการสัมภาษณ์เชิงลึก หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลเชิงลึกที่ได้มาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและบรรยายเชิงพรรณนา ซึ่งวิธีการศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 และ ข้อที่ 4 มีการดำเนินการไปด้วยพร้อมกัน นอกจากนี้ ในขั้นตอนดังกล่าว

อาจได้รับข้อมูลในการสรุปข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกประการหนึ่งด้วย

ทั้งนี้ ในบทนี้อธิบายถึงวิธีการดำเนินงานวิจัยตามวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ซึ่งประกอบไปด้วย 4 หัวข้อคือ 1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง 2) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล 3) การเก็บรวบรวมข้อมูล 4) การวิเคราะห์ข้อมูล และ 5) สรุป ได้ดังนี้

3.1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ เป็นงานวิจัยเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง ด้วยการดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัย สิทธิรัฐ ประพุทธนิตสาร (2546) กล่าวว่า ในลักษณะของวิธีการดำเนินการวิจัยแบบนี้ควรประกอบไปด้วยกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่มคือ (1) ชาวบ้าน คือ แกนนำ กลุ่มที่อยู่กับปัญหา, (2) นักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน จากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานพัฒนาเอกชน องค์การศาสนา, และ (3) นักวิชาการ ดังนั้น ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้คือ กลุ่มคนที่มีความเกี่ยวข้อง กลุ่มผู้สนใจและมีความเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา อย่างไรก็ตาม รายนามประชากรดังกล่าวไม่ได้มีการเก็บบันทึกเป็นข้อมูลที่เที่ยงตรงแน่นอนว่ามีจำนวนเท่าใด ดังนั้น การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้จึงใช้วิธีสุ่มตัวอย่างแบบมีวัตถุประสงค์ (Purposive sampling) ในขั้นตอนของการประกาศเจตจำนงในการวิจัยในพื้นที่ศึกษา ของตำบลท่าหิน คุชูด และคลองรี อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา, การชักชวนและแนะนำผู้มีส่วนได้เสียทำงานร่วมกันเพื่อให้ได้ข้อสรุปการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ 1) ประชาชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ตำบลท่าหิน คุชูด คลองรี และ 2) นักท่องเที่ยววิถีโหนด-นา-เล เพื่อการทดลองนำเที่ยว ดังแสดงในตารางที่ 3

ตาราง 3 แสดงประชากรและกลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยชิ้นนี้

ลำดับที่	ประชากร	จำนวนกลุ่ม ตัวอย่าง (คน)	วิธีการสุ่มตัวอย่าง
1	ประชาชนที่ดำเนินการท่องเที่ยว โดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ตำบลท่า หิน คุซุด คลองรี	Infinite Population	
1.1	กลุ่มสมาชิก	80	แบบมีวัตถุประสงค์
1.2	กลุ่มแกนนำ	20	
1.2.1	ประชาชน	16	
1.2.2	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	4	
1.2.2.1	การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย	1	
1.2.2.2	นักวิชาการ	1	
1.2.2.3	ตัวแทนจากสมาคม มัคคุเทศก์	1	
1.2.2.4	สื่อมวลชน	1	
2	นักท่องเที่ยวทดลอง	45	
2.1	กลุ่มนักศึกษา	9	
2.2	กลุ่มสื่อมวลชน	18	
2.3	กลุ่มประชาชนทั่วไปที่สนใจ	9	
2.4	กลุ่มตัวแทนบริษัทนำเที่ยว	9	

3.2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

สิทธิรัฐ ประพจน์ติสาร (2546) กล่าวว่า ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะไม่มีรูปแบบวิธีตายตัว แต่จะใช้วิธีการเช่นเดียวกับการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่ม การใช้วิดีโอ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การสัมมนา การสำรวจ การให้คำปรึกษา การทำแผนที่ชุมชน การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม การอภิปราย เป็นต้น

หากแต่ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะมีรูปแบบที่มีขั้นตอนมากกว่าการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การปฏิบัติการ กิจกรรม การติดตามประเมินสถานการณ์ และการปรับปรุงแก้ไขตามความเหมาะสม

ดังนั้น ในการศึกษาวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยมีส่วนร่วมเชิงปฏิบัติการ ซึ่งผู้มีส่วนร่วมทุกฝ่าย หรือกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีส่วนร่วมตั้งแต่การจัดกิจกรรมทดลองนำเที่ยว การสรุปการเรียนรู้เพื่อการแก้ไขปัญหา การคัดเลือกแนวทางการแก้ไขปัญหา และการดำเนินการแก้ไขปัญหา นั้น ในกระบวนการทั้งหมดดังกล่าว ในขั้นตอนของงานวิจัยขั้นนี้จึงใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบกับการบันทึกเสียง ที่มีการประยุกต์คำถามจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน การเรียนรู้ อุปสรรค และข้อเสนอแนะ (ดูภาคผนวก ง. และ จ.) หลังจากนั้นใช้วิธีการประชุมกลุ่มหรือการระดมสมองมาเพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับแผนการตลาด และแผนการส่งเสริมแผนการตลาด ประกอบกับวิธีการสังเกตการณ์ การจดบันทึกด้วยวิธีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การบันทึกเสียง การบันทึกภาพนิ่ง การบันทึกภาพเคลื่อนไหว มาเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล และทำให้ข้อมูลมีความแม่นยำและมีความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น

3.3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในงานวิจัยขั้นนี้ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยกัน 4 วิธีคือ

3.3.1. ข้อมูลทุติยภูมิ มีการสืบค้นข้อมูลจากห้องสมุดในท้องถิ่น ส่วนกลาง ในรูปแบบของเอกสาร และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต เพื่อประกอบการการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 และประกอบการอภิปรายผลในงานวิจัยขั้นนี้

3.3.2. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ที่ได้พัฒนามาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ดูภาคผนวก จ.) หลังจากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์กับสมาชิกที่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เลจำนวน 80 คน

3.3.3. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่ได้พัฒนาคำถามมาจากการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (ดูภาคผนวก ง.) หลังจากนั้นจึงนำแบบสัมภาษณ์ไปสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่ม

แกนนำที่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล หรือมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงกับจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล จำนวน 20 คน

3.3.4. การสังเกต แบบไม่มีโครงสร้างในประเด็นทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ และใช้วิธีการบันทึกการสังเกตด้วยวิธีการจดบันทึกด้วยวิธีบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การบันทึกเสียง การบันทึกภาพนิ่ง และการบันทึกภาพเคลื่อนไหว

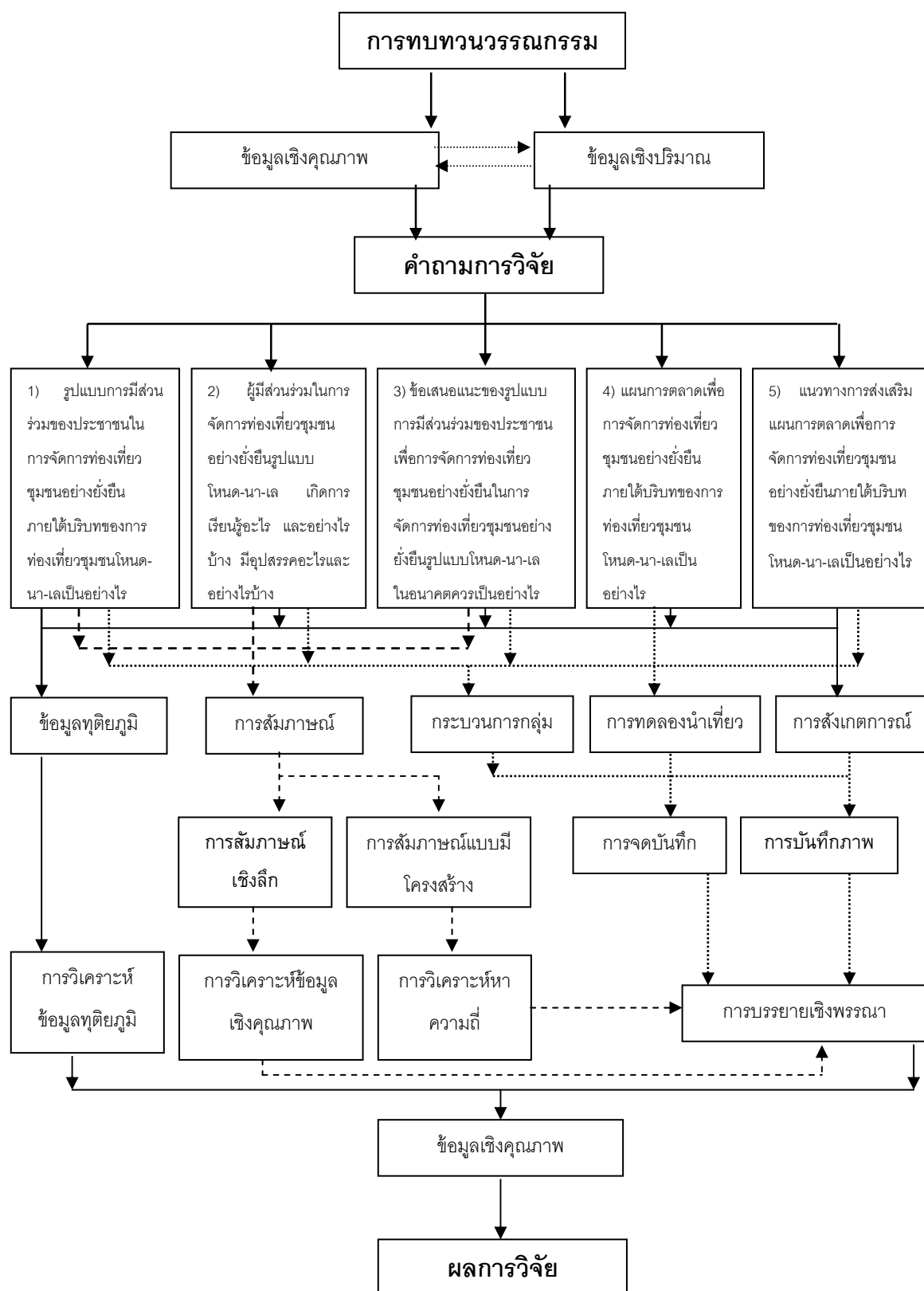
3.4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลในงานวิจัยชิ้นนี้ใช้วิธีต่างๆ ในการวิเคราะห์ข้อมูลข้างต้นเพื่อตอบคำถามงานวิจัยข้อที่ 1-5 ดังนี้

- 3.4.1. การอภิปรายและเปรียบเทียบข้อมูลต่างๆ กับข้อมูลทฤษฎี
- 3.4.2. การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง,
- 3.4.3. ข้อมูลที่บันทึกด้วยวิธีการการสังเกตการณ์ และการจดบันทึกจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาบรรยายเชิงพรรณนาและอภิปรายข้อมูลเป็นเรื่องราวๆ แล้วแต่ประเด็น

3.5. สรุป

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าวิธีการวิจัยที่ใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ที่เรียกว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจาก ประชาชนที่ดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ตำบลท่าหิน คูซุด คลองรี และนักท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล เพื่อการทดลองนำเที่ยว ใช้วิธีการศึกษาด้วยวิธีการทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากข้อมูลทฤษฎี การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกตการณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการอภิปรายและเปรียบเทียบข้อมูลต่างๆ กับข้อมูลทฤษฎี การหาค่าความถี่จากข้อมูลการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และข้อมูลที่บันทึกด้วยวิธีการการสังเกตการณ์ และการจดบันทึกจากการสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาบรรยายเชิงพรรณนาและอภิปรายข้อมูลเป็นเรื่องราวๆ แล้วแต่ประเด็นตามลำดับ สามารถสรุปแสดงในภาพรวมดังภาพที่ 9 ดังนี้

ภาพ 9 แสดงวิธีการศึกษาในงานวิจัยชิ้นนี้

บทที่ 4 ผลการศึกษา และอภิปรายผล

ในบทนี้รายงานถึงผลการศึกษาและการอภิปรายผลไปพร้อมๆ กัน ตามคำถามการวิจัย 5 ข้อ ในข้อที่ 1-3 ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษา 3 วิธีหลักด้วยกัน คือ 1) การทบทวนวรรณกรรม 2) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสอบถามจากความคิดเห็นจากกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มใหญ่ๆ ด้วยกัน คือ การสัมภาษณ์เชิงลึกจากแกนนำท้องที่โดยชุมชนโหนด-นา-ล จำนวน 20 คน และการสัมภาษณ์จากสมาชิกเครือข่ายการท้องที่โหนด-นา-เล จำนวน 80 คน ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ดูตารางที่ 16, ภาคผนวก ข.) และ 3) การสังเกตการณ์ร่วมตลอดการวิจัย สำหรับการตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 4 และ 5 ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษา 2 วิธีหลักด้วยกัน คือ 1) การทบทวนวรรณกรรม และ 2) การสังเกตการณ์ร่วมตลอดการวิจัย ในกระบวนการจัดกระบวนการกลุ่ม จากตัวแทนเครือข่ายการท้องที่โดยชุมชนโหนด-นา-เล อันได้แก่ การประชุมเชิงปฏิบัติการจากตัวแทน จำนวน 30 คน การประชุมกลุ่มย่อย 2 ครั้งจากตัวแทน จำนวน 7 คน และการประชุมเพื่อสรุปการเรียนรู้จากตัวแทน จำนวน 35 คน จากการทดลองนำเกี่ยวกับตัวแทนนักท้องที่จำนวน 45 คน เพื่อสะท้อนการเรียนรู้ที่ได้รับเกี่ยวกับการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท้องที่โดยชุมชนโหนด-นา-ล รวมถึง การวางแผนการตลาด และการส่งเสริมการตลาดในอนาคต

การรายงานผลการศึกษาและอภิปรายผลเริ่มต้นด้วยหัวข้อ 4.1 ซึ่งประกอบไปด้วย 5 หัวข้อย่อยๆ คือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท้องที่โดยชุมชน 2) การเรียนรู้และอุปสรรคภายใต้บริบทจัดการท้องที่โดยชุมชนโหนด-นา-เล 3) ข้อเสนอแนะการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท้องที่โดยชุมชน 4) แผนการตลาด และ 5) แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด ภายใต้บริบทจัดการท้องที่โดยชุมชนอย่างยั่งยืนโหนด-นา-เล ตามลำดับ และหัวข้อที่ 4.2 จะเป็นการสรุปภาพรวมการตอบคำถามงานวิจัยทั้งหมด ซึ่งสามารถอธิบายตามหัวข้อได้ดังต่อไปนี้

4.1. ผลการศึกษา และอภิปรายผล

4.1.1. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

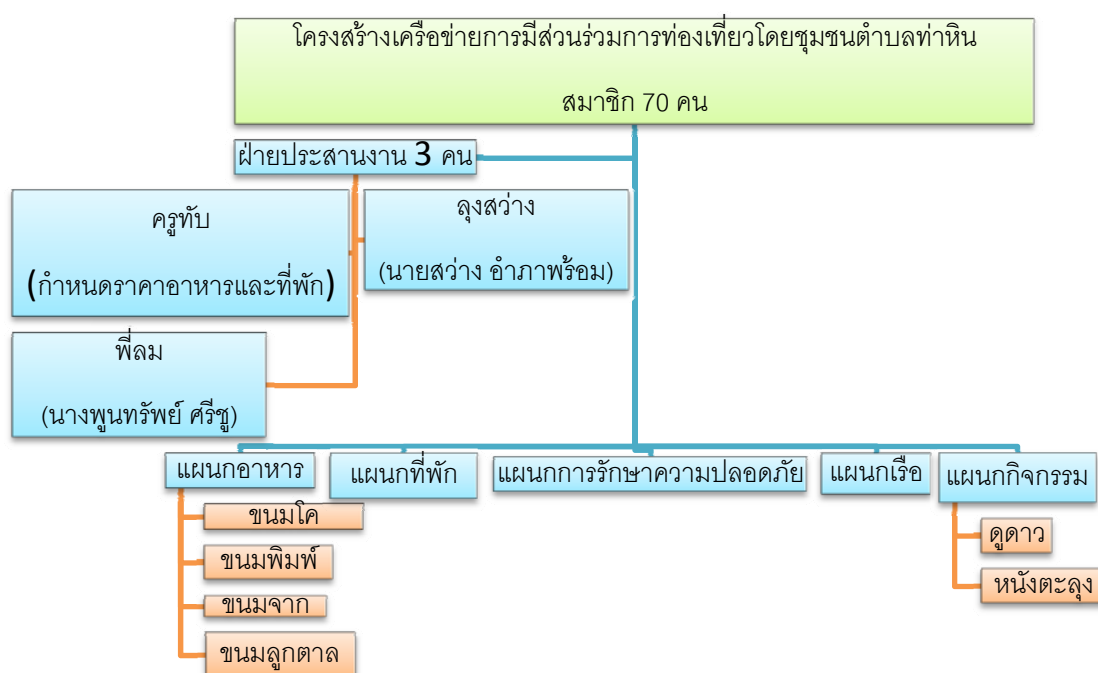
คำถามการวิจัยข้อที่ 1 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร

ผลการศึกษาสำหรับตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 1 ใช้วิธีการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากตัวแทนสมาชิกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 80 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนแกนนำการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 20 คน

ตามรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เสนอโดย Tosun (2006) พบว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในทั้ง 3 รูปแบบคือ 1) การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ 2) การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง 3) การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ

การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ ซึ่งเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง เป็นรูปแบบที่เกิดขึ้นในช่วงแรกๆ เมื่อบุคคลภายนอกซึ่งเป็นบุคคลที่ชุมชนท้องถิ่นให้การเคารพ นับถือว่าเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์มากกว่า เป็นผู้ที่เล็งเห็นศักยภาพของชุมชน สั่งการในลักษณะแบบฟอปปกครองลูกว่าสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาจัดการการท่องเที่ยวได้ เช่น ความสำคัญของตาลโตนด จากครูไพฑูรย์ ศิริวัช บุคลากรประจำวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ นายลับ สุวรรณ ผู้อำนวยการ ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนอำเภอสังขละ จังหวัดสงขลา อาจารย์จากมหาวิทยาลัยศิลปากร การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานหาดใหญ่ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ดังตัวอย่างการมีส่วนร่วมแบบสั่งการจากนางพูนทรัพย์ ศรีชู ดังนี้ “...เมื่อก่อนเราจะมองไม่ออกว่าทรัพยากรที่เรามีเราสามารถนำมาทำเรื่องท่องเที่ยวได้ แต่พอเขามาเฉพาะเรื่องเราก็ได้รู้ว่าตาลโตนดเนี่ย ซึ่งคนอื่นอาจจะไม่เห็น เราเห็นเป็นธรรมชาติ ซึ่งอาจจะไม่สวยแล้วจะมีทะเลสาบสงขลาซึ่งมีเกาะแก่ง มีนกน้ำ มีวิถีการทำนา ซึ่งพอคนอื่นมาดูแล้วเขาก็บอกว่ามันสวย ...” (พูนทรัพย์ ศรีชู; สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2551)

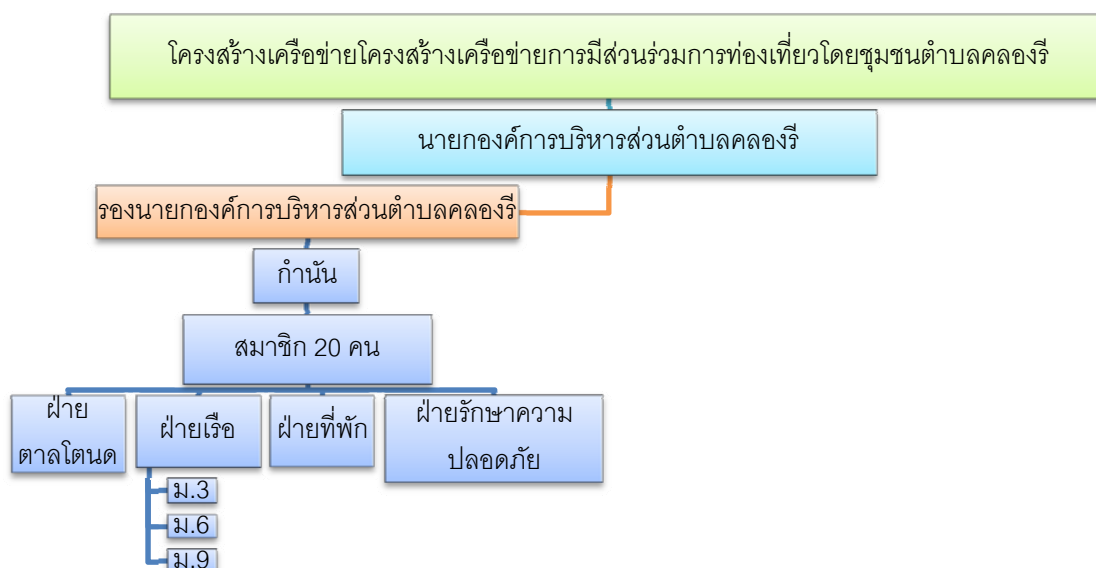
นอกจากนี้ ยังรวมถึงการกระจายแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากผู้นำท้องถิ่นสู่ประชาชน หรือสมาชิกเครือข่ายในรูปแบบของนโยบายการบริหารท้องถิ่น การดำเนินการปฏิบัติ และเมื่อมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมาระยะหนึ่งแล้ว ชุมชนที่ศึกษาได้มีการจัดรูปแบบองค์กรเพื่อให้ง่ายต่อการดำเนินการ จึงมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง ในรูปแบบของหัวหน้ากลุ่ม และผู้รับคำสั่งของกลุ่มที่ทำตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย แต่เป็นการทำตามภาระงานที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว (ดูภาพที่ 10-12) ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างพบว่าประชาชนจำนวน 77 คน มีส่วนร่วมในรูปแบบนี้มากที่สุดคือ ร้อยละ 96.2 มีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูลเป็นจำนวนมากที่สุด ซึ่งสามารถแยกเป็นการมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลจากแกนนำร้อยละ 82.5

ภาพ 10 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างของชุมชนตำบลท่าหิน

ภาพ 11 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างของชุมชนตำบลคูซูด

ภาพ 12 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างของชุมชนตำบลคลองรี

ผลการศึกษายังพบรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง ที่ให้ชุมชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้นด้วยการส่งตัวแทนของชุมชนไปฝึกอบรมและดูงานตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่มีการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อเป็นการจูงประกายการดำเนินการ รวมไปถึงการร่วมปฏิบัติกับหน่วยงานภายนอก เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ดำเนินงานด้านการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คลื่นวิทยุท้องถิ่นประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชน สมาคมมัคคุเทศก์ท้องถิ่นนำเที่ยวเพื่อการขยายตลาดการท่องเที่ยว นักวิชาการท้องถิ่นดำเนินการวิจัยร่วมกับชุมชน เป็นต้น ซึ่งถือได้ว่าชุมชนได้รับประโยชน์จากการชักจูงในครั้งนี้ ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในการร่วมอบรมร้อยละ 62.5 ร่วมศึกษาดูงานร้อยละ 56.2 และการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลร้อยละ 47.5 ข้อมูลบางส่วนดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึกในการร่วมศึกษาดูงาน ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของเทคนิคการพัฒนากิจกรรมมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ และการนำประสบการณ์ที่ได้มาพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ของตนเองต่อไป เช่น มีการศึกษาดูงานกลุ่มไม้แปรรูปตาลโตนด จังหวัดเพชรบุรี ของกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนตำบลท่าหิน การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดสมุทรสงคราม การศึกษาดูงานที่จังหวัดพัทลุง ของชุมชนตำบลคลองรี การศึกษาดูงานที่ศรีวิชัย จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร บ้านภูหว่าน จังหวัดนครปฐม และการร่วมฝึกอบรม ก็อาจจัดอยู่ในรูปแบบหนึ่งของเทคนิคการพัฒนากิจกรรมมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในงานวิจัยชิ้นนี้ ทั้งนี้ ผู้ที่เข้าร่วมฝึกอบรมได้นำประสบการณ์ที่ได้รับมาพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ของตนเองต่อไป เช่น มีการร่วมฝึกอบรมเพื่อเสริมสร้างทักษะอันเนื่องเกี่ยวกับการประกอบกิจการการท่องเที่ยว อันได้แก่ การร่วมฝึกอบรมกลึงไม้ตาลของชุมชนตำบลท่าหิน ดังที่นางพูนทรัพย์ กล่าวว่า “...กลับมาพวกผู้ชายก็อบรมกัน ทำกลึงไม้ตาลโตนด มีการอบรมจากงบประมาณส่วนที่เหลือ เราก็ใช้มาอบรมตรงนี้ ก็รวมกลุ่มผู้ชายขึ้นมา ก็มีคนที่ทำได้ที่มีฝีมือจริงๆ ที่คัดแล้วก็ประมาณ 5-6 คน ก็อยู่ในกลุ่มไม้ตาล ...” (พูนทรัพย์ ศรีชู; สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2551)

จากข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกยังพบอีกว่า ประชาชนมีรูปแบบในการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง ตามรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนของ Arnstein (1971, as cited in Tosun, 2006) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการรับรู้ข้อมูล ร่วมให้ข้อมูล ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมคิด กล่าวคือ ในการมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลเกิดขึ้นเมื่อแกนนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนรับทราบข้อมูลอะไร อย่างไร จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวต่างๆ มีการกระจายข้อมูล หรือการร่วมให้ข้อมูลต่อแก่เครือข่ายการท่องเที่ยวในชุมชน รวมถึงการให้ข้อมูลเพื่อการวิจัยแก่นักวิจัยจากสถาบันต่างๆ การ

ให้ความรู้เชิงวิชาการจากสมาชิกที่มีการศึกษาหรือหน้าที่การงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา เพื่อเป็นการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารด้านการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัยแก่สมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ ดังเช่นที่ นายสว่าง อำภาร้อม แกนนำของชุมชนกลุ่มการท่องเที่ยวตำบลท่าหิน มีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลที่ทันสมัยแก่สมาชิกเครือข่าย ที่กล่าวว่า “ส่วนใหญ่ จริงๆ แล้วพวกผม สองคนกับครูทับ เพราะข่าวสารต่างๆ จะมาถึงผมและครูทับ แล้วนำข่าวสารนั้นมาประชุมและบอกเล่าว่ามันมีเรื่องอะไร ทำอะไรอย่างไร ดำเนินการอย่างไร” (สว่าง อำภาร้อม; สัมภาษณ์ 24 พฤษภาคม 2551)

ต่อมา เมื่อชุมชนยอมรับเอาแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่บุคคลภายนอกเสนอแนะให้ดำเนินการปฏิบัติแล้ว ชุมชนจึงได้มีการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวด้วยตัวของตนเอง ซึ่งอาจจัดประเภทได้ว่าเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ หรือรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบล่าง-บน ดังเช่นที่กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลคลองรี มีการของบประมาณเพื่อลงทุนด้านการท่องเที่ยวซึ่งเป็นการต้องการของชุมชนท้องถิ่นเอง ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล และการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง ที่แต่ละกลุ่มมีผู้ประสานงานเพื่อการทำงานร่วมกันของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีนาค-นา-เล ของทั้ง 3 ตำบล ในพื้นที่ได้แก่ ตำบลท่าหิน ตำบลคูซูด และตำบลคลองรี ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างพบว่าประชาชนจำนวน 77 คน มีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วม ตามรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนของ Arnstein (1971, as cited in Tosun, 2006) ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติในอันดับที่ 2 ร้อยละ 85.0 และการมีส่วนร่วมในรูปแบบย่อยๆ ส่วนอื่นๆ ในรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการร่วมลงแรงร้อยละ 67.5 ร่วมลงทุนร้อยละ 41.2 และร่วมลงทุนร้อยละ 38.8 อันดับที่สามได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร้อยละ 68.8 นอกนั้นได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเลือกตัวแทนร้อยละ 66.2 การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ ร้อยละ 53.8 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นสัดส่วนที่น้อยที่สุดร้อยละ 38.8 ตามลำดับ นอกจากนี้ ข้อมูลที่ได้ยังสอดคล้องกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าชุมชนมีรูปแบบในการมีส่วนร่วมด้วยตนเองเช่นเดียวกันกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ได้แก่ ร่วมปฏิบัติ ร่วมแบ่งผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล และร่วมปรับปรุง ตามลำดับ กล่าวคือ การมีส่วนร่วมปฏิบัติ ประกอบไปด้วยหลากหลายกิจกรรม เช่น การลงทุนหรือลงหุ้นในการประกอบกิจการที่สามารถจัดกลุ่มเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีนาค-นา-เล โดยใช้เทคนิคกระบวนการพัฒนาการมีส่วนร่วมได้เช่นกัน ได้แก่ การแบ่งภาระงาน การเตรียมตัวหน้าที่รับผิดชอบกันทำ ร่วมสำรวจกิจกรรมเส้นทางท่องเที่ยว ร่วมขายสินค้าและบริการ การสาธิต

วัฒนธรรม การร่วมทดลองนำเที่ยวกับสมาชิกในเครือข่าย รวมถึงนักท่องเที่ยว ร่วมจัดกิจกรรมนำเที่ยว ร่วมประชาสัมพันธ์หาลูกค้ากลุ่มเป้าหมาย ร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่นให้ยั่งยืน และการร่วมดูแลรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว การร่วมแบ่งผลประโยชน์ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวระหว่างชุมชนต่างๆ เช่น แบ่งว่านักท่องเที่ยวจะไปเที่ยวในที่ใดบ้าง กิจกรรมใดบ้าง ในช่วงเวลาใดสามารถทำกิจกรรมการท่องเที่ยวอะไรได้บ้าง รวมถึงการแบ่งผลประโยชน์ด้านรายได้จากการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยหักค่าใช้จ่ายกับค่าลงทุนที่ลงทุนไป หลังจากที่มีการร่วมปฏิบัติแล้วจึงจะมีการร่วมการประเมินผล ทั้งจากนักท่องเที่ยว และทั้งตัวผู้ดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเอง เช่น หลังจากการท่องเที่ยวจัดนำเที่ยวจากนักท่องเที่ยว มีการประเมินผลในเรื่องของที่พัก การสรุปการประเมินผลเรื่องการขายสินค้าและบริการ การดำเนินการ การประเมินผลความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น นอกจากนี้ เพื่อให้การดำเนินการด้านการท่องเที่ยวดีขึ้น มีการร่วมกันปรับปรุงการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน จากประสบการณ์ที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน การให้บุคคลอื่นร่วมวิจารณ์การดำเนินการแล้วนำผลวิจารณ์มาปรับปรุง เช่น การร่วมปรับปรุงวิธีการผลิตขนมที่สอดคล้องกับแนวคิดขนมจากตาลโตนด เป็นต้น

ดังนั้น จากการศึกษาจึงสรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาวิถีไหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนดังที่ Tosun นำเสนอมา ซึ่งประกอบไปด้วย 1) การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ 2) การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง 3) การมีส่วนร่วมแบบสั่งการ ทั้งนี้ ในรูปแบบดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้างในลักษณะบน-ล่าง ล่าง-บน และรูปแบบคนกลาง รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ

ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบแบบสั่งการ เป็นการมีส่วนร่วมแบบบนลงล่าง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงแรกๆ เมื่อบุคคลภายนอก เช่น แนวคิดจากครูไพฑูรย์ ศิริวัตร นายลับ สุวรรณ ผู้อำนวยการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มองเห็นศักยภาพของชุมชนที่สามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาจัดการการท่องเที่ยวได้ เช่น ความสำคัญของตาลโตนด หลังจากนั้น ผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีการกระจายแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากผู้นำท้องถิ่นสู่ประชาชน หรือสมาชิกเครือข่ายที่สนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว ออกมาในรูปของนโยบายการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับนโยบายการบริหารขององค์การบริหารส่วน

ตำบล (อบต.) คลองรี มีการดำเนินการปฏิบัติ ซึ่งดูเหมือนว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบล่าง-บน หรือการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติเนื่องจากการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินกิจกรรมที่มีหลักการพัฒนามนพื้นฐานของชุมชน และตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อแบ่งเบาภาระงานของรัฐบาลกลาง ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว ตรงกับความต้องการของประชาชน (สุวิทย์ จันทร์เพชร, 2543) ดังข้อพิพาทเชิงประจักษ์ของชุมชนคลองรี ที่อบต. มีแผนในการสร้างตลาด และท่าเรือ เพื่อต้อนรับการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น ในอีกแห่งหนึ่ง รูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวอาจถูกจัดเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างฉบับย่อ หรือการมีส่วนร่วมแบบสั่งการ ดังจะเห็นได้จากที่เมื่อมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมาระยะหนึ่งแล้ว ชุมชนที่ศึกษาได้มีการจัดรูปแบบองค์กรเพื่อให้่ายต่อการดำเนินการ จึงมีการจัดโครงสร้างองค์กรในรูปแบบของหัวหน้ากลุ่ม และผู้รับคำสั่งของกลุ่มที่ทำตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ตามภาระงานที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว รวมถึงการมีส่วนร่วมแบบคนกลางที่แต่ละกลุ่มมีผู้ประสานงานเพื่อการทำงานร่วมกันของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ของทั้ง 3 ตำบล ในพื้นที่ได้แก่ ตำบลท่าหิน ตำบลคูขุด และตำบลคลองรี

เมื่อนำผลการศึกษามาเปรียบเทียบกับรูปแบบการมีส่วนร่วม โดยใช้เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ก็พบว่า มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจแตกต่างกันไปในรายละเอียด ที่ผู้วิจัยต่างๆ เช่น สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ (2550); สายรุ้ง ดินโคกสูง (2549); กนกวรรณ ดุจศรีแก้ว (2549); จตุพล ชูจันทร์ (2549); Li (2006); Phimphisut (2005); สุรัชย์ บุญเจริญ (2546); Suansri (2003); และภคินนที เอี่ยมเศรษฐี (2544) นิยมนำมาใช้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (ประกอบไปด้วย ร่วมศึกษาดูงาน ร่วมฝึกอบรม) ซึ่งอาจถูกจัดอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม หรือรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง การมีส่วนร่วมให้ข้อมูล ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมคิด ซึ่งอาจถูกจัดอยู่ในรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยการชักจูงของ Tosun การมีส่วนร่วมตัดสินใจ ร่วมเลือกตั้งผู้นำ/ตัวแทนของตน ร่วมปฏิบัติดำเนินการ (ประกอบไปด้วย ร่วมลงทุน ลงแรง ลงทรัพยากร) ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล และร่วมปรับปรุง ซึ่งอาจถูกจัดอยู่ในรูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ รวมไปถึงรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติของ Tosun

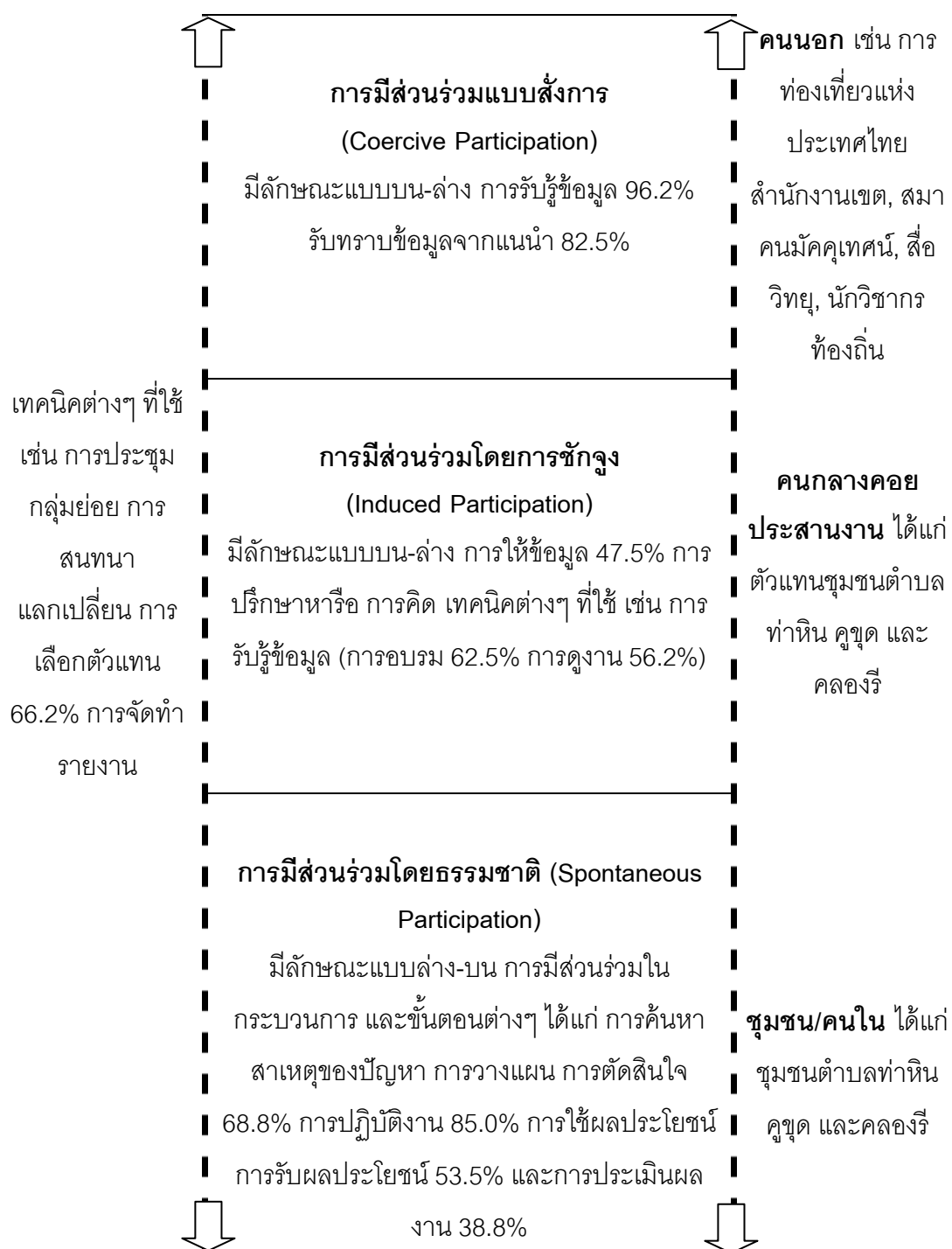
จากการประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ พบว่า สมาชิกเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมมากที่สุดในการรับรู้ข้อมูล รองลงมา คือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นอันดับที่ 3 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่อยู่ในลำดับสุดท้าย ซึ่งเปรียบเทียบกับรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนได้ว่า ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสังการ การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมโดยการชักจูงตามลำดับ ผลการศึกษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าประชาชนทุกคนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ในทุกรูปแบบ บางรูปแบบก็มีผู้มีส่วนร่วมมาก-น้อยแตกต่างกันไป และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภคณนธ์ เขี่ยมเศรษฐี (2544) ที่ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพุ กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย และพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว การลงทุนในแหล่งท่องเที่ยว ในระดับการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์ , การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ, การมีส่วนร่วมในการประเมินผล, การมีส่วนร่วมคิด และตัดสินใจ ที่มาก-น้อยตามลำดับ

นอกจากนี้ ในบางกิจกรรมที่พบจากการสัมภาษณ์เชิงลึกว่า ชุมชนได้รับความร่วมมือจากองค์กรภายนอกในการให้ความช่วยเหลือในการหากลุ่มลูกค้าการท่องเที่ยว หรือที่เรียกว่า การมีส่วนร่วมแบบภาคีตามแนวคิดของ Suansri (2003) นั้น และได้จากการศึกษาขึ้นนี้ ซึ่งเป็นการมีส่วนร่วมในรูปแบบในความสัมพันธ์ขององค์กรต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) คลื่นวิทยุท้องถิ่น สมาคมมัคคุเทศก์ นักวิชาการท้องถิ่น ที่เข้ามามีส่วนร่วมทำงานร่วมกับชุมชนผู้ซึ่งเป็นผู้จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีคำมั่นสัญญาร่วมกัน มีเป้าหมายร่วมกัน แต่ละองค์กรอาจมีผลประโยชน์ในการทำงานนั้น เป็นต้น ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบชักจูง

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้บริบทการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล ประกอบไปด้วยรูปแบบการมีส่วนร่วมมีรูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนดังที่ Tosun นำเสนอมา ซึ่งประกอบไปด้วย 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสังการ 2) การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ และ 3) การมีส่วนร่วมโดยการชักจูง มาก-น้อยตามลำดับ ทั้งนี้ ในรูปแบบดังกล่าวยังเกี่ยวข้องกับรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้างในลักษณะบน-ล่าง ล่าง-บน และรูปแบบคนกลาง รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมใน

ขั้นตอนต่างๆ ที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง และการสัมภาษณ์เชิงลึก ดังแสดงในภาพที่

13

ภาพ 13 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไนตนา-เล

4.1.2. การเรียนรู้และอุปสรรค

คำถามการวิจัยข้อที่ 2 ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน รูปแบบไหนค-นา-เล เกิดการเรียนรู้อะไรและอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง

ผลการศึกษาสำหรับตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 2 ใช้วิธีการศึกษาโดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากตัวแทนสมาชิกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนค-นา-เลจำนวน 80 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนแกนนำการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนค-นา-เลจำนวน 20 คน ทั้งนี้ ผลการศึกษการเรียนรู้และอุปสรรคในการมีส่วนร่วมอธิบายได้ดังนี้

1. การเรียนรู้

1.1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ในส่วนนี้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถูกถามคำถามเกี่ยวกับการเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนค-นา-เล ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่รวบรวมมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการทบทวนวรรณกรรมที่ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ รวมถึงการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับคำตอบที่ไม่ได้ระบุไว้ในแบบสัมภาษณ์ อย่างไรก็ดี ไม่มีคำตอบเพิ่มเติมจากคำตอบที่เตรียมไว้ในคำถามข้อดังกล่าว (ดูตารางที่ 4)

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำนวน 74 คน เกิดการเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนค-นา-เล ซึ่งแบ่งได้เป็นกลุ่มๆ จำนวน 12 กลุ่มคือ ร้อยละ 92.5 ซึ่งเป็นจำนวนที่มากที่สุดได้รับความรู้ ซึ่งสามารถแบ่งเป็น 6 ข้อย่อยๆ คือ ร้อยละ 75.5 เกิดการเรียนรู้ในทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรไหนค-นา-เล ร้อยละ 67.5 เกิดการเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร เช่น การเตรียมพื้นที่ท่องเที่ยว การตระเตรียมที่พัก การเตรียมขนม การเตรียมของที่ระลึก การให้บริการนักท่องเที่ยว ร้อยละ 61.2 เกิดการเรียนรู้ในการหาหนทางแก้ไขปรับปรุง 56.2 เกิดการเรียนรู้วิธีการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระเบียบแบบแผน และร้อยละ 55 เท่ากัน เกิดการเรียนรู้การแบ่งปันผลประโยชน์และการติดตามประเมินผล

รองลงมาร้อยละ 81.2 เกิดการเรียนรู้ใน 3 ประเด็นที่เท่ากันคือ เกิดความสามัคคี เกิดการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม และ การเพิ่มพูนทักษะในด้านทักษะในการดำเนินทองเที่ยวว่าเป็นอย่างไร เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี ร้อยละ 70 ทักษะในการสามารถนำไปใช้กับการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในหมู่บ้านได้ร้อยละ 60 ทักษะในการคิดวิเคราะห์ร้อยละ 50 และทักษะในการตั้งคำถามร้อยละ 40

ลำดับที่สามร้อยละ 80 ผู้ตอบได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ นอกจากนั้น ร้อยละ 76.2 ได้พบปะผู้คน ร้อยละ 75 ชุมชนเข้มแข็ง ร้อยละ 67.5 เกิดการเรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น ร้อยละ 63.8 ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ ร้อยละ 62.5 ชุมชนเกิดการพัฒนา ร้อยละ 60 เกิดการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว และร้อยละ 52.5 ซึ่งเป็นจำนวนที่น้อยที่สุดเกิดการเรียนรู้ซึ่งแสดงผลในเชิงรูปธรรม ได้แก่ ร้อยละ 41.2 แผนการท่องเที่ยวและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว รวมถึงร้อยละ 33.8 แผนที่ทรัพยากร มาก-น้อยตามลำดับ

ตาราง 4 แสดงการเรียนรู้ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

คำถาม: ท่านได้รับการเรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมในครั้งนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ร้อยละ (จากผู้ตอบทั้งสิ้น 74 คน)		
1	92.5	ได้ความรู้
	77.5	รู้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรโหนด นา เล*
	67.5	การเรียนรู้การจัดการทรัพยากร เช่น การเตรียมพื้นที่ท่องเที่ยว การตระเตรียมที่พัก การเตรียมขนม การเตรียมของที่ระลึก การให้บริการนักท่องเที่ยว
	61.2	เรียนรู้การหาหนทางแก้ไขปรับปรุง*
	56.2	รู้วิธีการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระเบียบแบบแผน
	55.0	เรียนรู้การแบ่งปันผลประโยชน์
	55.0	เรียนรู้การติดตามประเมิน

ตาราง 4 แสดงการเรียนรู้ของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ต่อ)

คำถาม: ท่านได้รับการเรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมในครั้งนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
	81.2	เกิดความสามัคคี
	81.2	สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม*
	81.2	เพิ่มพูนทักษะ
	70.0	ทักษะในการดำเนินท่องเที่ยวว่าเป็นอย่างไร เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี
	60.0	สามารถนำไปใช้กับการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในหมู่บ้านได้
	50.0	ทักษะในการคิดวิเคราะห์
	40.0	ทักษะในการตั้งคำถาม
5	80.0	ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ*
	76.2	ได้พบปะผู้คน
	75.0	ชุมชนเข้มแข็ง*
	67.5	เรียนรู้การทำงานร่วมกับผู้อื่น*
	63.8	พึ่งตนเองได้
10	62.5	เกิดการพัฒนา
	60.0	การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว
	52.5	เกิดผลในเชิงรูปธรรม
	41.2	แผนการท่องเที่ยว
	41.2	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว*
	33.8	แผนที่ทรัพยากร

หมายเหตุ: * = การเรียนรู้ที่สอดคล้องกับผลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

1.2. การสัมภาษณ์เชิงลึก

ในส่วนนี้รายงานถึงการเรียนรู้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน ซึ่งผลลัพธ์ส่วนหนึ่งผู้ตอบแสดงให้เห็นว่า ได้รับผลการเรียนรู้จากการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล เช่นเดียวกับผลลัพธ์จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างดังนี้ (ดูตารางที่ 5)

ตาราง 5 แสดงการเรียนรู้จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วม	ผู้ให้ข้อมูล
การได้รับประสบการณ์แปลกใหม่	นางแพรว บัวทอง นางปราณี มณีดุลย์ นางปณิดา แซ่สังข์ นายยงยุทธ สังข์ทอง นายจรัญ ชูแก้ว นายไพฑูรย์ ศิริวัักษ์
การเรียนรู้ปรับปรุงการทำงานจากประสบการณ์ที่ได้รับ	นางภา มากชูชิต นายชนบ แทนประมูล นางปณิดา แซ่สังข์ นายไพฑูรย์ ศิริวัักษ์
การเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน	นางประภา มากชูชิต นางสาวนิภา ช่อเพชร นายชนบ แทนประมูล
การทำให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการเรียนรู้	นายไพฑูรย์ ศิริวัักษ์

ตาราง 15 แสดงการเรียนรู้จากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (ต่อ)

การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วม	ผู้ให้ข้อมูล
การได้ความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น	นางพูนทรัพย์ ศรีชู นางประภา มากชูชิต นายภูวดล ราชเดหวา นายยงยุทธ สังข์ทอง นายไพฑูรย์ ศิริรักษ์ นางฐปณีย์ วณะถาวรชัย นายกุล สุนทรวิจิตร
การเล็งเห็นคุณค่าในทรัพยากรท้องถิ่น	นายสว่าง อัมพาพร้อม นางสาวมาลา พานิชกร
การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว	นายชนบ แทนประมูล นายจรัญ ชูแก้ว

1.2.1. การได้รับประสบการณ์แปลกใหม่

การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล ทำให้สมาชิกที่เข้าร่วมได้รับประสบการณ์แปลกใหม่ในสถานการณ์จริง เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมที่ไม่จำเจจากชีวิตประจำวัน การเดินทางไปร่วมกิจกรรมในสถานที่ต่างๆ การร่วมศึกษาดูงานการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในสถานที่อื่นๆ การร่วมฝึกปฏิบัติ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชม เป็นต้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การดำเนินงานในสถานที่ที่แตกต่างกัน และการทราบถึงความต้องการของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

1.2.2. การปรับปรุงการทำงานจากประสบการณ์ที่ได้รับ

เมื่อได้ประสบการณ์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยว วิถีไหนด-นา-เลแล้ว เช่น การทดลองปฏิบัติการทำขนมให้อร่อยเป็นที่ถูกใจนักท่องเที่ยว การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวในแหล่งอื่นๆ จึงนำประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับปรุงการทำงานในครั้งต่อไป เช่น การประเมินความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.2.3. การเรียนรู้ทำงานร่วมกัน

การเกิดการเรียนรู้ร่วมกันกับสมาชิกชุมชนในท้องถิ่น การเรียนรู้ว่าการทำงานทุกอย่างต้องมีปัญหา และมีอุปสรรคแล้วจะทำงานร่วมกับสมาชิกต่อไปได้อย่างไร ในทางอ้อมเป็นการสร้างสัมพันธ์ภายในกลุ่ม ทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ก่อให้เกิดความสามัคคี และสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชน

1.2.4. การทำให้ชุมชนเข้มแข็งด้วยกระบวนการเรียนรู้

การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ชุมชนมีการรวมกลุ่ม นำประสบการณ์ที่ได้รับมาปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงาน และยังส่งผลมาถึงให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม แก้ไขปัญหาด้วยตนเองได้ และไม่ต้องพึ่งผู้อื่น

1.2.5. การได้รับความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น

การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไหนด-นา-เล ทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมได้รับความรู้เชิงลึกเกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น เช่น ทรัพยากรตาลโตนด การทำประมงในทะเลสาบ การทำนา กระบวนการทำผลิตภัณฑ์เพื่อขายให้แก่นักท่องเที่ยว เป็นต้น

สำหรับผู้มีส่วนร่วมบางคน จากเดิมที่คิดว่าตนเองมีความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น แต่พอเข้ามามีส่วนร่วมอย่างจริงจังก็ทำให้ทราบว่าสิ่งที่รู้นั้นน้อยมาก หรืออาจผิดพลาดได้ ในทางกลับกัน ความรู้ดังกล่าวยังมีผลกระทบท่อการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวด้วยเช่นกันที่ได้เข้ามามีโอกาสเรียนรู้ทรัพยากรในท้องถิ่นที่แตกต่างจากวิถีชีวิตของตน รวมถึงการร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านทรัพยากรกับผู้ที่ประกอบอาชีพต่างอาชีพในชุมชนเดียวกัน เช่น การแลกเปลี่ยนข้อมูลของผู้ประกอบอาชีพทำนา ทำประมง ตาลโตนด และทำขนม

1.2.6. การเห็นคุณค่าในทรัพยากรท้องถิ่น

การเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ใน ความสำคัญของทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งมีความงามและมีคุณค่าความสำคัญทางด้านจิตใจแก่ ชุมชน จากที่ปกติเห็นเป็นสิ่งที่ชินชา

1.2.7. การกำหนดวิสัยทัศน์ด้านการท่องเที่ยว

การกำหนดวิสัยทัศน์ในการท่องเที่ยว เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเห็นคุณค่าใน ความสำคัญของทรัพยากรในท้องถิ่น นำมาซึ่งนำมาถูกกำหนดเป็นวิสัยทัศน์ในเชิงนโยบายด้าน การท่องเที่ยวของผู้นำชุมชน เช่น ผู้นำชุมชนระดับองค์การบริหารส่วนตำบลในที่นี่ และทำให้ ชุมชนอยากที่จะนำเสนอความภาคภูมิใจดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้อื่นได้รับทราบเช่นกัน

2. อุปสรรค

2.1. การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ในส่วนนี้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถูกถามคำถามเกี่ยวกับปัญหา และอุปสรรคเกี่ยวกับการ มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทอน-นา-เล ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่รวบรวมมา จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการทบทวนวรรณกรรม ที่ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ รวมถึงการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับคำตอบที่ไม่ได้ระบุไว้ในแบบสัมภาษณ์ อย่างไรก็ตาม ไม่มี คำตอบเพิ่มเติมจากคำตอบที่เตรียมไว้ในคำถามข้อดังกล่าว (ดูตารางที่ 6)

จากการสัมภาษณ์ มีผู้ตอบจำนวน 30 คน พบว่าอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการ จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วย 13 อุปสรรค โดยอุปสรรค 3 ลำดับแรกได้แก่ การไม่มี เวลา ร้อยละ 37.5 ซึ่งแบ่งได้เป็น การต้องทำงานอย่างอื่นด้วยร้อยละ 21.2 ต้องเลี้ยงดูพ่อ-แม่ ลูก- หลาน ผู้ป่วย รวมถึงภัยธรรมชาติขัดขวางในสัดส่วนที่เท่ากัน ร้อยละ 3.8 อุปสรรคในการไม่มีสิทธิ์ มีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ร้อยละ 12.5 และการลืม รวมถึงการมีภาระกิจที่จะต้องทำอย่าง อื่นก่อนในจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 11.2 ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังรวมถึงปัจจัยที่ผู้ตอบไม่เข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงไม่มีส่วนร่วม ร้อยละ 8.8 ร้อยละ 7.5 การขาดแคลนงบประมาณ และการไม่แน่ใจว่าตนเองจะช่วยได้มากนัก แค่นั้น ร้อยละ 6.2 อุปสรรคที่มีคนอื่นเป็นตัวแทนดำเนินการแทนแล้ว ร้อยละ 3.8 การไม่มีส่วนได้-เสียกับกิจกรรมดังกล่าว ร้อยละ 2.5 การไม่มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยว ความไม่สนใจ และความไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง ในจำนวนที่เท่ากัน อุปสรรคในลำดับสุดท้ายได้แก่ การตัดสินใจดำเนินการไปแล้วจึงไม่เข้ามามีส่วนร่วม เป็นจำนวนร้อยละ 1.2 ดังแสดงในตารางที่ 6

ตาราง 6 แสดงอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

คำถาม: หากท่านไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งดังกล่าวข้างต้น ท่านคิดว่าเป็นเพราะเหตุผลใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ร้อยละ (จากผู้ตอบทั้งสิ้น 30 คน)		
1	37.5	ไม่มีเวลา
	21.2	ต้องทำงานอย่างอื่นด้วย
	3.8	ต้องเลี้ยงดูพ่อ-แม่ ลูก-หลาน ผู้ป่วย
	3.8	ภัยธรรมชาติขัดขวาง เช่น ฝนตก น้ำท่วม
	12.5	ไม่มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น
	11.2	ลืม
	11.2	มีภาระที่ต้องทำก่อน
5	8.8	ไม่เข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ซักเท่าไร
	7.5	การขาดแคลนงบประมาณ*
	7.5	ไม่แน่ใจว่าตนเองจะช่วยได้มากนักแค่นั้น
	6.2	มีคนอื่นเป็นตัวแทนดำเนินการแทนแล้ว*
	3.8	ไม่มีส่วนได้-เสียกับกิจกรรมดังกล่าว
10	2.5	ไม่มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยว*
	2.5	ไม่มีความสนใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยว
	2.5	ไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง
	1.2	ส่วนใหญ่เค้าตัดสินใจไปแล้ว

หมายเหตุ: * = อุปสรรคที่สอดคล้องกับผลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

2.2. การสัมภาษณ์เชิงลึก

ในส่วนนี้รายงานถึงอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน ซึ่งผลลัพธ์ส่วนหนึ่งผู้ตอบแสดงให้เห็นว่ามีอุปสรรค ในการเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล เช่นเดียวกับผลลัพธ์จากการสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง สามารถจัดกลุ่มอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ 3 ประเภทคือ 1) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ 3) อุปสรรคด้านแนวคิด ดังแสดงในตารางที่ 7

ตาราง 7 แสดงอุปสรรคการมีส่วนร่วมจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

อุปสรรคการมีส่วนร่วม	ผู้ให้ข้อมูล
อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน	
เพศ	นางพูนทรัพย์ ศรีชู
ความรู้	
ความไม่กล้า	
ระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่ม	
ตำแหน่งที่ดำรงอยู่	นายสว่าง อัมพาพร้อม นางประภา มากชูชิต นายภูวดล ราชเดหว่า นายจรัญ ชูแก้ว
ความไม่พร้อม	นางพูนทรัพย์ ศรีชู นายภูวดล ราชเดหว่า
งบประมาณ	นายสว่าง อัมพาพร้อม นางแพว บัวทอง นางปราณี มณีดุลย์ นายภูวดล ราชเดหว่า นายชนบ แทนประมูล

ตาราง 7 แสดงอุปสรรคการมีส่วนร่วมจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก (ต่อ)

อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ	
การจำกัดจำนวนผู้เข้าร่วม	นางปราณี มณีคุณย์
การที่มีตัวแทนดำเนินการแทนแล้ว	นางสาวมาลา พานิชกร นายยงยุทธ สังข์ทอง
การขาดการประสานงาน	นายสว่าง อำภอพร้อม นายกุล สุนทรวิจิตร
การขาดความต่อเนื่องในการจัดการ	นางพูนทรัพย์ ศรีชู
อุปสรรคด้านแนวคิด	
การไม่เห็นความสำคัญ	นายสว่าง อำภอพร้อม นายภูวดล ราชเดหวา
การเห็นแก่ผลประโยชน์เรื่องเงินเป็นที่ยึด	นายสว่าง อำภอพร้อม

2.2.1. อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน

1. เพศ

เพศ เป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบางกิจกรรมที่ต้องการการใช้ทักษะเฉพาะเพศ เช่น เพศชาย กับกิจกรรมการกลิ้งไม้ตาล

2. ความรู้

การขาดความรู้ในเรื่องต่างๆ เช่น ข้อมูลพื้นฐานของชุมชนทำให้มีการวิเคราะห์เส้นทาง/กิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไม่สัมพันธ์กัน การขาดความรู้ของข้อมูลพื้นฐานของชุมชนมีแค่บุคคลที่ชุมชนตำบลท่าหิน การขาดความรู้ในเรื่องของการบริหารการท่องเที่ยว การขาดความรู้เรื่องภาษาต่างชาติ ทำให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวได้น้อย

4. ความไม่กล้า

ความไม่กล้าทำให้ขาดการมีส่วนร่วม หรือมีส่วนร่วมน้อย รวมถึงทำให้การจัดการท่องเที่ยวอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เช่น ไม่กล้าบรรยายให้นักท่องเที่ยวฟังในเรื่องราวต่างๆ อุปสรรคดังกล่าวยังสอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อด้อย ในการวางแผนการตลาดในงานวิจัยชิ้นนี้ กล่าวคือ มีสมาชิกไม่มีใครที่สามารถเป็นมัคคุเทศก์ได้อย่างคล่องแคล่ว และสมาชิกคนอื่นๆ ก็ไม่มีความกล้าเพียงพอที่จะเป็นมัคคุเทศก์ดังเช่นคนที่มีศักยภาพ ทำให้เป็นอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (การบันทึกจากการประชุม; 21 พฤศจิกายน 2551)

5. ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก

ระยะเวลาในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะเวลาที่แตกต่างกันมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ผู้ที่เป็นสมาชิกลานานกว่าทำให้มีโอกาสหรือสิทธิพิเศษในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ มากกว่าผู้ที่มีระยะเวลาในการเข้าร่วมน้อยกว่า (พูนทรัพย์ ศรีชู; สัมภาษณ์ 9 พฤษภาคม 2551)

6. ตำแหน่งที่ดำรงอยู่

ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ก็เป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนได้เช่นกันคือ หากสมาชิกคนดังกล่าว มีตำแหน่งหน้าที่ความรับผิดชอบเป็นแกนนำของชุมชน ก็จะเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าเครือข่ายสมาชิกโดยปกติ และมีความถนัดในการเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารก่อนสมาชิกคนอื่นๆ ในทางกลับกัน สำหรับสมาชิกที่มีงานประจำอย่างอื่นอยู่แล้วนอกเหนือจากการเป็นสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยว ในบางครั้งอาจไม่สามารถปลีกตัวจากงานประจำมาเข้าร่วมกับกลุ่มการท่องเที่ยวได้ เนื่องจากต้องรับผิดชอบอาชีพที่ทำประจำอยู่ก่อน

7. ความไม่พร้อม

ความไม่พร้อมในบางครั้งก็ทำให้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวได้อย่างไม่เต็มที่ นอกจากนี้ในความไม่พร้อมยังหมายถึง ความไม่พร้อมของสถานที่ท่องเที่ยว เช่นอยู่ห่างจากชุมชนหรือเส้นทางท่องเที่ยวไปมาก ความไม่พร้อมด้านสุขภาพของสมาชิก ทำให้ต้องพักไปรักษาตัวและไม่

สามารถเข้าร่วมกิจกรรมได้ การไม่แสดงถึงการมีศักยภาพของการมีส่วนร่วมในการต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างดีพอ ทำให้เป็นอุปสรรคในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังที่นายภูวดล ราชเดหวา กล่าวว่า “ไตรมาสที่หัก ที่เขตห้ามล่าเนี่ย พอดีเป็นหน่วยงานราชการก็มีที่พักรองรับอยู่แต่ไม่ค่อยสมบูรณ์สักเท่าไร พอจะพักได้เท่านั้นเอง” (ภูวดล ราชเดหวา; สัมภาษณ์ 9 มิถุนายน 2551)

8. งบประมาณ

ปัจจัยเรื่องเงินทำให้การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอุปสรรคได้ และไม่สามารถก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเต็มที่ เช่น ทำให้สมาชิกไม่สามารถเข้าร่วมการศึกษาดูงานในต่างพื้นที่ได้ การขาดงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาปรับปรุงสินค้าและบริการแก่นักท่องเที่ยว การไม่สามารถจัดการบริการนักท่องเที่ยวอย่างเป็นที่พึงพอใจของนักท่องเที่ยว เช่น ในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวก เส้นทางเดินชมธรรมชาติ ระบบสาธารณูปโภคต่างๆ การขาดแคลนงบประมาณในการลงทุนเรื่องการเดินทางไปเผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมยังนอกสถานที่ อุปสรรคดังกล่าวแสดงให้เห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการวิเคราะห์ข้อดีข้อเสียเพื่อการวางแผนการตลาดในงานวิจัยชิ้นนี้ กล่าวคือ สมาชิกมีการรวมตัวกันเพื่อการจัดการท่องเที่ยวในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่มากพอที่จะมีการตกลงกันในเรื่องของการลงทุนเพื่อพัฒนากลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชน (การบันทึกการประชุม; 21 พฤศจิกายน 2551)

2.2.2. อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ

1. การจำกัดจำนวนผู้ที่เข้าร่วม

ในการเข้าร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบางกิจกรรมมีการกำหนดจำนวนผู้เข้าร่วมทำให้ทุกๆ คนไม่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมในทุกครั้งไป เช่น การเข้าร่วมศึกษาดูงาน เป็นต้น

2. การที่มีตัวแทนดำเนินการแล้ว

อุปสรรคในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอีกประการหนึ่งคือ การที่มีองค์กร หรือบุคคลอื่นทำหน้าที่แทนแล้ว ทำให้สมาชิกคนอื่นๆ หรือองค์กรอื่นๆ ไม่มีความจำเป็น หรือไม่อยากเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว ดังเช่น ที่ตำบลคุชูดที่ชุมชนคิดว่าอบต.ไม่เข้ามามีส่วนร่วม หรือให้การสนับสนุน เนื่องจากเห็นว่ามีเขตห้ามล่าสัตว์ป่าที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวดูนกที่อพยพมาจากที่อื่นอยู่แล้วเช่นกัน จึงไม่เข้ามามีส่วนร่วม “อีกอย่างหนึ่งการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น อบต. เห็นห่างสักหน่อย...เขาถือว่าคุชูดมีอยู่แล้วมั้ง” มาลา พานิชกร (สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2551) กล่าว

3. การขาดการติดต่อประสานงาน

การขาดการประสานงานติดต่อทำให้การมีส่วนร่วมไม่มีประสิทธิภาพได้ เช่น การขาดการประสานงานติดต่ออย่างต่อเนื่องของชุมชนอื่นๆ ที่ต้องการเข้ามาเป็นสมาชิกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างเช่นตำบลเกาะหมากในที่นี้ เดิมเคยมีแนวคิดร่วมกันจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับ 3 ตำบลในงานวิจัยชิ้นนี้ แต่เนื่องจากการขาดการติดต่อประสานงาน ทำให้ในระยะต่อมาจึงไม่ได้เข้าร่วมดำเนินการท่องเที่ยวอีกเลย นอกจากนี้ยังรวมถึงการขาดการประสานงานเรื่องการต้อนรับนักท่องเที่ยวอย่างประทับใจ การขาดการประสานงานตกลงเรื่องการแบ่งผลประโยชน์ระหว่างชุมชนและบริษัทนำเที่ยวอย่างชัดเจน เป็นต้น

4. การขาดความต่อเนื่อง

การขาดความต่อเนื่องของการท่องเที่ยว ทำให้มีการดำเนินการได้ไม่เต็มที่ เช่น กลุ่มยุวชนมัธยมศึกษาไม่สามารถเล่าเรื่องราวประวัติความเป็นมาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากการท่องเที่ยวที่ขาดความต่อเนื่อง ทำให้ยุวชนได้มีโอกาสในการรับการฝึกฝนน้อย อุปสรรคดังกล่าวยังสอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อด้อย ในการวางแผนการตลาดในงานวิจัยชิ้นนี้ กล่าวคือ ความไม่สม่ำเสมอของนักท่องเที่ยวทำให้ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมมีโอกาสได้รับการฝึกฝนเพื่อการพัฒนาได้อย่างไม่ต่อเนื่อง รวมทั้งถึง มัคคุเทศก์เยาวชนที่มีความสามารถอยู่แล้วบางส่วนต้องไปศึกษาต่อที่อื่น ทำให้ไม่มีผู้สานต่อกิจกรรมที่ตนดำเนินไว้ ซึ่งส่งผลให้การดำเนินงานของชุมชนมี

ประสิทธิภาพน้อย และไม่มีกำลังเพียงพอที่จะพัฒนาต่อไป (การบันทึกการประชุม; 21 พฤศจิกายน 2551)

2.2.3. อุปสรรคด้านแนวคิด

1. การไม่เห็นความสำคัญ

การไม่เห็นความสำคัญในคุณค่าทรัพยากรในชุมชนที่สามารถมาดำเนินการด้านการท่องเที่ยวได้ ทำให้หน่วยการราชการที่เกี่ยวข้องในการสนับสนุนต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วม หรือการให้การสนับสนุน

2. การเห็นแก่ประโยชน์เรื่องเงินเป็นที่สุด

อุปสรรคอีกประการหนึ่งคือ การเห็นประโยชน์จากการจัดการท่องเที่ยวโดยใช้เรื่องรายได้เป็นดัชนีชี้วัด กล่าวคือ หากไม่เห็นว่ามีผลประโยชน์เรื่องรายได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับบุคคลดังกล่าวก็จะไม่อยากจะเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการลงทุนเริ่มต้นซึ่งมีการคำนวณว่าจะได้ผลกำไรตอบกลับคืนมาเท่าไร เมื่อผลประโยชน์ตรงนี้ไม่ชัดเจนทำให้ไม่อยากจะเข้ามามีส่วนร่วม หรือแม้กระทั่งว่าการท่องเที่ยวจะเกิดขึ้นได้ก็ต้องมีเรื่องเงินหรือเรื่องกำไรมาเป็นตัวตั้ง อุปสรรคดังกล่าว แสดงให้เห็นเด่นชัดขึ้นเมื่อมีการคิดราคาโปรแกรมการท่องเที่ยวเพื่อการวางแผนการตลาดในงานวิจัยชิ้นนี้ กล่าวคือ ก่อนหน้าการทำวิจัยชิ้นนี้ ไม่มีการตกลงเรื่องราคาการให้บริการตามหลักการวางแผนการตลาด เนื่องจาก ชุมชนคาดหวังกำไรสูงสุดโดยที่ไม่คำนึงว่าจะสนใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้บริการหรือไม่ อย่างไรก็ดี หลังจากผ่านการประชุมร่วมกันเพื่อตกลงเรื่องราคาการให้บริการโปรแกรมการท่องเที่ยวแล้วชุมชนสามารถฟันฝ่าอุปสรรคนี้ไปได้ โดยตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกันจากการจัดทำแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยไม่ควรนำเรื่องผลประโยชน์ที่จะได้รับมาเป็นเงื่อนไขหลัก (การบันทึกการประชุม; 13 และ 20 ธันวาคม 2551)

โดยสรุป จากการศึกษาพบว่า ข้อดีประการหนึ่งของมีส่วนร่วมก็คือ การเรียนรู้ ดังที่ ทิศนา แหมมณี และคณะ (2545) กล่าวว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการทางสังคมซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมที่มี

อิทธิพลต่อคน ดังนั้น การมีส่วนร่วมจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่สามารถกระตุ้นการเรียนรู้ และขยายขอบเขตของความรู้ รวมถึง กระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการคิด แก้ไขปัญหา การศึกษาวิจัย การเรียนรู้เกิดขึ้นได้ทั้งในชุมชน ครอบครัว หรือโรงเรียน ดังนั้น การเรียนรู้จึงเกิดขึ้นได้จากการศึกษาวิจัยขึ้นนี้ รวมถึงกิจกรรมด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่สมาชิกการท้องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไหนด-นา-เล ได้ร่วมจัดทำกันมา

การเรียนรู้อาจเกิดขึ้นได้ด้วยตนเอง หรือการเรียนรู้จากการสอนของผู้อื่น ในการเรียนรู้ นั้นยังรวมไปถึงสาระการเรียนรู้ หรือความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ เจตคติเกี่ยวกับสาระการเรียนรู้ (Bloom, 1976, อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2534; ทิศนา ขัมมณี และคณะ, 2545) ซึ่งหมายถึง เกิดการเรียนรู้ในการได้รับความรู้ เกิดความสามัคคี การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม การเพิ่มพูนทักษะ และการได้ประสบการณ์ใหม่ๆ หรืออาจจัดกลุ่มการเรียนรู้ได้เป็น 3 ประการดังที่กล่าวแล้วในบทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม คือ การเรียนรู้ด้านความรู้ ด้านอารมณ์ และด้านความชำนาญ

ดังนั้น การเรียนรู้จากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 74 คนและการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน ประกอบกับบันทึกที่ได้จากการสังเกตการณ์และการประชุมต่างๆ คือ

- 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ ได้แก่ การได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น, การได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ, การได้พบปะผู้คน
- 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ ได้แก่ ความตระหนักการเล็งเห็นคุณค่าในทรัพยากรท้องถิ่น
- 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ ได้แก่ การเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากร, การเรียนรู้ในการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระเบียบแบบแผน, ทักษะการคิดวิเคราะห์, ทักษะการตั้งคำถาม, ทักษะในการดำเนินการท่องเที่ยว, การเรียนรู้การแบ่งปันผลประโยชน์, การเรียนรู้การติดตามประเมินผล, ชุมชนเกิดความสามัคคี, การเรียนรู้การทำงานกับผู้อื่น, ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง, ชุมชนพึ่งตนเองได้, เกิดการพัฒนา, การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว, การเรียนรู้การทำแผนที่ทรัพยากร, การได้แนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยว, การกำหนดวิสัยทัศน์ในการท่องเที่ยว การเรียนรู้ในการปรับปรุงแก้ไข และการแก้ไขปัญหาอื่นๆ เป็นต้น

ทั้งนี้ พจนา สอนศรี (มปป.1) กล่าวว่า การเรียนรู้ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้านความชำนาญ เช่น ทักษะการแก้ไขปัญหาอื่นๆ, ทักษะการคิดวิเคราะห์, ทักษะการตั้งคำถาม เป็นความพยายามของงานวิจัยท้องถิ่นที่มุ่งเห็นผลสำเร็จการเปลี่ยนแปลงภายในชุมชนเอง มากกว่าการทำให้งานวิจัยเสร็จของนักวิจัย

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ดังกล่าวยังสอดคล้องกับวงจรการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ใน 4 ขั้นตอนของ Kolb ที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 (Woodhill, Vugt, & Geene, 2008 อ้างถึง Kolb, 1984) ซึ่งชุมชนที่ร่วมกันจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ได้มีโอกาสเรียนรู้จากเทคนิคการมีส่วนร่วมต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วในหัวข้อที่ผ่านมา (Woodhill, Vugt, & Geene, 2008)

Woodhill, Vugt, & Geene (2008) กล่าวว่า เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมต่างๆ จะทำให้คนเกิดการเรียนรู้ในแต่ละขั้นตอนแตกต่างกัน ดังเช่น เทคนิคการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมที่ค้นพบในงานวิจัย และกระบวนการวิจัยรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีไหนด-นา-เล นี้เช่นกัน รวมถึงการก่อให้เกิดการเรียนรู้ตามที่ Woodhill, Vugt, & Geene (2008) ได้ยกตัวอย่าง เช่น การระดมสมอง การกำหนดเป้าหมายในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การประเมินผลจากการท่องเที่ยวด้วยการสอบถามความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในขั้นตอนการค้นพบ การวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ชุมชน การค้นหาสาเหตุและผลกระทบของปัญหา การทดลองปฏิบัติ การวิเคราะห์จุดเด่น-จุดด้อย เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการค้นพบ และการวิเคราะห์ การวางแผนต่างๆ เป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ในการตัดสินใจ เป็นต้น

ทั้งนี้ จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล มีลักษณะเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องเป็นวงจรไปเรื่อยๆ ขึ้นอยู่กับว่า ณ เวลานั้น ชุมชน หรือประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมต้องการแก้ไขปัญหาใด และกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนี้จะเป็นตัวขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และแก้ไขปัญหาอย่างต่อเนื่อง ดังที่ วัฒนาพร ระงับทุกข์ (2545) ได้กล่าวถึงการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมใน 4 ขั้นตอนได้แก่ 1) การนำประสบการณ์เดิมมาแบ่งปัน 2) การสะท้อนความคิดและอภิปราย 3) ความเข้าใจและการเกิดความคิดรวบยอด 4) การทดลองหรือประยุกต์แนวคิด ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ส่วนหนึ่งของการวิจัยขั้นนี้ เช่น เพื่อวางแผนการตลาด และแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด ดังนั้น เทคนิคกระบวนการมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในระยะเบิกรับวิธีวิจัยขั้นนี้ หรือกิจกรรมในงานวิจัยขั้นนี้จึงเป็นตัว

ขับเคลื่อนการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ด้านแผนการตลาดและแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด

อย่างไรก็ดี การมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็เป็นการดำเนินการที่ไม่ง่ายนัก ในงานวิจัยชิ้นนี้พบอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลากหลาย กล่าวคือ จากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 30 คน เห็นว่าพบอุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วย 13 อุปสรรค สำหรับอุปสรรค 3 ลำดับแรกได้แก่ 1) การไม่มีเวลา ร้อยละ 37.5 เช่น การต้องทำงานอย่างอื่น การต้องเลี้ยงดูพ่อ-แม่ ลูก-หลาน ผู้ป่วย รวมถึงภัยธรรมชาติขัดขวาง 2) อุปสรรคในการไม่มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ร้อยละ 12.5 และ 3) การลืม รวมถึงการมีภาระกิจที่จะต้องทำอย่างอื่นก่อนในจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 11.2 ตามลำดับ

นอกจากนี้ยังรวมถึงอุปสรรคเกี่ยวกับ การไม่เข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว จึงไม่มีส่วนร่วม การขาดแคลนงบประมาณ การไม่แน่ใจว่าตนเองจะช่วยได้มากน้อยแค่ไหน การที่มีคนอื่นเป็นตัวแทนดำเนินการแทนแล้ว การไม่มีส่วนได้-เสียกับกิจกรรมดังกล่าว การไม่มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยว ความไม่สนใจ ความไม่เกี่ยวข้องกับตนเอง และอุปสรรคเกี่ยวกับการตัดสินใจ ดำเนินการไปแล้วจึงไม่เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้ อุปสรรคดังกล่าวสามารถจัดกลุ่มได้ 3 ประการ ดังนี้คือ 1) อุปสรรคส่วนตัว เช่น การลืม ความไม่มั่นใจ ความไม่สนใจ ความไม่เกี่ยวข้อง 2) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน เช่น การไม่มีเวลา การไม่มีผลได้-เสียกับการจัดการท่องเที่ยว และ 3) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น การไม่มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น

สำหรับอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบ่งออกได้เป็นอุปสรรคใน 3 ประเภทคือ 1) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน เช่น เพศ ความรู้ ความไม่กล้า ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ความไม่พร้อม และงบประมาณ 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น การจำกัดจำนวนผู้ที่เข้าร่วม การที่มีตัวแทนดำเนินการอยู่แล้ว การขาดการติดต่อประสานงาน และ การขาดความต่อเนื่อง 3) อุปสรรคด้านแนวคิด เช่น การไม่เห็นความสำคัญ และการเห็นแก่ประโยชน์เรื่องเงินเป็นต้น

ดังนั้น จากคำถามงานวิจัยข้อที่ 2 ที่ว่า ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างไรยังยืรูปแบบไหนค-นา-เล เกิดการเรียนรู้อะไร และอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง พบว่า มีการเรียนรู้ใน 3 รูปแบบคือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ และ 3)

การเรียนรู้ด้านความชำนาญ อย่างไรก็ดี ในการมีส่วนร่วมเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอุปสรรคที่ค้นพบจากการการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่อาจจัดกลุ่มได้ 4 ประการคือ 1) อุปสรรคส่วนตน 2) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน 3) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ และ 4) อุปสรรคด้านแนวคิด

4.1.3. ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำถามการวิจัยข้อที่ 3 ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน โหนด-นา-เล เป็นอย่างไร

ผลการศึกษาคำตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ใช้วิธีการศึกษาโดยใช้การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากตัวแทนสมาชิกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 80 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนแกนนำการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 20 คน ได้ผลการศึกษาดังนี้

1. การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ในส่วนนี้ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ถูกถามคำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิดที่รวบรวมมาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการทบทวนวรรณกรรม ที่ผู้ให้สัมภาษณ์สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ รวมถึงการให้ข้อมูลเพิ่มเติมสำหรับคำตอบที่ไม่ได้ระบุไว้ในแบบสัมภาษณ์ กล่าวคือ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำนวน 62 คน เสนอแนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ซึ่งแบ่งได้เป็นกลุ่มๆ จำนวน 11 กลุ่มคือ ร้อยละ 77.5 เห็นว่าองค์กรภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุน รองลงมา ร้อยละ 72.5 เห็นว่าควรมีการเสริมสร้างทัศนคติในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเป็นเจ้าบ้านที่ดี ร้อยละ 70.0 เห็นว่า ควรมีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นการปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล เป็น 3 ลำดับแรก นอกจากนี้ ยังรวมถึง การเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน การหาสมาชิกที่สนใจร่วมกันเพิ่ม เสริมสร้างทัศนคติที่ดีด้าน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน การให้การศึกษาในการพัฒนาศักยภาพ เช่น เรื่องภาษาต่างประเทศ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ การตลาด การนัดหมายให้เหมาะสมแก่เวลามากยิ่งขึ้น การแบ่งผลประโยชน์อย่างชัดเจน และเป็นธรรม และการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่อง และจริงจัง ตามลำดับ (ดูตารางที่ 8)

ตาราง 8 แสดงข้อเสนอแนะของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

คำถาม: เพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน โหนด-นา-เล ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ท่านคิดว่าควรมีการปรับปรุงในข้อใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)		
ร้อยละ (จากผู้ตอบทั้งสิ้น 62 คน)		
1	77.5	องค์กรภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุน*
	72.5	เสริมสร้างทัศนคติในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเป็นเจ้าบ้านที่ดี
	70.0	เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน
	68.8	เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน
5	65.0	การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
	57.5	การหาสมาชิกที่สนใจร่วมกันเพิ่ม
	57.5	เสริมสร้างทัศนคติที่ดีด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน
	52.5	การให้การศึกษาในการพัฒนาศักยภาพ เช่น เรื่องภาษาต่างประเทศ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ การตลาด
	51.2	การนัดหมายให้เหมาะสมแก่เวลามากยิ่งขึ้น
10	42.5	การแบ่งผลประโยชน์อย่างชัดเจน และเป็นธรรม
	1.2	อื่นๆ ระบุ...การดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม ต่อเนื่อง และจริงจัง

หมายเหตุ: * = ข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับผลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์เชิงลึก

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก

ในส่วนนี้รายงานถึงข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจำนวน 20 คน ซึ่งผลลัพธ์ส่วนหนึ่งผู้ตอบแสดงให้เห็นว่ามีข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล เช่นเดียวกับผลลัพธ์จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (ดูตาราง 9) ดังนี้

ตาราง 9 แสดงข้อเสนอแนะจากข้อมูลการสัมภาษณ์เชิงลึก

ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วม	ผู้ให้ข้อมูล
การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก	นายสว่าง อำภาร้อม นางแพว บัวทอง นายชนบ แทนประมูล นายเจริญ ชูแก้ว
การลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก	นายไพฑูรย์ ศิริรักษ์
การจัดโครงสร้างการบริหารงานเพื่อพร้อมกับการตลาดภายนอก	นายปรัชญากรณ์ ไชยคช
การพัฒนาด้านการตลาด	นางประภา มากชูชิต นางภา มากชูชิต นายโสธส เสนประสบ นายยงยุทธ สังข์ทอง นางฐปณีย์ วณะถาวรชัย นายกุล สุนทรวิจิตร นางพูนทรัพย์ ศรีชู นายภูดล ราชเดหวา

2.1. การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

ข้อเสนอแนะในเรื่องการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก โดยเฉพาะเรื่องงบประมาณด้านการลงทุน เนื่องจากชุมชนเห็นว่าตนเองไม่มีกำลังด้านงบประมาณในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ดังนั้น เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนต่อไป หน่วยงานที่เกี่ยวข้องอื่นๆ ควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณให้กับชุมชนด้วย

2.2. การลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก

ในทางกลับกัน มีผู้ให้ข้อเสนอแนะว่า ชุมชนควรลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก ด้วยการร่วมคิด ร่วมลงหุ้น ร่วมลงแรง เป็นต้น เมื่อแนวคิดดังกล่าวในสมาชิกตรงกันแล้ว หน่วยงานภายนอกจะเข้ามาให้ความช่วยเหลือในเรื่องอื่นๆ ในภายหลัง ในทางตรงกันข้ามหากชุมชนรอคอยการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก การจัดการท่องเที่ยวชุมชนก็มีโอกาสที่ประสบความสำเร็จได้ยาก

2.3. การจัดโครงสร้างการบริหารงานเพื่อพร้อมรับกับตลาดภายนอก

แม้ว่าชุมชนจะมีการมีส่วนร่วมในการจัดการ การท่องเที่ยวโดยชุมชนตามรูปแบบทั้ง 2 รูปแบบที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบว่า ในเชิงลึก ชุมชนยังไม่มี การแบ่งงาน หรือการจัดโครงสร้างการบริหารงานอย่างเป็นรูปร่างและแน่นอน ทั้งนี้ เนื่องจาก สมาชิกการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของ 3 ชุมชนที่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมือนกัน ทำให้เมื่อนักท่องเที่ยว รวมถึงตัวแทนบริษัทนำเที่ยวเข้ามาติดต่อการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง ชุมชนไม่สามารถดำเนินการจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การกำหนดราคาที่ไม่แน่นอน การที่ไม่สามารถแนะนำโปรแกรมการท่องเที่ยวได้ หากผู้ประกอบการหลักคนใดคนหนึ่งไม่ว่างก็ไม่สามารถต้อนรับนักท่องเที่ยวได้ เป็นต้น ดังนั้น ชุมชนควรมีการจัดโครงสร้างการบริหารงานอย่างชัดเจน เพื่อเตรียมพร้อมรับกับการจัดการตลาดกับหน่วยงานอื่นๆ ภายนอก

2.4. การพัฒนาด้านการตลาด

จากผลการศึกษาที่ผ่านมาที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในหลากหลายรูปแบบเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างไรก็ตาม เมื่อการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวจะต้องเข้าสู่ระบบของตลาดการท่องเที่ยว จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่าการพัฒนาการด้านการตลาดเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการต่อไป ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยชิ้นนี้เช่นกัน กล่าวคือ ชุมชนควรมีการดำเนินการด้านการตลาด เช่น การระบุกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวว่าคือใคร มีโปรแกรมการท่องเที่ยวอย่างไรบ้างที่มีความสัมพันธ์กับวิถีโหนด-นา-เล การพัฒนาองค์กรเพื่อสนับสนุนงานด้านการตลาด จะมีการส่งเสริมการตลาดอย่างไรให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง เพื่อที่กิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจะไม่หายไปจากชุมชนที่มีการเตรียมการที่ผ่านมา ควรมีการทำงานกับหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนอย่างไร

ดังนั้น จากผลการศึกษาในตอนี้ พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 3 ลำดับแรกเกี่ยวกับการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอก การปรับทัศนคติเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

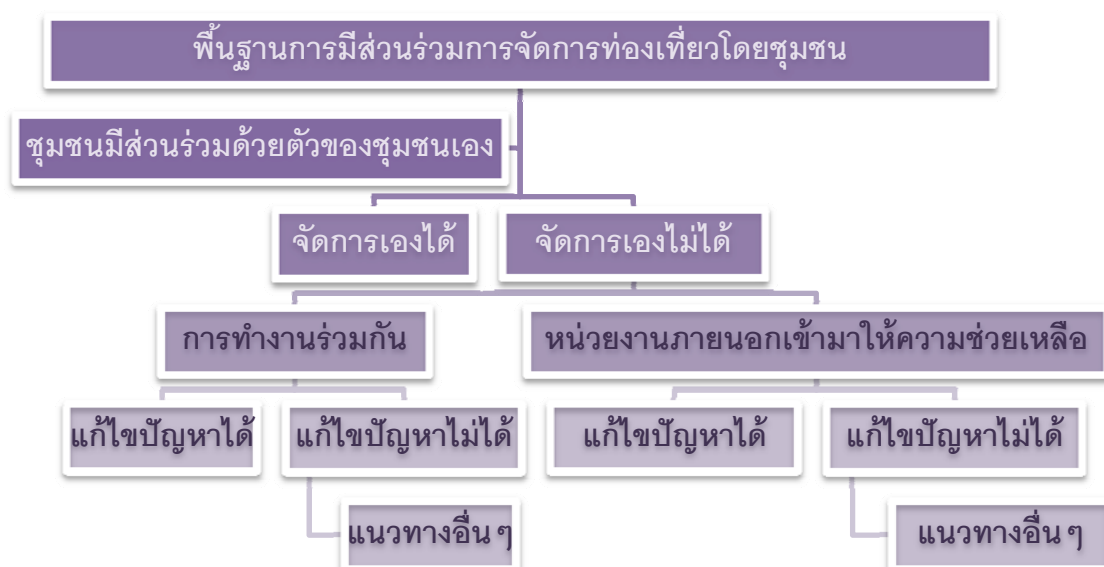
ข้อเสนอแนะในลำดับแรกมีความสอดคล้องและความแตกต่างจากข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่มีผู้คิดเห็นว่า องค์กรภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุนซึ่งล้วนเป็นความคิดเห็นของแกนนำชุมชนทั้งสิ้น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับที่พจนา สวนศิริ (มปป.2) เห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอกควรเข้ามามีบทบาทในการให้การสนับสนุนด้วยเหตุผล 3 ประการคือ

- 1) ชุมชนไม่ควรจะลองถูกลองผิด...หากเรามีผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ CBT
- 2) กลุ่มที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ต้องการองค์กรทำหน้าที่ประสานและเสริมสร้างความเข้มแข็ง
- 3) งานท่องเที่ยวมีพลวัตร ต้องการงานวิจัยและพัฒนาเพื่อพยากรณ์ สร้างภูมิคุ้มกัน และขยายผลองค์ความรู้

ในทางตรงกันข้ามจากการสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้องภายนอกเห็นว่าชุมชนควรมีการสร้างเสริมความเข้มแข็งด้วยตนเอง ด้วยการลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับที่ Hatton (1995 อ้างใน Theerapappisit, 2007) เน้นและย้ำว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเป็นที่ยึดแบบจากล่างขึ้นบนเป็นสำคัญ เพราะนั่นคือหัวใจของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ด้วยข้อเสนอแนะทั้ง 2 แนวคิดดังกล่าว อาจกล่าวได้ว่าแท้จริงแล้วรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในบริบทของวิถีไหนด-นา-เล ควรมีรูปแบบคนกลาง หรือรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบชักจูง กล่าวคือ การจัดการในบางครั้งควรมาจากชุมชน และองค์กรภายนอกให้การสนับสนุน รวมถึงควรมีผู้ที่คอยประสานงานระหว่างองค์กรภายนอก และชุมชนภายใน ทั้งนี้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อชุมชนต้องการจัดการการท่องเที่ยวไปสู่ตลาดผู้บริโภคอย่างแท้จริง หากไม่มีรูปแบบการมีส่วนร่วมที่เสนอแนะดังกล่าวทำให้การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอุปสรรคและไม่สามารถดำเนินการจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืน ในแง่ของเศรษฐกิจ อย่างไรก็ดี หากชุมชนท้องถิ่นค้นพบศักยภาพของตนเอง และยืนยันว่ายังไม่พร้อมที่จะดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบางประการในแง่ของเศรษฐกิจหรือการตลาด นั่นก็อาจแสดงถึงว่าชุมชนเกิดการพัฒนาศักยภาพวิเคราะห์ความสามารถของตนเอง ตัดสินใจและเลือกทางเดินของตนเองได้ซึ่งก็บรรลุวัตถุประสงค์หนึ่งในการนำการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาเป็นเครื่องมือในการเน้นการพัฒนาคน อีกประการหนึ่งเช่นกัน ทั้งนี้ ก็ขึ้นอยู่กับว่าจะมีหน่วยงานองค์กร หรือบุคคลภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมในการให้การสนับสนุนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับสิ่งที่ชุมชนต้องการมาก-น้อยเพียงใดเช่นกัน

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบไปด้วย 3 ทางเลือก ในการที่ชุมชนจะเลือกปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนในทางใดนั้น ขึ้นอยู่กับว่าชุมชนสามารถที่จะพึ่งตนเองได้อย่างเดียวหรือไม่ หรือต้องการความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกบางส่วน หรือเต็มรูปแบบ ในกรณีข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน บริบทวิถีไหนด-นา-เล ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก บางครั้งชุมชนต้องมีส่วนร่วมด้วยตัวของตนเอง และอาจขอความช่วยเหลือได้จากหน่วยงานภายนอก เช่น การจัดการด้านการตลาด ดังแสดงในภาพที่ 14

ภาพ 14 แสดงข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยว

4.1.4. แผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

คำถามการวิจัยข้อที่ 4 แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร

การศึกษาแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล ในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากการประชุมเชิงปฏิบัติการในระยะเวลา 1 วัน การประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 2 วัน การทดลองนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และการสรุปการเรียนรู้ในระยะเวลา 1 วัน จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวรวมถึงนักวิจัยและทีมงานจำนวน 30, 7, 7, 45 และ 35 คน ตามลำดับ ช่วงเช้าของการประชุมเชิงปฏิบัติการมีวิทยากรบรรยายให้ความรู้แก่ชุมชนจำนวน 2 ท่านเกี่ยวกับเรื่องการวางแผนการตลาด และการเลือกกลุ่มตัวอย่างการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในช่วงบ่ายเป็นการร่วมวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อวางแผนการตลาด หลังจากนั้นการประชุมกลุ่มย่อย การทดลองนำเที่ยว และการประชุมเพื่อสรุปการเรียนรู้ เป็นการร่วมอภิปรายเพื่อ

สรุปผลที่ได้จากการวางแผน การนำมาปฏิบัติในการทดลองนำเที่ยว แล้วสรุปผลที่ได้จากการวิเคราะห์เป็นแผนการตลาดที่ประกอบไปด้วย 7 หัวข้อคือ 1) รายละเอียดการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เลและภารกิจหลัก 2) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด 3) ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย 4) การวิเคราะห์จุดแข็ง-จุดอ่อน-โอกาส-สิ่งคุกคาม 5) วัตถุประสงค์ 6) ส่วนผสมทางการตลาด 8Ps และ 7) แผนการตลาด ดังอธิบายได้ดังนี้

1. รายละเอียดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล และภารกิจหลัก

การบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนไหนด-นา-เล มีแนวคิดมาจากการทำแผนแม่บทชุมชน ตำบลท่าหิน เมื่อปี พ.ศ. 2544 โครงการสนับสนุนในด้านความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการจัดกิจกรรมพื้นที่นำร่อง 4 พื้นที่ คือ ตำบลท่าหิน ตำบลคูขุด ตำบลคลองรี และตำบลเกาะหมาก โดยการสนับสนุนจาก EMSONG ร่วมกับสำนักงานแผนนโยบายและสิ่งแวดล้อม และโครงการประสานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ร่วมกับ UNDP จากทั้ง 3 โครงการนี้พบว่า ชุมชน 3 ชุมชนได้แก่ ชุมชนตำบลท่าหิน คูขุด และคลองรี มีความภาคภูมิใจในการสานต่อต่อกิจกรรมไปสู่กิจกรรมการท่องเที่ยววิถีชีวิตไหนด-นา-เล รวมถึงมีการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีการทำอาชีพตาลโตนด ทำนา และประมง เพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้ในแต่ละชุมชนเล็งเห็นแล้วว่าวิถี “ไหนด-นา-เล” เป็นวิถีชีวิตที่สำคัญและควรให้มีการเชื่อมโยงเรื่องการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในคาบสมุทรสหิงพระสืบต่อไปแก่ลูกหลาน กล่าวคือ ชุมชนมีวิสัยทัศน์ในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไหนด-นา-เล มีความภาคภูมิใจที่จะนำเสนอการท่องเที่ยวอันเป็นเอกลักษณ์ของวิถีชาวใต้ไหนด-นา-เล ด้วยการจัดการอย่างมีส่วนร่วมในความสมดุลระหว่างความยั่งยืนทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ และมีธรรมาภิบาล

2. การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน เริ่มได้รับความสนใจจากทั้งนักท่องเที่ยว และชุมชนเอง ทั้งนี้ มีการประมาณได้ว่ามีนักท่องเที่ยวประเภทนี้ประมาณ 10-20 % ของการท่องเที่ยวทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวดังกล่าวเป็นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ เนื่องจากเป็นการท่องเที่ยวที่ได้รับความรู้ไปพร้อมๆ กับการช่วยสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

นักท่องเที่ยวเองก็มีความเบื่อหน่ายในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิมๆ และมีจิตสำนึกในการช่วยเศรษฐกิจชุมชนและร่วมแลกเปลี่ยนวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย องค์กรซึ่งรับผิดชอบเกี่ยวกับการส่งเสริมการตลาดด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ได้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในระหว่างปี พ.ศ. 2551-2552 ซึ่งสอดคล้องกับระยะเวลาของงานวิจัยชิ้นนี้ สรุปได้ดังนี้ (ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดกระบี่, 2550)

- การขับเคลื่อนเศรษฐกิจตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ นำเสนอเอกลักษณ์วัฒนธรรมไทย ควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ
- การท่องเที่ยวช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย มีการเจริญเติบโตอย่างเข้มแข็งและยั่งยืน ด้วยสมดุลด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความภาคภูมิใจในชาติ

นโยบายการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าว ยังสอดคล้องกับนโยบายแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) กล่าวคือ การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเตรียมความพร้อมของคนให้สามารถพร้อมปรับตัวให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตและแสวงหาประโยชน์อย่างรู้เท่าทันและสร้างภูมิคุ้มกันให้กับทุกภาคส่วน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.) ดังนี้

- การขยายตลาดการท่องเที่ยวด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น
- การให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินระหว่างการเดินทาง

ดังนั้น ชุมชนที่มีความพร้อมในการดำเนินการดังกล่าว ดังเช่น กลุ่มการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลในงานวิจัยชิ้นนี้ ควรได้รับการส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตพร้อมกับรักษามรดกทางทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และภูมิปัญญา ตลอดจนวัฒนธรรมของชุมชน

3. ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย

จากการประชุมเชิงปฏิบัติการ พบว่า นักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในวิถีไหนด-นา-เล สามารถแบ่งเป็นกลุ่มได้ดังนี้

- นักท่องเที่ยวต่างประเทศ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ 1) นักท่องเที่ยวที่ติดต่อผ่านบริษัททัวร์ ซึ่งเป็นกลุ่มที่บริษัททัวร์เพิ่งเริ่มมีการประสานงานเข้ามายังผู้ประกอบการการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ยังไม่มีการดำเนินการให้บริการเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้อย่างเป็นกิจจะลักษณะ 2) นักท่องเที่ยวที่มาพักตามรีสอร์ตต่างๆ แต่ไม่ได้เป็นที่พักของชุมชนที่รวมกลุ่มดำเนินการการท่องเที่ยว และเจ้าของที่พักมีการให้บริการนำเยี่ยมชมวิถีการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล แต่ไม่ได้มีการติดต่อกับชุมชนมาก่อนเป็นการล่วงหน้า เนื่องจาก เจ้าของกิจการเป็นคนในพื้นที่ รู้จักแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นอย่างดีเป็นการส่วนตัว จึงแนะนำนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมในพื้นที่ที่ตนรู้จัก เช่น เพื่อนที่เป็นคนขึ้นตาล เพื่อนที่เป็นคนแปรรูปผลิตภัณฑ์ เป็นต้น รวมถึง กลุ่มที่มีการรวมตัวกันจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนไหนด-นา-เลเอง ก็ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะสื่อสารกับชาวต่างประเทศได้ ดังนั้น ค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นกับนักท่องเที่ยวประเภทดังกล่าวจึงไม่มีอิทธิพลมากนัก

- นักท่องเที่ยวกลุ่มข้าราชการ มักเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ติดต่อผ่านทำเนียบของชุมชนคลองรี เช่น กลุ่มสตรี กลุ่มสมาชิกอบต.ของแหล่งอื่นๆ เข้ามาเยี่ยมชมดูการทำงาน และทางกลุ่มที่ติดต่อมาก็มักคิดว่าการดูงานเป็นการช่วยเหลือกันระหว่างกลุ่ม จึงไม่มีการคิดค่าบริการอย่างเป็นจริงเป็นจัง แต่มีการเก็บค่าใช้จ่ายในรูปของค่าอาหาร เช่น ค่ากาแฟและอาหารว่าง เป็นต้น

- นักท่องเที่ยวนักเรียน/นักศึกษา ประกอบไปด้วย 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่มีการติดต่อกับเจ้าของที่พักเป็นการส่วนตัว ที่มีความพร้อมในการให้บริการ ดังนั้น กลุ่มนักศึกษาดังกล่าวจึงยังไม่ได้ขยายผลไปสู่ผู้ให้บริการการท่องเที่ยวกลุ่มอื่นๆ มากนัก เป็นการให้บริการในกลุ่มเล็กๆ เช่น ค่าที่พักค่าอาหาร ค่าเรือ เท่านั้น 2) กลุ่มที่ติดต่อผ่านบริษัททัวร์ทั้งนี้ ทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวก็ยังมีค่าธรรมเนียมพิเศษให้ต่ำกว่านักท่องเที่ยวทั่วไป ในฐานะนักเรียน/นักศึกษาด้วย

- นักท่องเที่ยวที่ขอความเจียม เป็นกลุ่มคล้ายๆ กับกลุ่มนักศึกษาที่ต้องการปลีกวิเวก ต้องการความเป็นส่วนตัว มีการติดต่อที่พักกับเจ้าของที่พักโดยตรง และมักใช้บริการอย่างจำกัด เช่น ค่าที่พักและค่าอาหารเท่านั้น นอกจากนี้ หากรู้จักกันเป็นการส่วนตัว ก็มีการต่อรองราคาลงมาอีก

- นักท่องเที่ยวแบบ Mass จะเป็นนักท่องเที่ยวที่ติดต่อผ่านบริษัททัวร์ จำนวนประมาณ 50 คนขึ้นไปต่อครั้งหรือมากกว่านั้น และท่องเที่ยวไปยังสถานที่สำคัญอื่นๆ ใกล้เคียง เช่น วัดพะโคะ, ทะเลน้อย จังหวัดพัทลุง
- นักท่องเที่ยวผู้สูงอายุ มีการเริ่มติดต่อเข้ามาเพื่อขอรับบริการ แม้ในขณะนี้การจัดโปรแกรมทัวร์สำหรับผู้สูงอายุยังไม่ได้มีการกำหนดอย่างจริงจัง แต่นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีศักยภาพพัฒนาได้ในอนาคต

4. การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส สิ่งคุกคาม

4.1. จุดแข็ง จุดเด่น ข้อได้เปรียบ

- มีวิถีโหนด-นา-เล ที่ไม่มีที่ใดเหมือน
- สถานที่สวยงาม เก่าแก่ มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีคำกล่าวขานถึงความศักดิ์สิทธิ์ หรือมีความสำคัญ เช่น วัด (วัดสมัยอยุธยา, วัดท่าคุระ, วัดเจ้าแม่อยู่หัว) ศาลาเจ้าบ้าน (มุสลิม) หลวงพ่อทวดคลองมโหฬาร พ่อท่านย้ง อำเภอเก่า (อำเภอปละท่า) อนุสาวรีย์ เกจิอาจารย์ชื่อดัง (ตาหลวงคลั่ง ตาหลวงเหลือ) เป็นแหล่งวางไข่ของนกนานาชนิด เป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ อยู่ในเขตพื้นที่ชุ่มน้ำโลก เกาะคำเหียง เกาะบรรทม ที่สามารถมองเห็นภูมิทัศน์ของทะเลสาบสงขลา ศูนย์ปฏิบัติการธรรมชาติ และสถานที่อื่นๆ ที่น่าสนใจ เช่น บ้านย้อนรอยอดีต ตำบลคูขุด
- บ้านพักบางแห่งสบาย มีเอกลักษณ์ เช่น บ้านเรือนไทย ต้นตระกูลพานิช ตำบลคลองรี
- มีประเพณีต่างๆ เช่น ลากพระเดือน 5 สงกรานต์ ในราโรงครู มโนราห์ รำสละงานประจำปี บวชชี บวชพระ งานประจำปีวัดท่าคุระ รำแก้บน
- มีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หมอฮู หมอเริม ศิลปิน 1 เดียว หมอยา จักสาน การแปรรูปผลิตภัณฑ์ตาลโดนด (น้ำตาลสด แบ่งจากลูกตาล จาวตาลเชื่อม ลูกตาลสด ใบตาลมุงหลังคา กระปุกออมสินจากกะลา ลูกตาลกรอบ ไข่ครอบ หัตถกรรมจากตาลโดนด) ครกสีข้าว ก๊าซชีวภาพ คู่มือนำเที่ยว คู่มือตำนานเจ้าแม่อยู่หัว การต่อเรือมอด ไร่นาสวนผสม แพปลาชุมชน และการแปรรูปอาหารทะเล

- อาหารพื้นบ้านที่ปรุงด้วยวัตถุดิบตาลโตนดและอาหารทะเลมีรสชาติอร่อยมาก
- มีทรัพยากรบุคคลที่ทรงคุณค่า เช่น การแกะหนังตลุง โนรา เพลงบอก เพลงกล่อมเด็ก พระที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น หลวงปู่จันทร์ ตาหลวงอินทร์
- ชุมชนมีความพร้อมในการรวมกลุ่มกันทำงาน เช่น กลุ่มสัจจะวันละบาท
- มีเว็บไซต์ในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เช่น เว็บไซต์ของอบต.คลองรี
- มีกลุ่มข้าราชการมาดูงานอย่างสม่ำเสมอ และสามารถเชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าไปได้ด้วยได้ เช่น การศึกษาดูงานเรื่องแก๊สชีวภาพ
- มีป้ายประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวบางแห่ง เช่น ป้ายบอกทางเข้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าคุชูด
- มัคคุเทศก์และเจ้าของบ้านเป็นกันเอง อธิบายได้ดี สร้างความสนิทสนมกับนักท่องเที่ยวและอนุรักษ์การพูดด้วยภาษาถิ่น
- มีกิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวที่น่าสนใจ เช่น การทำขนมต้ม ต้มปลาคูชูด

4.2. จุดอ่อน จุดเสีย ข้อปรับปรุง

- มีนักสื่อความหมายน้อย คำว่า “น้อย” ในที่นี้รวมถึง ขาดผู้รู้ พูดไม่เป็น ผู้รู้มีจำนวนน้อย บางครั้งหากมีผู้รู้ แต่ก็ไม่มีเวลาว่างที่จะมาดำเนินการการท่องเที่ยว
- การขาดการจัดการรวบรวมข้อมูล เพื่อการสื่อความหมายให้เป็นลายลักษณ์อักษร และทำให้ขาดการสืบต่อข้อมูลดังกล่าว เช่น ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญา วิถีชีวิต มัคคุเทศก์นำเสนอข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยวไม่ได้ แนะนำสถานที่ไม่ได้ ขาดการนำเสนอเรื่องราวที่น่าสนใจ เทคนิคการนำเสนอและเล่าเรื่องแบบกระชับ สำคัญ ชัดเจน เช่น เรื่องไร่นาสวนผสม สัตว์น้ำในทะเลสาบ นกอพยพ ประวัติเกาะกำเหียง พื้นที่ ขนาด ความภาคภูมิใจ มัคคุเทศก์ขาดความรู้ในการจัดการ ไม่มีป้ายชื่อ ขาดการอธิบาย การแนะนำตนเอง
- ไม่มีป้ายชื่อบอกสถานที่ ทิศทาง
- มีการกระจายรายได้ไม่เท่าเทียมกันและไม่ทั่วถึง ทั้งนี้ขึ้นกับการกำหนดรายรับของแต่ละกิจกรรม รวมถึงในบางบริการไม่มีค่าตอบแทนแก่ผู้ปฏิบัติงาน เช่น งานขอความช่วยเหลือ (งานออกปาก) เพื่อต้อนรับผู้มาดูงานเป็นต้น รวมถึงรายจ่ายมากกว่ารายได้
- ขาดผู้สานต่อการทำงานด้านการท่องเที่ยวจากคนรุ่นใหม่ในชุมชน เนื่องจากเยาวชนที่เคยผ่านการอบรมไปเรียนต่อที่อื่น

- มีทักษะการใช้ภาษาอังกฤษน้อย
- ถึงแม้ว่าชุมชนจะมีการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งเพื่อที่จะดำเนินการด้านการจัดการท่องเที่ยว แต่เป็นการรวมตัวที่แบ่งเป็นกลุ่มย่อยๆ ไม่มีการรวมตัวกันอย่างจริงจังของทั้ง 3 ตำบล เพื่อที่จะทำงานร่วมกัน เช่น การขาดการสรุปทบทวนหลังจากการทำงาน การไม่มีการรวมหุ้นอย่างจริงจังทำให้ ไม่มีกองทุนที่สามารถพัฒนางานได้อย่างต่อเนื่อง

- ขาดการประสานงานกับทั้งภายในและหน่วยงานภายนอก
- ผู้ปฏิบัติงานคนใดคนหนึ่ง ต้องรับผิดชอบงานมากเกินไป
- สินค้าและบริการของทั้ง 3 ตำบลมีความใกล้เคียงกันมาก ซ้ำซ้อน เช่น วิถีไหนด ที่คลองรี และท่าหิน ตัวแทนแต่ละชุมชนก็อยากที่จะนำเสนอของดีที่ชุมชนของตนเอง จนดูเหมือนว่าเกิดการแย่งลูกค้ากันขึ้น เช่น จะดูวิถีคนขึ้นไหนดจะดูที่ไหนก็ได้ จนไม่มีการตกลงอย่างเป็นมันเป็นเหมาะว่าจะนำเสนอที่ไหนดี ไม่มีการแบ่งงานอย่างจริงจัง เนื่องจากกลัวเพื่อนบ้านจะเสียใจว่าใครทำกิจกรรมมากกว่าใคร

- ชุมชนมักที่จะเป็นผู้รับมากกว่าเป็นผู้รุก จึงมักที่จะรอให้นักท่องเที่ยวเข้ามาโดยผ่านตัวแทนจากองค์กรต่างๆ มากกว่าที่จะหาลูกค้าด้วยตนเอง หรือแม้กระทั่งความต้องการที่จะพัฒนาด้านต่างๆ เพื่อการท่องเที่ยวก็ยังรอที่จะได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานอื่นๆ มากกว่าที่จะคิดร่วมลงมือทำกันเอง

- ไม่มีศูนย์รวมขายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก หรือพิพิธภัณฑ
- ผู้นำ และหน่วยงานท้องถิ่นให้ความร่วมมือน้อยในบางชุมชน เช่น ที่ชุมชนตำบลท่าหิน

- แหล่งท่องเที่ยวอยู่ไกลจากถนนสายหลัก
- สถานที่ท่องเที่ยวไม่ได้รับการปรับปรุง ไม่น่าสนใจและดึงดูด เช่น มีผลไม้ในสวนในไร่นาสวนผสม

- คนในชุมชนยังไม่เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยว และยังไม่ให้ความร่วมมือ กล่าวคือ คนในชุมชนยังไม่เข้าใจว่าการท่องเที่ยวคืออะไร

- ขาดการบริหารจัดการที่ดี
- ขาดกิจกรรมสัมพันธ์ สันทนาการระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยว เช่น ในตอนกลางคืน ไม่มีกิจกรรมเพื่อการแลกเปลี่ยนความรู้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่ไม่ได้พักกับเจ้าของบ้าน

- กิจกรรมการจัดกระจาย เยอะเกินไป ขึ้นลงรถบ่อย บางกิจกรรมใช้เวลาเยอะไป-น้อยไป ไม่น่าสนใจและเบื่อ การจัดการเวลาไม่เหมาะสม ไม่ตรงตามโปรแกรมการท่องเที่ยว หากมีคฤศก์ที่รีบเกินไปก็ไม่มีกรอธิบายและสร้างกิจกรรมร่วมกัน เช่น ไม่มีการให้นักท่องเที่ยวฝึกทำน้ำตาลแว่น หรือกิจกรรมทำกับข้าวร่วมกับชุมชน เป็นต้น
- บรรจุภัณฑ์ของที่ระลึกไม่ดึงดูด ขาดความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมากกว่านี้ ไม่หลากหลาย มีราคาแพงเท่ากับราคาที่ขายข้างนอก
- ความปลอดภัยระหว่างการท่องเที่ยวมีน้อย เช่น ไม่มีเสื้อชูชีพเวลาลงเรือ ไม่มีไฟฟ้าระหว่างทางในหมู่บ้าน
- ที่พักมีแมลง ยุง เยอะมาก ที่นอนไม่สบาย เช่น เบาะ หมอน ผ้าห่ม มุ้ง ที่พักขาดความเป็นส่วนตัวของเจ้าของบ้าน และไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตโหนด-นา-เล
- ห้องน้ำขาดความสะดวก โดยเฉพาะที่วัดท่าคุระ ห้องน้ำของที่พักในบางแห่ง ไม่มีน้ำ น้ำไม่ไหล ไม่สมกับสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยว ห้องน้ำอยู่ใกล้ที่นอนของเจ้าของบ้าน ทำให้นักท่องเที่ยวเกรงใจไม่กล้าใช้
- อาหารไม่หลากหลาย ไม่เหมาะสมกับราคา รสจัดไป
- ขาดการรักษาสิ่งแวดล้อมและความสะอาดตามสถานที่ต่างๆ ถนน หมู่บ้าน ถึงขยะในหมู่บ้าน ทะเลสาบ
- ไม่ได้กำหนดราคาตายตัว แต่ยังกำหนดแยกราคาเป็นส่วนๆ โปรแกรมทัวร์ 1 วัน; 2 วัน 1 คืน เช่น ค่าเรือ ค่าที่พัก ค่าอาหาร แยกกับราคาน้ำเที่ยว เป็นต้น
- คนที่มีความพร้อมไม่ได้เข้าร่วม เนื่องจากอยู่ไกล เช่น เจ้าของไร่นาสวนผสมที่พื้นที่อยู่ไกลชุมชน

4.3. โอกาส

- ผู้นำชุมชนให้การสนับสนุนการท่องเที่ยว โดยเฉพาะทีมบริหารสมาชิกอบต. คลองรี เช่น การก่อสร้างตลาด สนามกีฬา การสร้างอบต.แห่งใหม่ ทำเรือ เป็นต้น
- หน่วยงานภายนอกช่วยประชาสัมพันธ์ เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัย ท้องถิ่น (มอ.)
- นโยบายการสนับสนุนไทยเที่ยวไทยในระดับชาติ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

- สถานการณ์ความไม่สงบของการท่องเที่ยวที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ทำให้การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยพยายามที่จะประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกในการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าว

- วัดพะโคะ ซึ่งเป็นสถานที่ชื่อดังในพื้นที่ดังกล่าว สามารถรวมในโปรแกรมเพื่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวได้

4.4. อุปสรรค ข้อจำกัด

- นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวไม่สม่ำเสมอ
- นักท่องเที่ยวไม่สามารถเยี่ยมชมวิถีโหนด-นา-เลได้ตลอดทั้งปี เนื่องจากในบางฤดู เช่น ในฤดูฝน มีน้ำท่วมซึ่งเป็นเวลานาน ไม่สะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว และผู้ให้บริการ เช่น พบว่า ในระหว่างวันที่ 30 พฤศจิกายน - 1 ธันวาคม 2551 มีฝนตกหนักทำให้น้ำท่วมในพื้นที่จังหวัดสงขลา

- การเดินทางยังไม่มีป้ายบอกทางที่ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยว

- นักท่องเที่ยวประเภทนี้ยังมีน้อย นักท่องเที่ยวนิยมท่องเที่ยวประเภท Sea Sand Sun มากกว่า

- ขาดงบประมาณในการสนับสนุนในบางพื้นที่ เช่น ตำบลท่าหิน
- สถานการณ์ความไม่มั่นคงทางการเมืองของประเทศไทย มีการปิดสนามบินภายในประเทศ และระหว่างประเทศ ของกลุ่มผู้ชุมนุมด้านการเมือง ทำให้การสัญจรไปมาของนักท่องเที่ยวไม่มีความสะดวกและปลอดภัยยิ่งขึ้น

- สถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่จังหวัดภาคใต้ ทำให้นักท่องเที่ยวภาคอื่นเลือกเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่อื่นๆ

- สถานการณ์เศรษฐกิจโลกซบเซา
- มีคู่แข่งที่มีการดำเนินรูปแบบการท่องเที่ยวที่คล้ายๆ กัน คือที่ วิถีโหนดที่จังหวัดเพชรบุรี ซึ่งอยู่ใกล้กรุงเทพฯ มากกว่า, วิถีทำขนมพื้นบ้านที่เกาะบ่อเจ็ดลูก ที่จังหวัดสตูล, วิถีทำน้ำตาลมะพร้าว ที่ตลาดน้ำอัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม รวมถึง สถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ที่นำเสนอภาพวิถีชีวิตชุมชน เช่น ที่ถ้ำศรีเกสร คลองภูมิ อำเภอรัตนบุรี จังหวัดสงขลา ลีเล็ด จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นต้น

5. วัตถุประสงค์

ชุมชนที่สนใจในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการรวมตัวกันจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล มีวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

- 5.1. เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตชุมชนชาวใต้วิถีโหนด-นา-เล ด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป
- 5.2. เพื่อเสริมสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและสม่ำเสมอ
- 5.3. เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์วิถีชีวิตท้องถิ่นด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 5.4. มีการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมและมีธรรมาภิบาล

6. ส่วนผสมทางการตลาด

6.1. Products /สินค้าและบริการด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล เป็นความพยายามของกลุ่มบุคคลของชุมชน 3 ชุมชน อันได้แก่ ตำบลท่าหิน ตำบลคูชูด ตำบลคลองรี อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ที่จัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล อย่างไรก็ตามการรวมตัวกันดังกล่าวเป็นการรวมกลุ่มอย่างเหนียวแน่นในเชิงกายภาพและลักษณะกิจกรรมเด่นๆ ดังนี้

1) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลคูชูด ที่มีการรวมตัวกันในกิจกรรมการทำลูกตาลกรอบ ไข่เค็ม ให้บริการที่พักแก่นักท่องเที่ยว และผลิตภัณฑ์จากตาลโดนด เช่น หัตถกรรมจากไม้ตาล ชมรมประมงพื้นบ้าน เป็นต้น

2) กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลท่าหิน มีการรวมตัวกันในการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลโดนด เช่น การแปรรูปน้ำตาลแว่น การแปรรูปน้ำตาลผง และกิจกรรมการทำขนมพื้นบ้านจากส่วนผสมของลูกตาล เช่น ขนมพุม ขนมจาก ของกลุ่มสตรี รวมถึงชาวประมงบ้างแล้วแต่สะดวก และ

3) การสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี

อย่างไรก็ดี การรวมกลุ่มกิจกรรมเพื่อการท่องเที่ยวดังกล่าวมีการประสานงานระหว่างกลุ่มกันเป็นอย่างดี ที่ผ่านมามีการวางแผนการตลาดในเชิงรับมากกว่าเชิงรุก และสมาชิกบางส่วนที่พอจะมีกำลังในการดำเนินการได้ด้วยตนเองก็มีการดำเนินการวางแผนการตลาดในเชิงรุกด้วยการประชาสัมพันธ์ให้คนรู้จักมาท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนเองด้วยวิธี word of mouth การสร้างและปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยว รวมถึงการเข้าร่วมการส่งเสริมการตลาดกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเมื่อมีโอกาส

ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวแบบเชิงรุก พบว่านักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมในวิถีดังกล่าวมักจะติดต่อกับเครือข่ายของตนที่รู้จัก และมักเป็นนักท่องเที่ยวจากกลุ่มชมรมต่างๆ เช่น กลุ่มชมรมแม่บ้าน หรือกลุ่มองค์การบริหารส่วนตำบล ที่เข้ามาศึกษาดูงานการดำเนินการการท่องเที่ยวของตำบลคลองรี และกลุ่มเพื่อนฝูง กลุ่มนักศึกษาที่เข้ามาพักภายในหมู่บ้านเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ อย่างไรก็ตาม จากกิจกรรมการท่องเที่ยวดังกล่าวยังไม่เกิดรายได้ที่ชุมชนพอใจมากนัก เนื่องจากความสนิสนมโดยส่วนตัว มีการต่อรองค่าบริการ และบางกิจกรรมที่อยู่ในความดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี ซึ่งนับว่าเป็นหน่วยงานราชการ กลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานก็คาดหวังว่าเป็นการดูงานแบบให้เปล่า มากกว่าเป็นการศึกษาดูงานประเภทมีค่าใช้จ่าย

ทั้งนี้ชุมชนได้ให้บริการการท่องเที่ยวในกิจกรรมการท่องเที่ยวดังต่อไปนี้

- 1) วิถีไหนด กิจกรรมช่วงเช้า หรือบ่าย มกราคม-มิถุนายน (high season) และ กรกฎาคม-ธันวาคม (low season)

1.1) ชมวิถีการขึ้นตาลโตนด

การชมวิถีการขึ้นตาลโตนดที่มีจุดเด่นคือ เป็นพื้นที่ที่มีต้นตาลมากที่สุดในประเทศไทย มากกว่าจังหวัดเพชรบุรีที่มีความขึ้นชื่อในการนำน้ำตาลโตนดมาทำขนมต่างๆ ในกิจกรรมดังกล่าว นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมในช่วงระยะเวลา ช่วงเช้า และบ่ายของทุกวัน ยกเว้นเดือน พฤศจิกายน-ธันวาคม ซึ่งจะมีคนขึ้นตาลโตนดน้อย เนื่องจากเป็นช่วงฤดูฝน และคนขึ้นตาลไม่สามารถขึ้นต้นตาลเก็บน้ำตาลโตนดได้เนื่องจากต้นตาลลื่น และอาจเป็นอันตรายต่อผู้ขึ้นตาลถึงชีวิต โดยคนเก็บผลผลิตจากต้นตาลโนดจะใช้วิธีใช้ไม้สอย/ขอยลูกตาล มากกว่าจะใช้วิธีการปีน ในระหว่างช่วงเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม นอกจากนี้ระหว่างการทำกิจกรรมขึ้นตาลโตนด มีนักสื่อความหมายบรรยายประกอบ

1.2) ชิมน้ำตาลสด

หลังจากที่ผู้ขึ้นตาลโดนดสาริตการเก็บน้ำตาลโดนดแล้วนักท่องเที่ยวมีโอกาสได้ชิมน้ำตาลสดจากต้นตาล

ภาพ 15 แสดงกระบอกรับน้ำตาลโดนดที่เก็บมาสดๆ จากต้น

1.3) สาริตและชิมการเจาะลูกตาล

การสาริตการเจาะลูกตาล แสดงถึงความชำนาญของผู้เจาะ หากผู้เจาะไม่มีความชำนาญก็อาจเกิดอุบัติเหตุได้ นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพของลูกตาลที่ประกอบไปด้วยลูกตาล 3 เม็ดเสมอ นอกจากนี้ ผู้สาริตจะสอนนักท่องเที่ยวให้รับประทานลูกตาลสดด้วยมือ

ภาพ 16 แสดงการสาริตการเจาะลูกตาล

1.4) สาริตการเคี่ยวน้ำตาล

นอกจากการดื่มน้ำตาลสดจากต้นสดๆ เมื่อผู้ประกอบอาชีพทำน้ำตาลสดเก็บน้ำตาลจากต้นแล้ว จึงรวบรวมน้ำตาลมาเคี่ยวในกระทะ เตาที่มีรูปแบบเฉพาะ เพื่อนำผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลสดไปขายแก่ตลาดต่อไป เช่น น้ำตาลปีบ น้ำผึ้งแว่น น้ำตาลผง

ภาพ 17 แสดงการสาริตการเคี่ยวน้ำตาล

1.5) สาธิต, ทดลองทำ, ชิมผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด

ระหว่างการสาธิตต่างๆ ในบริเวณเดียวกันนักท่องเที่ยวมีโอกาสได้ชมการสาธิตการทำผลิตภัณฑ์จากตาลโตนดอื่นๆ พร้อมได้ทดลองและชิมด้วยตนเองหากต้องการ เช่น น้ำฝั้วแวน น้ำตาลผง ขนมต่างๆ ที่มีส่วนผสมของน้ำตาลโตนด เช่น ขนมจาก (ใช้ใบตาลมาห่อจาก) ขนมรังผึ้งหรือขนมพิม (มีส่วนผสมของลูกตาล) ขนมโค (น้ำฝั้วแวนในขนมโค) และการสานตักแตนจากใบตาล เป็นต้น

ภาพ 18 แสดงสาธิตน้ำฝั้วแวน น้ำฝั้วผง ขนมจากตาลโตนด การสานตักแตน (ซ้าย-ขวา; บน-ล่าง)

1.6) การจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังได้เพลิดเพลินไปกับการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน เช่น กล้วยผี (กล้วยไม้ที่ขึ้นตามซอกของทางตาลโตนด) ถ่านลูกตาลโตนด ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากตาลโตนด เช่น ลูกตาลกรอบ ผลิตภัณฑ์แปรรูปไม้ตาล เช่น ถ้วยกาแฟ แจกัน แก้วไวน์ ช้อนกาแฟ (ดูภาพที่ 20)

ภาพ 19 แสดงการผลิตผลิตภัณฑ์ที่นักท่องเที่ยวสามารถจำหน่ายได้ระหว่างการท่องเที่ยว

1.7) การรับประทานอาหารท้องถิ่น

ชุมชนที่ให้บริการการท่องเที่ยว ยังมีบริการอาหารประจำถิ่นให้บริการนักท่องเที่ยว ขึ้นอยู่กับความต้องการของนักท่องเที่ยว อาหารที่ขึ้นชื่อ ได้แก่ อาหารประเภทที่ทำจากผลิตภัณฑ์ตาลโตนด เช่น ยำยมตาล ยำหัวโหนด แกงส้มหัวโหนด อาจาดลูกโหนด (ดูภาพที่ 21 จากซ้าย-ขวา) แกงคั่วหัวโหนด โหนดต้มกะทิจิ้มน้ำพริก ลูกโหนดน้ำทะเลสด น้ำตาลสดเสตอรีไลซ์ วุ้นลูกตาลกรอบ เป็นต้น

ภาพ 20 แสดงอาหารการกินที่นักท่องเที่ยวสามารถร้องขอให้มีการบริการได้

2) วิถีนา ชมทิวทัศน์ท้องนาได้ตลอดทั้งปี ชมกิจกรรมการทำนาเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์

2.1) ชมทิวทัศน์ท้องนา

การชมวิถีนา ซึ่งเป็นวิถีชีวิตอันเรียบง่ายของชาวนชนบท ซึ่งมีต้นตาลโตนตึ้นแซม นักท่องเที่ยวสามารถหาชมได้ง่ายในช่วงระหว่างเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์

2.2) ชมกิจกรรมการทำนา

ที่ตำบลคูซูด ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเพื่อทำนาปลอดสารพิษ นักท่องเที่ยวที่สนใจสามารถเยี่ยมชมการทำนาได้ในช่วงระหว่างเดือนพฤศจิกายน-ธันวาคม และในช่วงเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ เป็นช่วงระยะเวลาที่ข้าวตั้งท้องรอการเก็บเกี่ยว ส่วนที่ตำบลท่าหินมีการทำนาปีละ 2 ครั้ง ดังนั้น นักท่องเที่ยวสามารถเยี่ยมชมการทำนาที่นี่ได้เช่นกัน ในทางปฏิบัติทางชุมชนยังไม่เคยให้บริการดังกล่าวแก่นักท่องเที่ยว เนื่องจากในฤดูกาลทำนาอยู่ในช่วงฤดูฝน นักท่องเที่ยวมีจำนวนน้อยเช่นกัน

3) วิถีเล ชมวิถีเลได้ตลอดทั้งปี ฤดูชมนกที่อพยพมาจากแหล่งอื่น เดือน มกราคม-เมษายน

3.1) ชมวิถีเล

วิถีเลของชุมชนเป็นวิถีชีวิตอันปกติของชุมชน ชาวบ้านมีการออกทะเลหาอาหารทะเลในทะเลสาบสงขลา นักท่องเที่ยวสามารถนัดหมายเวลาล่องหน้ากับชาวประมง เพื่อออกทะเลชมวิถีชีวิตชาวเล เช่น การยกไซ ซึ่งมีมากในพื้นที่ทะเลสาบสงขลา การตกแมงกึ่ง การทอดแห ไซปลาตุกทะเล ซึ่งนักท่องเที่ยวยังได้ความรู้ระหว่างการเดินทาง และการสอบถามเครื่องมือประมง วิธีการต่างๆ จากชาวประมง

3.2) ชมนกอพยพ

ตำบลคูขุด ยังเป็นที่ตั้งของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าทะเลสาบสงขลา เนื่องจากมีนกอพยพมาจากพื้นที่ต่างๆ ประมาณกันว่า ในช่วงฤดูชมนกอพยพที่เหมาะสมที่สุดคือ ช่วงเดือนมกราคม-เมษายน ที่นักท่องเที่ยวสามารถชมนกได้กว่า 200 ชนิด รวมถึงระบบนิเวศโดยรอบ เช่น ป่าชายเลน บัวชนิดต่างๆ การวางไข่ของนกในทะเลสาบสงขลา

ภาพ 21 แสดงนกที่มีให้พบเห็นระหว่างการชมนก

3.3) เทียวเกาะ

ในบริเวณใกล้เคียงของสถานที่ท่องเที่ยว ยังมีเกาะแก่งอีกมากมายรอคอยให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมระบบนิเวศ และรับฟังตำนานเรื่องราวของเกาะต่างๆ เช่น เกาะกำเหียง เกาะบรรทม เกาะนางคัม เกาะแพ เป็นต้น

3.4) อู่ต่อเรือประมงพื้นบ้าน

ที่บ้านดอนคั่น หมู่ที่ 7 ตำบลคูซุด มีชุมชนที่ยังคอยสืบเนื่องการต่อเรือมาด ซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาเรียนรู้ได้

4) ที่พักชุมชน

4.1) โฮมสเตย์

ชุมชนมีที่พักแบบโฮมสเตย์ให้บริการ นักท่องเที่ยวได้สัมผัสการพักกับชาวบ้าน มีทั้งแบบที่พักเดี่ยว คู่ ครอบครัว หรือหมู่คณะฯ

4.2) หนังสเตย์

นอกจากนี้ ยังรวมถึงที่พักแบบหนังสเตย์ ซึ่งเป็นที่พักที่จัดทำขึ้นเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ คำว่า “หนา” เป็นภาษาใต้ แปลว่า กระต๊อบหลังเล็กๆ นั่นเอง

ภาพ 22 แสดงทิวทัศน์บริเวณที่พักหนึ่งที่ให้บริการแบบหนังสเตย์

4.3) ที่พักอื่นๆ ในชุมชน

ที่ตำบลคูซุด มีที่พักอื่นๆ ที่มีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวได้จำนวนมาก เช่น ธรรมชาติสามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ถึง 50-200 คน

5) สถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ในชุมชน

นอกจากนี้ ในพื้นที่ของทั้งสามตำบลยังมีสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เยี่ยมชมตามความสนใจ ดังนี้

5.1) ตำบลท่าหิน หลาเจ้าบ้าน

- 5.2) ตำบลคุชูด วัดแหลมวัง หลวงปู่จันทร์, วัดธรรมประดิษฐ์, พิพิธภัณฑ์สืบสานวิถีชีวิตชุมชน, ไร่นาสวนผสมของนายเสียร ปิ่นสวัสดิ์,
- 5.3) ตำบลคลองรี วัดท่าคุระ เจ้าแม่อยู่หัว
- 5.4) สถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ บริเวณใกล้เคียง อันได้แก่ หมู่บ้านหัตถกรรมปั้นหม้อ วัดชะแล้ วัดจะทิ้งพระ เจดีย์มหาธาตุ พ่อเฒ่าอนอน หาดมหาราช วัดพะโคะ หลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด สำนักสงฆ์บ้านเลียบ วัดสูงใหญ่ บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์

6.2. Program/โปรแกรมการท่องเที่ยว

ปัจจุบัน ชุมชนได้มีการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับคนทุกเพศ ทุกวัย 1 วันเที่ยว 3 ตำบล หรือสำหรับผู้ที่มีสนใจจะนอกพักค้างคืนกับชุมชนก็คิดเป็น 2 วัน 1 คืน ดังเช่นในโปรแกรมการท่องเที่ยวในงานวิจัยชิ้นนี้ นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงโปรแกรมสำหรับนักเรียนที่ต้องการศึกษาวิถีชีวิตระยะเวลา 1 วัน (ดูตารางที่ 11-12) รวมถึง ชุมชนมีโครงการที่จะขยายตลาดสู่กลุ่มผู้สูงอายุอีกด้วย ทั้งนี้ โปรแกรมดังกล่าวให้บริการนำเที่ยว และชมผลิตภัณฑ์พริกแว่น ค่าอาหาร ค่ารถ ค่าเรือ และค่าที่พัก

ทั้งนี้ ในช่วงเดือนธันวาคม ชุมชนไม่สาารถรองรับนักท่องเที่ยวที่จะมาพักค้างคืนได้ เนื่องจากเป็นฤดูมรสุม มีน้ำหลาก นักท่องเที่ยวควรมีการติดต่อประสานงานกับชุมชนเป็นการล่วงหน้า 3 วัน และวางมัดจำร้อยละ 30 ผ่านธนาคาร และมีเงื่อนไขในการบอกเลิก โดยหากบอกเลิกล่วงหน้าก่อน 3 วันจะมีการคืนเงิน แต่หากบอกเลิกล้น้อยกว่า 3 วัน จะไม่มีการคืนเงิน

6.3. Price/ราคา

ราคาของกิจกรรมการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล คำนวณจากต้นทุนคงที่ ต้นทุนผันแปร ต้นทุนในการดำเนินการ ดังตัวอย่างเช่น กิจกรรมการทดลองนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน ในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า มีราคาค่าอาหาร 100 บาท/มื้อ/คน ค่าที่พัก 100 บาท/คน ค่าเรือ 300 บาท/ลำ (นั่งจุได้ 5 คน/6 คนรวมคนขับเรือ) และค่าใช้จ่ายในโปรแกรมการท่องเที่ยวอื่นๆ ดังแสดงในตารางที่ 10 ทั้งนี้ หากนักท่องเที่ยวไม่ประสงค์จะพักกับชุมชน รวมถึงไม่ประสงค์ที่จะรับประทานอาหารที่ชุมชนจัดให้ สามารถแยกโปรแกรมการท่องเที่ยวออกมาต่างหาก ซึ่งคิดเป็นโปรแกรมละ 500 บาท/คน (ดูตารางที่ 10)

ตาราง 10 แสดงราคาการขายทัวร์ท่องเที่ยววิถีชีวิตโนนด-นา-เล

	จำนวนนักท่องเที่ยว	2 คน	5 คน
ต้นทุนคงที่	300/5 คน	150	60
▪ ค่าเรือ			
▪ ค่าที่พัก	100/คืน	100/คืน	100/คืน
▪ ค่าอาหาร	100/มื้อ	100/มื้อ	100/มื้อ
▪ โปรแกรมวิถีโนนด-นา-เล 1 วัน 3 ตำบล	500	500	500
ต้นทุนต่อคน/ราคาขายต่อคน	1,300	1,150	1,060

หมายเหตุ: ราคานี้ยังไม่รวมค่าเดินทางที่นักท่องเที่ยว หรือบริษัทนำเที่ยวต้องรับผิดชอบเอง

6.4. Packaging/โปรแกรมการท่องเที่ยวและราคา

ปัจจุบัน ชุมชนที่ร่วมกันจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนโนนด-นา-เล ได้จัดโปรแกรมวิถีการท่องเที่ยวตามกลุ่มชุมชนทางภูมิศาสตร์ไว้เป็น 3 โปรแกรมย่อยคือ วิถีตาลโดยชุมชนคลองรี วิถีนาโดยชุมชนคูซุด และวิถีการแปรรูปตาลโดนดโดยชุมชนท่าหิน ทั้งนี้ เนื่องจากทั้ง 3 ชุมชนมีวิถีชีวิตที่คล้ายคลึงกันมากจนแยกเป็นโปรแกรมวิถีการท่องเที่ยวตามแต่ละกลุ่มถนัด และมีความเหมาะสมมากที่สุด กล่าวคือ ชุมชนคลองรีมีสถานที่สาธิตการขึ้นตาลโดนดที่มีความเหมาะสมมากที่สุด จึงให้บริการโปรแกรมวิถีการท่องเที่ยวตาลโดนด ชุมชนคูซุด มีกลุ่มแม่บ้านที่เข้มแข็ง จึงรับให้บริการโดยเฉพาะด้านอาหารรวมถึงโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีนา และกลุ่มชุมชนท่าหินมีการรวมกลุ่มการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากน้ำตาลโดนดที่เข้มแข็ง จึงให้บริการโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีการแปรรูปน้ำตาลโดนด ส่วนการชมวิถีเล และนกอพยพ รวมถึงการเที่ยวเกาะแก่งต่างๆ เป็นการให้บริการดั้งเดิมที่คิดเฉพาะค่าเรือเท่านั้น ทั้งนี้ นักท่องเที่ยวสามารถขอรับบริการการท่องเที่ยวดังกล่าวได้โดยตรงกับผู้ขับเรือ หรือผู้ประสานงานการท่องเที่ยววิถีโนนด-นา-เล (ดูตาราง 11 และ 12)

ตาราง 11 แสดงโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล สำหรับนักเรียน

เวลา	สถานที่
9.00	นักเรียนเดินทางมายังศูนย์การเรียนรู้ ตำบลท่าหิน ชิมและชมการสาธิตวิถีไหนด การทำขนมพื้ม ขนมจาก
10.45	เดินทางลงเรือชมวิถีไหน ทะเลสาบสงขลา
11.45	เดินทางโดยเรือมาถึงบ้านดอนคั่น ขึ้นจากเรือ และเดินชมวิถีชีวิตในหมู่บ้าน
11.46-12.29	พักรับประทานอาหารกลางวัน และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์ เช่น ปลาต้ม ไข่ครอบ เห็ด ข้าวซ้อมมือ
12.30-13.30	ชมวิถีการแปรรูปไม้ไหนด
13.31-14.00	ชมวิถีไหนา
14.01-14.30	ฟังคำบรรยายบ้านย้อนอดีต การต่อเรือมาด ชิมอุ่นกรอบ
14.31-15.00	เดินทางมายังตำบลคลองรี วัดท่าคุระ สักการะเจ้าแม่อยู่หัว พร้อมชิมน้ำตาลสด พาสเจอร์ไรส์
15.01	เดินทางกลับด้วยความสวัสดิภาพ

ตาราง 12 แสดงโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืนในงานวิจัยชิ้นนี้

วันที่	โปรแกรมที่	เวลา	สถานที่
1	โปรแกรมที่ 1: 1 วัน 3 ตำบล	9.45-10.00	พบกับพนักงานต้อนรับของชุมชนหน้าอำเภอสังขละบุรี... เดินทางต่อไปยังวัดท่ากระดี่ ตำบลคลองรี อำเภอสังขละบุรี
		10.01	วัดท่ากระดี่ อ.สังขละบุรี นมัสการเจ้าแม่อยู่หัว ดุริยธิดา ประวัติความเป็นมา
		10.30-11.00	เดินทางจากวัดท่ากระดี่...เพื่อฟังบรรยายสาธิตการทำแก๊ส ชีวภาพในครัวเรือน
		11.01-11.45	เดินทางจากการสาธิตการผลิตแก๊สชีวภาพ...เพื่อชมวิถี ตาลโตนด เช่น การขึ้นตาล เาะลูกตาล พร้อมชิม ผลิตภัณฑ์จากลูกตาลสด เช่น ลูกตาลสด น้ำตาลพาส เจอร์ไรส์ ลูกตาลกะทิสด
	นำเสนอโดยชุมชนบ้าน ดอนคั่น ตำบลคูขุด	11.46-12.30	เดินทางจากสถานที่สาธิตวิถีโหนดมายังกลุ่มแพปลา ตำบลคูขุด ...เพื่อฟังบรรยายวิถีเลเรือการอนุรักษ์ ทะเลสาบสงขลา และเลือกซื้ออาหารทะเลเพื่อประกอบ อาหารเย็นกับเจ้าบ้าน (นักท่องเที่ยวออกค่าใช้จ่ายเอง)
		12.31-13.30	พักรับประทานอาหารกลางวันพื้นถิ่น เช่น ข้าวกล้องหอม นุ่ม ปลาแห้ง/ปลาต้ม
		13.31-15.00	เยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์ชุมชน เช่น ชมคันไถ ครก เครื่องมือ ประมงพื้นบ้านต่างๆ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ตาลโตนด
			ชมการสาธิตการทำขนมพื้นบ้าน พร้อมชิมฟรี เยี่ยมชมไร่สวนผสม เกษตรอินทรีย์ปลอดสารพิษ
	นำเสนอโดยชุมชน ตำบลท่าหิน	15.01-15.15	เดินทางจากตำบลคูขุดมายังตำบลท่าหิน...ฟังบรรยายวิถี นาระหว่างเดินทาง
		15.16-16.30	เยี่ยมชมกลุ่มแปรรูปตาลโตนดเป็นน้ำตาลผงและน้ำตาล (น้ำผึ้ง) แว่น การสาธิตการสานของเล่นพื้นบ้านจากใบ ตาลโตนด ร่วมชิมขนมพื้นบ้านฟรี
		16.31	แยกย้ายเข้าสู่ที่พัก 1.ตำบลท่าหิน หรือ 2.ตำบลคูขุด หรือ 3.ตำบลคลองรี และพักผ่อนตามอัธยาศัย
		18.00	ร่วมรับประทานอาหารกับเจ้าของบ้าน

ตาราง 12 แสดงโปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืนในงานวิจัยชิ้นนี้ (ต่อ)

วันที่	โปรแกรมที่	เวลา	สถานที่
2	+ โปรแกรมที่ 2: 2 วัน 1 คืน	6.00-8.00	ล่องเรือ ชมวิถีเล ประกอบไปด้วย 3 เส้นทาง ขึ้นอยู่กับว่านักท่องเที่ยวพักที่ตำบลใดก็ขึ้นเรือที่ตำบลนั้น เส้นทางที่ 1 ที่ ตำบลท่าหินขมิ้นวิถีชีวิตชาวเล ชมนก อพยพ และไปดูแท่นบรรทมที่เกาะบรรทม เส้นทางที่ 2 ที่ ตำบลคุชูดขมิ้นวิถีชีวิตชาวเล ชมนก อพยพ และไปดูแท่นบรรทมที่เกาะบรรทม เส้นทางที่ 3 ที่ ตำบลคลองรีขมิ้นวิถีชีวิตชาวเล ชมนก อพยพ และศึกษาระบบนิเวศที่เกาะกำเหียง และไม้หายาก เช่น มะเมื่อย
		8.01-9.30	รับประทานอาหารเข้ากับเจ้าของบ้านและเตรียมตัวขึ้นรถเพื่อเดินทางกลับ
		9.31-11.00	รับฟังคำติชมจากนักท่องเที่ยวผู้ชุมชน ณ กลุ่มชุมชนตำบลท่าหิน
		11.01-12.00	รับประทานอาหารกลางวันพื้นถิ่น ได้แก่ แกงส้มหัวโหนดปลาช่อน/ปลาหมอ กุ้งต้มน้ำผึ้ง ปลาแมลงแห้ง
		12.01-13.00	เดินทางกลับหาดใหญ่ โดยสวัสดิภาพ

6.5. People/ แหล่งที่มาของนักท่องเที่ยว

กลุ่มเป้าหมาย หรือกลุ่มลูกค้าของการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล ได้แก่ กลุ่มนักเรียน นักศึกษา กลุ่มข้าราชการการเมืองท้องถิ่น (สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล) กลุ่มครอบครัว กลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มนักท่องเที่ยวที่สนใจการท่องเที่ยววิถีชีวิตชุมชนที่มากับบริษัทตัวแทนท่องเที่ยวต่างๆ ในท้องถิ่น

6.6. Place/ช่องทางการจัดจำหน่าย

ช่องทางการจัดจำหน่ายโดยทวิรการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล ประกอบไปด้วย ช่องทางการจัดจำหน่ายใน 3 ช่องทางคือ การขายผ่านตัวแทนการขาย ได้แก่ บริษัทนำเที่ยวในประเทศและท้องถิ่น เช่น โรงแรม ที่พักต่างๆ โรงเรียน บริษัทตัวแทนจำหน่ายการท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งการจัดจำหน่ายผ่านชุมชนโดยตรงที่ทำหน้าที่รับผิดชอบตัวแทนขาย และประสานงานในการจัดการท่องเที่ยวทั้งในนามส่วนบุคคลและในนามองค์กรต่อไป เช่น องค์การบริหารส่วนตำบล เจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าคุชชุด เป็นต้น ดังแสดงไว้ดังนี้

- 1 นักท่องเที่ยว ➔ บริษัทนำเที่ยวในประเทศ ➔ บริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น ➔ ชุมชน
- 2 นักท่องเที่ยว ➔ ----- บริษัทนำเที่ยวท้องถิ่น ➔ ชุมชน
- 3 นักท่องเที่ยว ➔ ----- ----- ชุมชน

6.7. Promotion/การส่งเสริมการตลาด

ในปัจจุบัน พบว่าการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานขนาดใหญ่ ที่รับผิดชอบพื้นที่เขตจังหวัดสงขลาและพัทลุง หน่วยงานซึ่งทำหน้าที่โดยตรงด้านการตลาดการท่องเที่ยว ได้มีการส่งเสริมการตลาดให้กับรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลอยู่แล้ว เช่น การประชาสัมพันธ์ให้กับตัวแทนท่องเที่ยวต่างๆ สมาคมนักท่องเที่ยว ผู้สื่อข่าว นักท่องเที่ยวต่างชาติชาวมาเลเซีย นักท่องเที่ยวชมรมจักรยาน เป็นต้น มาใช้บริการการท่องเที่ยว (Familiariation Trip) เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ เกิดความน่าเชื่อถือ คล้อยตาม และไปขยายผลต่อไป การส่งเสริมการตลาดผ่านเว็บไซต์ ที่จัดให้แหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวอยู่ในหมวดของ “ท้องถิ่นสงขลา: เทียวเชิงนิเวศ” (ดูภาพที่ 23) รวมถึงสินค้าโอท็อป (OTOP) ได้แก่ น้ำตาลสด และน้ำตาลแว่น การประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร รวมถึง ชุมชนการได้รับทุนสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ในการเข้าร่วมกิจกรรมพิเศษ เช่น การออกร้านขายโปรแกรมการท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

ภาพ 23 แสดงการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยววิถีชุมชนโนนด-นา-เลผ่านเว็บไซต์

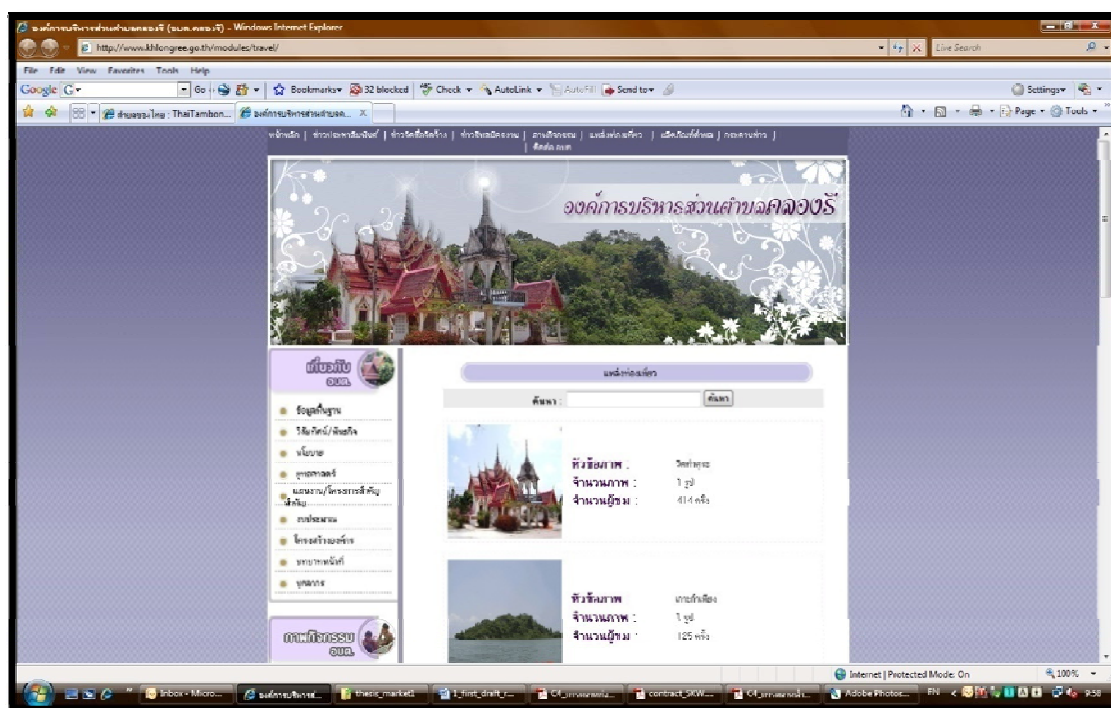
หมายเหตุ: คัดลอกจาก *ท้องถิ่นสงขลา...เที่ยวเชิงนิเวศ*, โดย การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสำนักงานหาดใหญ่. (มปป.). สืบค้นเมื่อ พฤศิกายน 25, 2551, จาก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้เขต 1 : <http://www.songkhlatourism.org/index.php?cat=info1&page=2>

นอกจากนี้ ทางชุมชนเองยังมีการส่งเสริมการตลาด ดังนี้

1) การโฆษณา

ชุมชนมีการจัดทำแผ่นพับประชาสัมพันธ์เพื่อแจกจ่ายให้กับนักท่องเที่ยว และผู้ที่สนใจได้ รับทราบ และมีสถานที่ติดต่อเพื่อขอรับบริการการท่องเที่ยวได้โดยตรงกับตัวแทนขายของชุมชน รวมถึงมีแผนการปรับปรุงข้อมูลของแผ่นพับให้ทันสมัย มีการโฆษณาผ่านป้ายผ้า วิทยู กับ

เครือข่ายที่ให้การสนับสนุน การโฆษณาผ่านเว็บไซต์ท้องถิ่น เช่น ขององค์การบริหารส่วนตำบลที่ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 3 ตำบล (ดูภาพที่ 24)

ภาพ 24 แสดงการโฆษณาสถานที่ท่องเที่ยวโดยชุมชน ผ่านเว็บไซต์ของอบต. คลองรี

หมายเหตุ: คัดลอกจาก แหล่งท่องเที่ยว, โดย องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี (มปป.). สืบค้นเมื่อ เมษายน 9, 2552, จาก องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี (อบต.คลองรี): <http://www.khlongree.go.th/modules/travel/index.php>

2) การส่งเสริมการขาย

การส่งเสริมการขายการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีการออกแบบจากราคาโปรแกรมการท่องเที่ยวดังนี้ คือ

- การกำหนดราคาการท่องเที่ยวและให้ตัวแทนขายไปกำหนดราคาขายที่บวกกำไรสุทธิของบริษัทนั้นๆ แล้วเอง
- มีการลดราคาการให้บริการการท่องเที่ยวต่อนักท่องเที่ยวตามลำดับส่วน (ดูตารางที่ 13)

ตาราง 13 แสดงการส่งเสริมการขายโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล

ค่าใช้จ่าย (คนละ/บาท)				
คน	50	20-40	10	1-5
บาท	200	249	299	499

- การแถมการให้บริการคือ นักท่องเที่ยว 10 คน ฟรี 1 คน เช่น ทุกๆ 10 คน 20 คน 30 คน 40 คน 50 คน เป็นต้น รวมถึงการส่งเสริมการขายสำหรับครอบครัว พ่อ-แม่ ฟรีเด็กอายุ 1-3 ขวบ

3) การประชาสัมพันธ์

ชุมชนมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว วิถีชีวิตไหนด-นา-เล ให้สอดคล้องกับวิถีชุมชนตลอดทั้งปี เช่น การออกร้านกับงานวันลูกไหนดของอำเภอสิงขร ในเดือนพฤษภาคม เป็นต้น รวมถึงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยววิถีไหนด-นา-เล กับกิจกรรม และสถานที่ท่องเที่ยวอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงอยู่แล้ว เช่น งานทอดผ้าป่าวัดพะโคะ งานลากพระวัดท่าหิน การถวายเทียนพรรษา การล่องเรือชมวิถีเล พร้อมกับการชมนกอพยพ เป็นต้น ดังแสดงในตารางที่ 14

ตาราง 14 แสดงการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวโดยชุมชนกับเทศกาลอื่นๆ

มค	กพ	มีค	เมย	พค	มิย	กค	สค	กย	ตค	พย	ธค
ทอด ผ้าป่าวัด พะโคะ			ลาก พระ วัดท่า หิน	งานวัน ลูก โหนด, งาน ทำบุญ เดือน 6 วัด ท่าคุระ		ถวายเทียน พรรษา/เวียน เทียน, งาน ประจำปี			ลากพระ เดือน 11		ฤดูน้ำ หลากด รับแขกค้าง คืน
ชมนกอพยพ											
วิถีโหนด						วิถีชอยโหนด					
ฤดูเกี่ยวข้าว			นักศึกษาออก ค่าย								วิถีนา
วิถีเลตลอดทั้งปี											

4) การขายตรง

ชุมชนมีแผนการขายบริการการท่องเที่ยวโดยตรง โดยแกนนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากการบอกกล่าว (Word of mouth) ผู้ที่มาท่องเที่ยวหรือคนรู้จักเพื่อไปบอกต่อกับคนอื่นๆ ให้มาเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวอีกครั้ง รวมถึงในแผ่นพับ ดังที่กล่าวมาแล้วในการโฆษณาข้างต้น มีการระบุชื่อผู้ประกอบการที่ติดต่อได้ เพื่อการขอรับบริการการท่องเที่ยวจากชุมชนได้โดยตรง

6.8. Partnership/พันธมิตร

พันธมิตร หรือผู้ให้การสนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนในที่นี้ได้แก่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย มหาวิทยาลัยในท้องถิ่น บริษัทตัวแทนท่องเที่ยวต่างๆ ที่ขายโปรแกรมการท่องเที่ยวให้กับนักศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งมีรายวิชาสอดคล้องกับการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ของชุมชน กลุ่มเครือข่าย เช่น กลุ่มเครือข่ายสตรี สมาชิกร่องค์การบริหารส่วนตำบลในท้องถิ่นๆ สื่อมวลชนท้องถิ่น ในการช่วยโฆษณากิจกรรมการท่องเที่ยวผ่านแผ่นพับ เว็บไซต์ และช่วงเวลาออกอากาศการสื่อสารมวลชน

7. แผนการตลาด

จากการวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด และส่วนประสมทางการตลาดดังกล่าวข้างต้น พบว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จึงมีแผนการตลาดซึ่งแบ่งเป็นประเภทได้ดังแสดงในตารางที่ 15

ตาราง 15 แสดงแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประจำปี 2552

ประเภทของ แผน	กิจกรรม	ระยะเวลา	ดัชนีชี้วัด
แผนพัฒนา องค์กร	การจัดตั้งกรรมการเพื่อประสานงานทั้งตำบล โดยการแบ่งโครงสร้างกรรมการกันใหม่ มีการกำหนดตำแหน่งให้ทุกกลุ่ม	3 มกราคม 2552	มีโครงสร้างการทำงานทั้ง 3 กลุ่มที่ชัดเจน
	มีการประชุม และสรุปบทเรียนร่วมกันทุกครั้ง	ทั้งปี	ความถี่ในการประชุม สรุปการเรียนรู้
แผนงาน บุคลากร	การอบรมนักสื่อความหมายด้านานท้องถิ่น ร่วมกันทั้ง 3 ตำบลด้วยการรวบรวมข้อมูลทั่วไป และจุดเด่น แล้วจึงนำมาเผยแพร่ในเว็บไซต์ ของอบต. คลองวี เช่น ข้อมูลคนที่เข้าร่วมกิจกรรม และการหมุนเวียนงานกันทำ กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการพูด	มกราคม 2552	มีข้อมูลที่สมาชิกสามารถ เรียกดูได้ทันที บนเว็บไซต์ของอบต. คลองวี
แผนการเงิน	ชุมชนมีการนำเงินรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าสู่กลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก อย่างน้อยร้อยละ 10	ทั้งปี	กลุ่มมีเงินรายได้เพียงพอ ในการพัฒนาศักยภาพ ของตนโดยไม่พึ่งพา หน่วยงานอื่น
แผนการ ส่งเสริมการขาย	การโฆษณาประชาสัมพันธ์โปรแกรมการท่องเที่ยว (ใหม่ล่าสุด) ตามโปรแกรม ดังแสดงในตารางที่ 12 ด้วยแผ่นพับ เครือข่ายสื่อมวลชนวิทยุท้องถิ่น และเว็บไซต์ของ อบต.คลองวี และเครือข่ายอื่นๆ	ทั้งปี	มีนักท่องเที่ยวเข้ามา ท่องเที่ยวจากการ โฆษณาด้วยแผ่นพับ วิทยุ เว็บไซต์ และการ บอกปาก

จะเห็นได้ว่าแผนการตลาด ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ ได้ผ่านการวิเคราะห์ร่วมกันระหว่างเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนจำนวน 30 คน ทั้งนี้ ชุมชนไม่เคยมีการวางแผนการท่องเที่ยวมาก่อน ในช่วงเข้าของการประชุมจึงมีผู้เชี่ยวชาญ 2 ท่าน ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางแผนการตลาดจากสำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งดูแลรับผิดชอบงานด้านการตลาดการท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวอยู่แล้วมาให้คำแนะนำเป็นการเบื้องต้น และ 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการกำหนดกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นตัวแทนจากบริษัทตัวแทนนำเที่ยวที่มีการจัดนำเที่ยวการท่องเที่ยวโดยชุมชน มาให้คำแนะนำการกำหนดกลุ่มเป้าหมายแก่สมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล หลังจากนั้น สมาชิกที่เข้าร่วมการประชุมดังกล่าวร่วมการวางแผนการตลาดร่วมกันในช่วงบ่าย ตามขั้นตอนการวางแผนการตลาดที่ประกอบไปด้วยหัวข้อ 1) รายละเอียดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล และภารกิจหลัก 2) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด 3) ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย 4) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคาม 5) วัตถุประสงค์ 6) ส่วนประสมทางการตลาด 8Ps และ 7) แผนการตลาด

คำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญทั้ง 2 ท่านข้างต้น ทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก และเล็งเห็นปัญหาสำคัญภายในชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่มักจะคอยตั้งรับมากกว่าวางแผนในเชิงรุกเพื่อให้ได้มาซึ่งกลุ่มเป้าหมายในการท่องเที่ยว รวมถึงการยังไม่มีการจัดตั้งกองทุนร่วมกันทั้ง 3 ชุมชน ระหว่างชุมชนตำบลท่าหิน คูซุด และคลองรีเพื่อการวางแผนและการจัดสรรผลประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม ด้วยเหตุผลของข้อด้อยดังกล่าว เมื่อชุมชนต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของสมาชิกให้สูงขึ้น เช่น การพัฒนาทักษะการสื่อความหมายของสมาชิก เพื่อสามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น ทำให้ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ และคาดหวังที่จะได้รับความช่วยเหลือจากภายนอก

ดังนั้น ชุมชนจึงได้มีการดำเนินการวางแผนการตลาดเพื่อให้ชุมชนบรรลุวัตถุประสงค์ในการดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ว่า 1) เพื่อนำเสนอวิถีชีวิตชุมชนชาวไต่วิถีไหนด-นา-เล ด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป 2) เพื่อเสริมสร้างรายได้ทางเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนและสม่ำเสมอ 3) เพื่อเสริมสร้างการอนุรักษ์วิถีชีวิตท้องถิ่นด้วยกิจกรรมการท่องเที่ยว และ 4) มีการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมและมีธรรมาภิบาล

โดยสรุป แผนการตลาดของวิถีไหนด-นา-เล จึงประกอบไปด้วย 4 แผนด้วยกันคือ 1) แผนปรับโครงสร้างองค์กร และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 2) แผนพัฒนา

บุคลากรด้านการสื่อความหมาย 3) แผนด้านการเงิน และ 4) แผนการส่งเสริมการขาย ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การส่งเสริมการขายต่างๆ และการขายตรง ซึ่งแผนการตลาดดังกล่าวสอดคล้องกับที่ จตุพร วิศิษฐ์โชติอังกูร (2550) ได้กล่าวว่าการตลาดคือ ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตนเอง ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ด้วยวิธี 2 วิธี ได้แก่ การให้บริการข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว และการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว

4.1.5. แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด

คำถามการวิจัยข้อที่ 5 แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร

ผลการศึกษาสำหรับตอบคำถามการวิจัยข้อที่ 5 แนวทางในการส่งเสริมแผนการตลาดที่วางไว้เพื่อให้ชุมชนสามารถนำแผนที่วางไว้ไปใช้ได้จริงใน 4 แผนการตลาด อันได้แก่ แผนพัฒนาองค์กร แผนงานบุคลากร แผนการเงิน และแผนการส่งเสริมการขาย ได้ถูกกำหนดขึ้นมาจากการร่วมระดมสมองในการประชุมเชิงปฏิบัติการในระยะเวลา 1 วัน การประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 2 วัน การทดลองนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน และการสรุปการเรียนรู้ในระยะเวลา 1 วัน จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล นักวิจัย และทีมงาน จำนวน 30, 7, 7, 45 และ 35 คน ตามลำดับ ที่อยู่ภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วนความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลาที่สามารถดำเนินการได้ ในที่นี้คือ 1 ปี (2552) ดังอธิบายได้ดังนี้

1. แนวทางการส่งเสริมแผนพัฒนาองค์กร

แผนพัฒนาองค์กรประกอบไปด้วย 2 แผนย่อยได้แก่

- 1.1. แผนการจัดตั้งการจัดตั้งกรรมการเพื่อประสานงานทั้ง 3 ตำบล โดยการแบ่งโครงสร้างกรรมการกันใหม่ มีการกำหนดตำแหน่งให้ทุกกลุ่ม

แผนดังกล่าวได้ถูกกำหนดขึ้น เนื่องจากสมาชิกที่สนใจร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ของทั้ง 3 ตำบล (ท่าหิน คลองรี และคุซุด) ไม่มีการรวมกลุ่มเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวร่วมกันอย่างจริงจัง ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดกรณีมีนักท่องเที่ยว หรือบริษัทตัวแทนนำเที่ยวมาติดต่อแก่นำของทั้ง 3 ชุมชนคนใดคนหนึ่ง ทำให้การดำเนินงานที่ผ่านมาชุมชนไม่ได้มีการกระจายการท่องเที่ยวไปยังชุมชนอื่น แต่เป็นการจัดการการท่องเที่ยวภายในตัวของชุมชนที่ตำบลของตนเอง ทั้งๆ ที่มีการประกาศหรือชี้แจงแก่บริษัทนำเที่ยวว่ามีการจัดการท่องเที่ยวร่วมกัน ดังนั้น เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวชุมชนจึงได้นำเสนอแผนการจัดตั้งกรรมการเพื่อการประสานงานทั้ง 3 ตำบลขึ้นดังกล่าวข้างต้น

ทั้งนี้เพื่อให้แผนดังกล่าวมีความเป็นไปได้ แนวทางในการส่งเสริมแผนการตลาดในประเด็นดังกล่าวคือ ชุมชนควรมีการดำเนินการจัดตั้งกรรมการเพื่อประสานงานทั้ง 3 ตำบลโดยทันที และไม่ต้องรอเวลา เนื่องจาก เป็นการดำเนินการที่ดำเนินการได้เลย ไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ เพียงแต่ต้องมีการแบ่งหน้าที่และโครงสร้างให้ชัดเจน ทั้งนี้จากการประชุม ชุมชนมีมติให้นางพูนทรัพย์ ศรีสุข เป็นผู้รับผิดชอบโครงการดังกล่าว และนางปณิดา แซ่สังข์ รวมไปถึงนางสาวมาลา พานิชกุล เป็นผู้ประสานงานของตำบลคลองรี และคุซุด ตามลำดับ รวมไปถึงมีการกำหนดหน้าที่อื่นๆ ที่จำเป็นต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างชัดเจน พร้อมกับลำดับรายชื่อของผู้รับผิดชอบแต่ละฝ่าย เพื่อการหมุนเวียนการแบ่งหน้าที่การดำเนินงานให้เท่าเทียมกัน ทั้งนี้ชุมชนควรดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในเดือนมกราคม 2552

1.2. แผนการกำหนดการประชุมอย่างต่อเนื่อง และสรุปบทเรียนร่วมกันทุกครั้ง

แผนดังกล่าวได้รับการยอมรับเพื่อการแก้ไขปัญหา เนื่องจากที่ผ่านมา เมื่อชุมชนมีการให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวไม่ว่าจะติดต่อผ่านชุมชนโดยตรง หรือผ่านบริษัทนำเที่ยว ชุมชนไม่ได้มีการสรุปการเรียนรู้ร่วมกันทั้ง 3 ตำบลอย่างจริงจัง มีเพียงแต่การสรุปการเรียนรู้ของผู้รับผิดชอบแต่ละฝ่ายเท่านั้น เช่น การสรุปการเรียนรู้โดยแยกกันแต่ละตำบล การสรุปการเรียนรู้ฝ่ายอาหาร เป็นต้น แต่ฝ่ายอาหารไม่ได้มีการสรุปการเรียนรู้กับฝ่ายต้อนรับ หรือฝ่ายมัคคุเทศก์ เป็นต้น ทำให้แต่ละฝ่ายไม่รับทราบข้อดี-ข้อด้อยจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของแต่ละฝ่าย และไม่สามารถประสานงานเพื่อให้การช่วยเหลือแต่ละฝ่ายได้ ดังนั้น แผนการกำหนดการประชุม

อย่างต่อเนื่องและสรุปบทเรียนร่วมกันทั้ง 3 ตำบลทุกครั้งจึงเป็นแผนที่จำเป็นในแผนการตลาด เช่นกันจากงานวิจัยชิ้นนี้

พจนา สนวนศรี (2546) แนะนำว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีการประชุมในทุกชั้นตอน เพื่อให้สมาชิกเห็นการเปลี่ยนแปลงและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของโครงการอย่างแท้จริง อย่างน้อยทุกๆ 3 เดือน โดยสมาชิกการท่องเที่ยวเป็นผู้กำหนดตัวชี้วัด นอกจากนี้ ภายหลังจากการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อการวางแผนการตลาด หนึ่งในคำถามงานวิจัยชิ้นนี้ และหลังจากนั้น จึงมีการทดลองนำเที่ยว 2 วัน 1 คืน พบว่า ชุมชนมีการกระตือรือร้นที่จะสรุปการเรียนรู้โดยทันที หลังจากการทดลองนำเที่ยวเสร็จสิ้น รวมไปถึงหนึ่งในกิจกรรมของการทดลองนำเที่ยวที่มีช่วงของการสะท้อนความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว ชุมชนมีความกระหายใคร่รู้และอยากจะให้นักท่องเที่ยวสะท้อนสิ่งที่ชุมชนควรปรับปรุงเป็นอย่างมาก เพื่อที่ชุมชนจะได้นำเสียงสะท้อนต่างๆ เหล่านั้นไปปรับปรุง ทั้งนี้ ในแผนดังกล่าวชุมชนสามารถวัดผลสำเร็จของกิจกรรมได้จากความถี่ในการประชุมสรุปการเรียนรู้ได้ในตลอดทั้งปี

2. แนวทางการส่งเสริมแผนงานบุคลากร

แผนงานบุคลากร ด้วยการการอบรมนักสื่อความหมายตำนานท้องถิ่นร่วมกันทั้ง 3 ตำบล เกิดขึ้นเนื่องจากการวิเคราะห์ข้อด้อยของชุมชน ที่มีคฤหัสถ์ของแต่ละตำบล ไม่รู้ข้อมูลของภายในชุมชนตนเองและชุมชนอื่นๆ รวมไปถึงไม่รู้ข้อมูลที่ให้นำเสนอหรือพูดให้กับนักท่องเที่ยวฟัง ชุมชนเล็งเห็นว่าข้อด้อยดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วน ควรมีการดำเนินการเป็นลำดับแรกๆ ประกอบกับ การทดลองนำเที่ยวซึ่งพิสูจน์ให้เห็นว่า มัคคุเทศก์ของชุมชนควรปรับปรุงการดำเนินงานอย่างเร่งด่วน

ทั้งนี้ เพื่อให้แผนดังกล่าวดำเนินไปได้ด้วยดี แนวทางในการส่งเสริมแผนดังกล่าวควรเริ่มจากที่ชุมชนควรมีการรวบรวมข้อมูล ทั่วไป และจุดเด่น ของภายในชุมชน รวมไปถึงข้อมูลเกี่ยวกับวิถีโหนด-นา-ล หรือข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งที่จะพานักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชม ด้วยการให้ฝ่ายต่างๆ ที่แบ่งหน้าที่และโครงสร้างแล้วตามแผน 1.1 ข้อ 1. ดังกล่าวข้างต้น ไปรวบรวมข้อมูลของตนเองมาส่งกับนางปณิดา แซ่สังข์ ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับ วิถีโหนด วิถีเล วิถีนา แพลตฟอร์ม ไร่ นาสวนผสม ขนมาจากตาลโตนด การต่อเรือมาด วัดท่าคุระ เป็นต้น เมื่อรวบรวมเสร็จแล้วจึงนำมาเผยแพร่ในเว็บไซต์ ของอบต. คลองรี และมัคคุเทศก์จะได้สืบค้นข้อมูลที่จะพูดแก่นักท่องเที่ยว จากเว็บไซต์ของอบต. คลองรีได้ทันทีทั้งที่ เช่น ข้อมูลสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรม และการหมุนเวียน

งานกันทำ กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการพูดของมัดคุเทศก์ท้องถิ่น ทั้งนี้ ชุมชนควรรวบรวมให้เสร็จสิ้นภายในเดือน มกราคม 2552

3. แนวทางส่งเสริมแผนการเงิน

แผนการเงินดังกล่าวเกิดขึ้นเนื่องจาก เดิมเมื่อมีการให้บริการการท่องเที่ยว ชุมชนไม่เคยที่จะนำรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวมาเข้ากลุ่มเพื่อการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มในอนาคต การขาดการจัดการดังกล่าวทำให้เมื่อชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม ชุมชนไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากไม่มีเงินเหลืออยู่ และรอคอยที่จะได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรภายนอกเพียงฝ่ายเดียว

ดังนั้น แนวคิดแผนด้านการเงินดังกล่าวจึงเกิดขึ้นเพื่อที่จะให้ชุมชนได้สำรองเงินเพื่อการจัดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนต่อไปในอนาคต ดังเช่น การฝึกอบรมการเป็นมัคคุเทศก์ เป็นต้น ดังแผนที่นำเสนอไปแล้วในข้อ 2. ทั้งนี้ สมาชิก มีความเห็นว่าควรหักเงินรายได้จากการท่องเที่ยวแต่ละครั้งเข้ากลุ่มประมาณ 10% แต่ด้วยข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ และความไว้วางใจสมาชิกตำบลเดียวกันอย่างเหนียวแน่น การลดความบาดหมางเรื่องเงินภายในสมาชิกกลุ่ม ข้อจำกัดด้านการจัดการทางธนาคารที่ต้องให้มีรายงานการประชุมเพื่อเปิดสมุดบัญชี ดังนั้น เงินที่หักเข้ากลุ่มดังกล่าวจะเป็นการหักเข้ากลุ่มที่มีลักษณะการทำกิจกรรมเหมือนกัน สมาชิกมีบ้านใกล้เคียงกัน อาศัยอยู่ในชุมชน/ตำบลเดียวกัน เช่น กลุ่มทำขนมจากตาลโตนด กลุ่มสมาชิกการท่องเที่ยวตำบลคลองรี กลุ่มแม่บ้านที่ทำกับข้าว เป็นต้น มากกว่าการหักเงินเข้ากลุ่มที่เป็นสมาชิกร่วมกันทั้ง 3 ตำบล ตามแผนการตลาดที่นำเสนอในข้อที่ 1. ทั้งนี้ ชุมชนสามารถดำเนินการได้ทันทีเมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดขึ้นครั้งต่อไปในอนาคต

4. แนวทางส่งเสริมแผนการส่งเสริมการขาย

แผนการส่งเสริมการขาย ในที่นี้มีลักษณะคล้ายคลึงกับการส่งเสริมการตลาด (Promotion) หนึ่งในส่วนผสมทางการตลาดที่ได้ผ่านการวิเคราะห์ร่วมกันและอธิบายมาแล้วในแผนการตลาด และเป็นแผนอันเร่งด่วนควรมีการดำเนินการหนึ่งเช่นกันในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล อย่างไรก็ดี แม้ว่าปัจจุบันการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานหาดใหญ่ มีการส่งเสริมการตลาดด้วยการประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนแล้วผ่านเว็บไซต์ ดังนั้น ชุมชนควรมีแนวทางในการส่งเสริมแผนการขายดังกล่าว ดังนี้

- *การโฆษณาโปรแกรมหอการค้าท่องเที่ยวด้วยแผ่นพับ* ในราคาที่ แผ่นละ 5 บาท ซึ่งชุมชนสมาชิกสามารถสนับสนุนได้ด้วยตนเอง รวมไปถึงการโฆษณาโปรแกรมหอการค้าท่องเที่ยวผ่านเครือข่ายหรือผู้ให้การสนับสนุน (Partnership) ที่ชุมชนมีอยู่ผ่านวิทยุท้องถิ่น เช่น นายไพฑูรย์ ศิริรักษ์ เว็บไซต์ของอบต.คลองรี และมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ซึ่งภายหลังการทดลองนำเที่ยวในงานวิจัยชิ้นนี้ นักประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์พร้อมด้วยเครือข่ายสื่อมวลชนต่างๆ ได้ช่วยประชาสัมพันธ์ให้กับชุมชนโดยไม่คิดมูลค่า ผ่านสื่อมวลชนท้องถิ่น เช่น เว็บไซต์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สื่อวิทยุอม.-จุฬาฯ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นทางใต้ สมาร์ทนิวส์ ไทยแหลมทอง โฟกัสภาคใต้ เป็นต้น

- *การส่งเสริมการขาย ด้วยวิธีการลด แลก แถม* ซึ่งชุมชนได้ระดมสมอง และเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำเสนอขายโปรแกรมหอการค้าท่องเที่ยวในราคาที่เท่าไรกับบริษัทนำเที่ยว ดังแสดงในตารางที่ 13 ดังนั้น ชุมชนสามารถดำเนินการส่งเสริมการขายตามที่เห็นพ้องต้องกันได้โดยทันที อย่างไรก็ตามก็ดี ระหว่างกระบวนการดังกล่าว พบว่า มีบริษัททัวร์ให้ความสนใจติดต่อสอบถามราคาโปรแกรมทัวร์กับชุมชน แต่เป็นโปรแกรมทัวร์สำหรับนักเรียน 1 วัน 3 วิชา/ตำบล และได้มีการต่อรองราคากันอีกครั้ง ซึ่งชุมชนยังมีความพึงพอใจกับราคดังกล่าวและจัดสรรกับบริษัททัวร์ได้ อย่างไรก็ตามก็ดี อีกบริษัทหนึ่งมีความสนใจที่จะเสนอขายให้กับนักท่องเที่ยวชาวสิงคโปร์ แต่ยังมีข้อสงสัยที่ว่าชุมชนยังไม่สามารถกำหนดโปรแกรมเป็นภาษาต่างประเทศได้ ซึ่งได้กล่าวไปแล้วในการวิเคราะห์ข้อดีของชุมชน ทำให้ชุมชนต้องชะลอการติดต่อดังกล่าวไปอีก

- *การประชาสัมพันธ์* ด้วยการออกร้านในงานเทศกาลต่างๆ กับผู้ให้การสนับสนุนชุมชน เช่น ไดอาน่า (ห้างสรรพสินค้าท้องถิ่น) งานเทศกาลวันลูกโหนด ซึ่งตารางการประชาสัมพันธ์ต่างๆ ที่ชุมชนได้ระดมสมอง ดังแสดงในตารางที่ 14

- *การบอกปาก หรือการขายโดยตรง* นอกจากนี้ ชุมชนสามารถประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของตนเองได้โดยตรงด้วยการบอกปากแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้ที่สนใจได้โดยทันที ซึ่งไม่มีค่าใช้จ่ายใดๆ

จะเห็นได้ว่า แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดทั้ง 4 แผนดังกล่าวข้างต้นจึงอยู่ภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วน ความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552) ที่ชุมชนสามารถทดลองแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดดังกล่าวข้างต้น หากมีข้อที่ต้องปรับปรุงในส่วนไหน อย่างไร ก็สามารถดำเนินการได้ในปีต่อไป

4.2. สรุปภาพรวมการตอบคำถามการวิจัยทั้งหมด

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ที่ทำการศึกษาด้วยวิธี 1) การทบทวนวรรณกรรม 2) การสัมภาษณ์เชิงลึกจากแกนนำสมาชิกการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีโหนด-นา-เล จำนวน 20 คน 3) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากสมาชิกการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีโหนด-นา-เล จำนวน 80 คน และ 4) การบันทึกการสังเกตการณ์ตลอดการศึกษาร่วม โดยเฉพาะจากการจัดประชุมกลุ่มย่อยจำนวน 4 ครั้ง เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2551 จำนวน 30 คน; 13 และ 20 ธันวาคม 2551 จำนวน 7 คน; 22 มกราคม 2552 จำนวน 35 คน รวมไปถึงการทดลองนำเที่ยวจำนวน 2 วัน 1 คืน กับนักท่องเที่ยวจำนวน 45 คน เพื่อหาคำตอบในการวิจัยเกี่ยวกับ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน วิถีโหนด-นา-เล เป็นอย่างไร 2) ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนรูปแบบโหนด-นา-เล เกิดการเรียนรู้อะไร และอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคอะไร และอย่างไรบ้าง 3) ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน วิถีโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร 4) แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน วิถีโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร และ 5) แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน วิถีโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ประชาชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโหนด-นา-เลใน 3 รูปแบบด้วยกันคือ

- 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง พบรูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวในระดับบน-ล่าง, ล่าง-บน, และในแบบคนกลาง
- 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนดังที่ Tosun นำเสนอมา ซึ่งเป็นรูปแบบที่วัดได้เช่นกัน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล่าวคือ ในการมีส่วนร่วมในรูปแบบดังกล่าวพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสังการ วัดได้จากการรับรู้ข้อมูลเป็นจำนวนมากที่สุด ร้อยละ 96.2 ซึ่งสามารถแยกเป็นการมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลจากแกนนำร้อยละ 82.5 และการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ วัดได้จากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติร้อยละ 85.0 และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร้อยละ

68.8 ซึ่งมีสัดส่วนเป็นอันดับที่สองและสาม นอกนั้นได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเลือกตัวแทนร้อยละ 66.2 การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ ร้อยละ 53.8 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นสัดส่วนที่น้อยที่สุดร้อยละ 38.8 ตามลำดับ และการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง วัดได้จากการมีส่วนร่วมในการร่วมอบรมร้อยละ 62.5 และร่วมศึกษาดูงานร้อยละ 56.2 การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลร้อยละ 47.5 มาก-น้อยตามลำดับ

- 3) รูปแบบอื่นๆ ได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนาระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งพบในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เช่น การนำเทคนิค การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การประชุมกลุ่มย่อย การเลือกตัวแทน การสนทนาแลกเปลี่ยน การสำรวจกิจกรรม/เส้นทางการท่องเที่ยว การฝึกปฏิบัติ การร่วมทดลองนำเที่ยว การทำแผนการท่องเที่ยว การจัดทำรายงานสรุป และการประเมินผล

ทั้งนี้ จากกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าวทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ใน 3 ด้านใหญ่ๆ คือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ อย่างไรก็ตาม ในกระบวนการการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังกล่าว ชุมชนประสบกับอุปสรรค 4 ประการใหญ่ๆ คือ 1) อุปสรรคส่วนตน 2) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน 3) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ และ 4) อุปสรรคด้านแนวคิด

นอกจากนี้ แผนการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล ได้ผ่านการวิเคราะห์ที่ประกอบไปด้วย 7 หัวข้อ คือ 1) รายละเอียดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล และภารกิจหลัก 2) การวิเคราะห์สถานการณ์ทางการตลาด 3) ลักษณะกลุ่มเป้าหมาย 4) การวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคาม 5) วัตถุประสงค์ 6) ส่วนประสมทางการตลาด 8Ps และ 7) แผนการตลาด จากการวิจัยพบว่า แผนการตลาดของวิถีโหนด-นา-เล จึงประกอบไปด้วย 4 แผนหลักด้วยกันคือ 1) แผนปรับโครงสร้างองค์กรและการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 2) แผนพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อความหมาย 3) แผนด้านการเงิน และ 4) แผนการส่งเสริมการขาย ด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การส่งเสริมการขายต่างๆ และการขายตรง ด้วยแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด ที่อยู่ภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วน ความเป็นไปได้ มี

ค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552)

ดังนั้น เพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก อย่างไรก็ตามชุมชนต้องมีส่วนร่วมด้วยตัวของตนเองอย่างเข้มแข็ง เนื่องจากเป็นหลักการสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และชุมชนอาจขอความช่วยเหลือได้จากหน่วยงานภายนอก เพื่อการจัดการด้านการตลาด

บทที่ 5 บทสรุป

ในบทนี้สรุปผลการศึกษาที่ได้จากงานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งประกอบไปด้วย 3 หัวข้อหลักคือ 1) บทสรุป ซึ่งประกอบไปด้วยการพรรณนาโดยสรุปเนื้อหาตั้งแต่บทที่ 1-4 ถึงหลักการและเหตุผล การทบทวนวรรณกรรม วิธีดำเนินการวิจัย และการศึกษาและอภิปรายผลเกี่ยวกับ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน การเรียนรู้ อุปสรรค และข้อเสนอแนะการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน แผนการตลาด และแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดภายใต้บริบทการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคต 2) ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัย และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป และ 3) หัวข้อสุดท้ายคือ บทสรุป ดังอธิบายในรายละเอียดต่อไปนี้

5.1. บทสรุป

การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism: CBT หรือ Host Management) เป็นแนวคิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน (Sustainable Tourism) ประเภหนึ่งที่มีจุดกำเนิดขึ้นในช่วงการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) แผนปฏิบัติการที่ 21 ณ นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ปี พ.ศ. 2535 ที่เน้นวิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจชุมชนของคนในท้องถิ่นอีกด้านหนึ่งด้วย การจัดการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายที่จะตอบคำถามที่ว่า การท่องเที่ยวจะสามารถช่วยให้ชุมชนมีกระบวนการพัฒนาชุมชนได้อย่างไร (Rest n.d.)

เพื่อให้บรรลุแนวคิดดังกล่าว ชุมชนจึงต้องทำงานร่วมกัน ตั้งแต่การเสนอความคิด ระดมความคิดเห็นในการศึกษาสถานภาพแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยว วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาส และปัญหา ร่วมวางแผนงาน แก้ไขปัญหา ส่งเสริมประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว จัดทำแผนปฏิบัติการและการปฏิบัติตามแผน รวมถึงการร่วมลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยว ร่วมประเมินผลงาน การพัฒนาคุณภาพ และการสร้างเครือข่าย เพื่อการเรียนรู้ร่วมกัน และการ

พัฒนาการบริหารจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน กระบวนการดังกล่าวจึงเรียกได้ว่าเป็นการวิจัยอย่างมีส่วนร่วม

อย่างไรก็ดี จากประสบการณ์การดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ผ่านมาพบว่าการตลาดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้องมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ จึงต้องการที่จะศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน โหนด-นา-เล การเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมนั้น อุปสรรค ข้อเสนอแนะ แผนการตลาดและแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด เพื่อการเผยแพร่รูปแบบดังกล่าว และเป็นตัวอย่างในการนำไปประยุกต์ใช้ในชุมชนอื่นๆ ที่สนใจต่อไป

ทั้งนี้ วัตถุประสงค์ในการวิจัยชิ้นนี้คือ 1) การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ และอุปสรรค ภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน โหนด-นา-เล 2) เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน โหนด-นา-เล 3) เพื่อศึกษาแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน โหนด-นา-เล และ 4) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชน โหนด-นา-เล

เพื่อที่จะให้การดำเนินการวิจัยดำเนินตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ในบทที่ 2 ได้มีการทบทวนวรรณกรรมใน 3 หัวข้อหลักคือ 1) ความหมายและแนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (รูปแบบ การเรียนรู้ อุปสรรค และ ข้อเสนอแนะ) และ 3) การตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นอกจากนี้ ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 5 วิธีคือ 1) การทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล จำนวน 80 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแกนนำเครือข่ายและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 20 คน 3) การจัดกระบวนการกลุ่มจำนวน 4 ครั้ง จากสมาชิก แกนนำเครือข่าย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เลจำนวน 30, 7, 7 และ 35 คน ตามลำดับ 4) การทดลองจัดกิจกรรมนำเที่ยวกับนักท่องเที่ยวตัวอย่างจำนวน 45 คน และ 5) การสังเกตการณ์ตลอดการวิจัย และใช้วิธีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การบันทึกภาพ และการบันทึกวีดิทัศน์ในวิธีวิจัย

ข้อที่ 3-5 ทั้งนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลพิสัยภูมิกับการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การหาความถี่กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การบรรยายเชิงพรรณนา กับข้อมูลที่ได้จากการจัดกระบวนการกลุ่ม การทดลองนำเที่ยว และการสังเกตการณ์ รวมไปถึงการนำข้อมูลที่ได้จากทุกแหล่งมาวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อหาความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

จากคำถามการวิจัยข้อที่ 1 ที่กล่าวว่า 1 รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโหนด-นา-เลซึ่งเป็นรูปแบบที่วัดได้เช่นกันจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง กล่าวคือ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก ได้ใช้คำถามเดียวกันกับการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างด้วยแบบสอบถามกับสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล จำนวน 80 คน แต่คำตอบของการสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นคำตอบแบบปลายเปิด และเมื่อนำมาจัดกลุ่มรูปแบบการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เลเช่นเดียวกันกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างแล้ว พบว่า ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกมีรูปแบบการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล ใน 3 รูปแบบด้วยกัน ดังนี้คือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง พบรูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวในระดับบน-ล่าง, ล่าง-บน, และในแบบคนกลาง 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยชุมชนดังที่ Tosun นำเสนอมา ในการมีส่วนร่วมในรูปแบบดังกล่าวพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสังการ การมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ และการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง และ 3) รูปแบบอื่นๆ ได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งพบในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เช่น การนำเทคนิคการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การประชุมกลุ่มย่อย การเลือกตั้งตัวแทน การสนทนาแลกเปลี่ยน การสำรวจกิจกรรม/เส้นทางท่องเที่ยว การฝึกปฏิบัติ การร่วมทดลองนำเที่ยว การทำแผนการท่องเที่ยว การจัดทำรายงานสรุป และการประเมินผล

จากการสัมภาษณ์สมาชิกเครือข่ายจำนวน 80 คน มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมมากที่สุดในการรับรู้ข้อมูล รองลงมาคือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นอันดับที่ 3 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นรูปแบบ

การมีส่วนร่วมที่อยู่ในลำดับสุดท้าย นอกจากนี้ ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าทุกคนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ในทุกรูปแบบ บางรูปแบบก็มีผู้มีส่วนร่วมมาก-น้อยแตกต่างกันไป

จากรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ รวมถึงประสบกับอุปสรรคในการมีส่วนร่วม ซึ่งตอบคำถามข้อที่ 2 ในงานวิจัยชิ้นนี้คือ ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืนรูปแบบไหนดี-นา-เล เกิดการเรียนรู้อะไร และอย่างไรบ้าง มีอุปสรรคอะไรและอย่างไรบ้าง ซึ่งค้นพบว่า ประชาชนเกิดการเรียนรู้ขึ้นเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน 3 กลุ่ม คือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ กล่าวคือ จากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 74 คน เกิดการเรียนรู้ใน 3 ลำดับแรก คือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ ร้อยละ 92.5 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ เช่น เกิดความสามัคคี และการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมในจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 81.2 และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ ในการเพิ่มพูนทักษะร้อยละ 81.2 เช่นกัน การได้ประสบการณ์ใหม่ๆ ร้อยละ 80.0 นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เกิดการเรียนรู้ในหลากหลายประเด็น ที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง คือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ เช่น การได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น, การได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ, การได้พบปะผู้คน 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ เช่น การตระหนักถึงคุณค่าในทรัพยากรท้องถิ่น และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ เช่น การเรียนรู้ในการปรับปรุงแก้ไข, การเรียนรู้การทำงานกับผู้อื่น, และการกำหนดวิสัยทัศน์ในการท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากนี้ ผลการวิจัยพบว่า อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย อุปสรรค 4 ด้านคือ 1) อุปสรรคส่วนตน 2) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน 3) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ และ 4) อุปสรรคด้านแนวคิด กล่าวคือ จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 30 คน พบว่า อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วย 13 อุปสรรค โดยอุปสรรค 3 ลำดับแรกได้แก่ 1) อุปสรรคส่วนตน เช่น การไม่มีเวลา ร้อยละ 37.5 การลืม และการมีภาระกิจที่จะต้องทำอย่างอื่นก่อนในจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 11.2 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น อุปสรรคในการไม่มีสิทธิมีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ร้อยละ 12.5 สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ 1) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน เช่น เพศ ความรู้ ความไม่กล้า ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก

ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ความไม่พร้อม และงบประมาณ 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น การจำกัดจำนวนผู้ที่เข้าร่วม การที่มีตัวแทนดำเนินการอยู่แล้ว การขาดการติดต่อประสานงาน และการขาดความต่อเนื่อง 3) อุปสรรคด้านแนวคิด เช่น การไม่เห็นความสำคัญ และการเห็นแก่ประโยชน์เรื่องเงินเป็นที่ตั้ง

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง เพื่อตอบคำถามการวิจัยข้อ 4 ที่กล่าวว่า แผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร พบว่า แผนการตลาดของวิถีโหนด-นา-เล จึงประกอบไปด้วย 4 แผนด้วยกันคือ 1) แผนพัฒนาองค์กร ด้วยการปรับโครงสร้างองค์กร และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ 2) แผนพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อความหมาย 3) แผนด้านการเงิน และ 4) แผนการส่งเสริมการขายด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ การโฆษณา การส่งเสริมการขายต่างๆ และการขายตรง

นอกจากนี้ ด้วยวิธีการวิจัยในวิธีเดียวกันกับคำถามการวิจัยข้อที่ 4 และตอบคำถามการวิจัยข้อ 5 ที่กล่าวว่า แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร พบว่าแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด 4 แผนข้างต้น จึงอยู่ภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วน ความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อยหรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552)

5.2. ข้อเสนอแนะ

5.2.1. ข้อเสนอแนะจากการทำวิจัยครั้งนี้

ดังนั้น เพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน วิถีโหนด-นา-เล ซึ่งสอดคล้องกับคำถามการวิจัยข้อที่ 3 ที่กล่าวว่า ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เลเป็นอย่างไร ผลการศึกษามีข้อเสนอแนะใน 3 แนวทางคือ

- 1) ชุมชนต้องมีพื้นฐานที่เข้มแข็งในการมีส่วนร่วมโดยชุมชนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ร่วมกับหน่วยงานภายนอก และ
- 3) ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้ตามความต้องการที่เหมาะสม เช่น ความช่วยเหลือเพื่อการจัดการด้านการตลาด เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนไม่สามารถจัดการในทุกๆ เรื่องได้ด้วยตนเองได้ทั้งหมด การได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีประสบการณ์จะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชน และเสริมสร้างให้ชุมชนเข้มแข็ง รวมไปถึงสามารถจัดการการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้ดียิ่งขึ้น

5.2.2. ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการสนับสนุนการวิจัยโดยใช้ประเด็นปัญหาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ในประเด็นอื่นๆ ที่ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ และเป็นประเด็นปัญหาที่มาจากความต้องการของชุมชนเอง รวมถึงปัญหาเชิงพื้นที่เป็นพื้นฐานในการวิจัย เช่น การสื่อความหมาย ซึ่งจะทำให้ นักวิจัย และชุมชนได้เรียนรู้อุปสรรค และข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการวัดผลที่ได้จากการมีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นผลสัมฤทธิ์ ประสิทธิภาพของกระบวนการมีส่วนร่วม และหลักการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าว

5.3. สรุป

บทที่ 5 นี้ได้สรุปเนื้อหาสำคัญทั้งหมดตั้งแต่ในบทที่ 1-4 โดยแบ่งเนื้อหาเป็นบทสรุปอันประกอบไปด้วย ความสำคัญและที่มา การทบทวนวรรณกรรม วิธีการศึกษาวิจัย ผลการศึกษา รวมถึงข้อเสนอแนะที่ได้จากการทำการวิจัยขึ้นนี้ และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. (2549). การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย (The sustainable community based tourism management: A case study of Wangnammok community, Sri Chiang Mai District, Kongkhai Province). วิทยานิพนธ์สังคม สังเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะสังคมสังเคราะห์ศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานหาดใหญ่. (มปป.). **ท้องถิ่นสงขลา...เที่ยวเชิงนิเวศ**, ใน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคใต้เขต 1. [Online] จาก: <http://www.songkhlatourism.org/index.php?cat=info1&page=2>. 2551, พฤศจิกายน 25.
- เกรียงไกร จิรจรัสชัย. (2549). **รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์** (People participation model in forest resource conservation for ecotourism at Khao Phra-Khao Soong, Amphoe Nong Bua, Nakhon Sawan). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขายุทธศาสตร์การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- จตุพร วิศิษฎ์โตอักษร. (2550, สิงหาคม 8). **การท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT)**, ใน GotoKnow.org. [Online] จาก: <http://gotoknow.org/blog/cbt/95758>. 2552, มกราคม 12.
- จตุพล ชูจันทร์. (2549). **การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2546). **การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชรัตน์ รุ่งเรืองศิลป์. (2536). การกระจายอำนาจการบริหารงานสิ่งแวดล้อม. **นิตยสารท้องถิ่น**, 33(12), 21-30.

- เชาว์ ไรจนแสง. (2541). หน่วยที่ 14 การวางแผนและการควบคุมการตลาด. ใน **เอกสารการสอนชุดวิชา หน่วยที่ 9-15 การจัดการตลาดและการผลิต (Marketing production and operation management)** (หน้า 647-686). กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- ดร.ชนันท์ เอมพันธุ์. (2549a). หลักการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว. ใน **การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน, การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว** (พิมพ์ครั้งที่ 2, หน้า 77-141). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- . (2549b). การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน. ใน **มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism resource management)** (หน้า 77-142). กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์.
- ทัศนัย ดวงมาลา และคณะ. (2550). กลยุทธ์ในการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ (Tourism marketing promotion strategy in the Lower Northeastern Thailand). มปป.: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ทศนา แหมมณี และคณะ. (2544). **กระบวนการเรียนรู้: ความหมาย แนวทางการพัฒนา และปัญหาข้อข้องใจ**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ธฤตวรรณ นนทพุทธิ. (2545). **การพัฒนากระบวนการเรียนรู้โดยชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาป่าชุมชนเขาหัวช้าง ต.ตะโหมด จ. พัทลุง**. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาสิ่งแวดล้อมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2527). กลวิธี แนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ในงานพัฒนาชุมชน. ใน **ทวิทอง หงษ์วิวัฒน์, การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา**. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสการพิมพ์.
- บุษบา สิทธิการ. (2547). **การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านแม่กลางหลวง ดอยอินทนนท์ จ.เชียงใหม่ ที่มีการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย**. [Online] จาก: <http://www.communitytourism.net>. 2551, พฤศจิกายน 25.
- ประจักษ์ แต่งท้าว. (มปป.). **แนวทางและกระบวนการในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำน้ำดอน ต.นาบัว อ.นครไทย จ.พิษณุโลก**. [Online] จาก: สืบค้นเมื่อ, จาก <http://www.communitytourism.net/research/pdg46n0002.php>. 2549, พฤศจิกายน 24.

- พจนนา สนวนศรี. (2546). **คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community based tourism handbook)**. กรุงเทพฯ: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ.
- . (มปป.1). **ทำให้เสร็จกับทำให้สำเร็จ...ความเหมือนที่แตกต่าง**, ใน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. [Online] จาก: http://www.cbt-i.org/lib_article_view.php?id=14. 2552, มกราคม 13.
- . (มปป.2). **เล่าเรื่องสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน**, ใน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. [Online] จาก: สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน: http://www.cbt-i.org/lib_article_view.php?id=13. 2552, มกราคม 14.
- พรณี จุฑานนท์ และคณะ. (2548). **รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์**. อุตรดิตถ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ภคินันท์ เอี่ยมเศรษฐี. (2544). **รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพุ กิ่งอำเภอนองหิน จังหวัดเลย (A study of local community participation model in eco-tourism: A case study of Suan-Hin Pha-Ngam, Puanphu Sub-district, Nonghin District, Loei Province)**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2546). **แนวการศึกษาชุดวิชาการวิเคราะห์ วางแผน และควบคุมทางการตลาด (Marketing analysisi planning and control) 32706 หน่วยที่ 1-15**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ยุวดี นิรัตน์ตระกูล. (2544). **การท่องเที่ยวชุมชน : Life-seeing VS sightseeing. จุลสารการท่องเที่ยว , 20 (2), 5-9.**
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542 (พิมพ์ครั้งที่ 1)**. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- จำไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2545, พฤษภาคม). **การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable cvommunity-based tourism)**, ใน โครงการสานสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. [Online] จาก: <http://.stou.ac.th/tourism/Achieve/May/Topic1.htm>. 2551, เมษายน 21.

- ลีศึก ฤทธิเนติกุล. (มปป.). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนชาวม้งบ้านดอย
 ปุย จ.เชียงใหม่. [Online] จาก: <http://www.communitytourism.net/index.php>.
 2549, พฤศจิกายน 24.
- วัฒนาพร ระเบียบทุกข์. (2545). เทคนิคและกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญตาม
 หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544. กรุงเทพมหานคร: พริกหวานกราฟฟิค.
- วัชรินทร์ ศรีสัตบุตร. (มปป.). รูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของ
 ชุมชนบ้านถ้ำหนองเปี้ย ต.ศรีดงเย็น อ.ไชยปราการ จ.เชียงใหม่. [Online] จาก:
<http://www.communitytourism.net/research/rdg45n0007.php>. 2549, พฤศจิกายน
 24.
- ศูนย์ประสานงานการท่องเที่ยวจังหวัดกระบี่. (2550, สิงหาคม 14). **สรุปแผนการตลาดการ
 ท่องเที่ยวปี 2551**, ใน www.krabi.go.th. [Online] จาก:
<http://203.151.46.10/anda/krabi/rela/Question.ASP?CAT=tou&ID=3329>. 2551,
 พฤศจิกายน 25.
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (มปป.). **การท่องเที่ยวโดยชุมชน**, ใน สถาบันการท่องเที่ยวโดย
 ชุมชน. [Online] จาก: <http://www.cbt-i.org/travel.php>. 2552, มกราคม 14.
- สถาบันวิจัยสังคม และสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2544). **โครงการ
 ศึกษาพัฒนาการดำเนินงานการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการวิเคราะห์
 ผลกระทบสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สายรุ้ง ดินโคกสูง. (2549). **การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาหาดชบา ตำบลชบา
 อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี** (Community-based tourism: A case study on
 Had Chaba, Muang District, Ubonratchathani Province). วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ
 มหาวิทยาลัย, สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สิทธิรัฐ ประพูนิตินสาร. (2546). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและแนว
 ปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: วนิดา เพรส.
- สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, และสุภาวณี ทองพรวาณิชย์. (2545). **การท่องเที่ยวโดยชุมชน:
 แนวคิดและประสบการณ์**. (อุดร วงษ์ทับทิม, บรรณาธิการ) เชียงใหม่: มิ่งเมืองนวัตน์
 จำกัด.
- สินธุ์ สโรบล. (2547). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. **ประชาคมวิจัย**, 57, 15-21.

- สุรัชย์ บุญเจริญ. (2546). การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตลาดน้ำวัดบางปะมงแบบยั่งยืน อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์. **วารสารสารสนเทศ**, 4 (2), 65-78.
- สุวิทย์ จันทร์เพชร. (2543). **ศักยภาพทางการคลังขององค์การบริหารส่วนตำบล: กรณีศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสงขลา** (Financial potentiality of Tambon Administrative Organisation: A case study of Songkhla province). มปท.: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **แผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554)**, ใน กรมพัฒนาที่ดิน. [Online] จาก: <http://www.ddd.go.th/Thai-html/05022007/PDF/PDF01/index.htm>. 2551, ธันวาคม 1.
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ. (2550). ธรรมชาติกับการท่องเที่ยวชุมชน. **วารสารเศรษฐกิจและสังคม**, 44 (3), 57-67.
- สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. (2549). Tourist arrivals in Thailand, ใน สำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว. [Online] จาก: http://www.tourism.go.th/index.php?option=com_content&task=view&id=2610&Itemid=25. 2551, ธันวาคม 12.
- อดิน รพีพัฒน์. (2527). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทย. ใน ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา** (หน้า 104-114). กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภารการพิมพ์.
- องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี. (มปป.). **แหล่งท่องเที่ยว**, ใน องค์การบริหารส่วนตำบลคลองรี (อบต.คลองรี). [Online] จาก: <http://www.khlongree.go.th/modules/travel/index.php>. 2552, เมษายน 9.
- อัฉรฯ หลาวทอง และคณะ. (2550). **การศึกษาแนวทางการจัดการทางการตลาดของวิสาหกิจชุมชนการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้** (A study guideline for marketing management of small and micro community enterprise in order to promote tourism in Lower North East Thailand). มปท.: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อรุณ อุลัย. (มปป.). **การศึกษาและพัฒนารูปแบบรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมบนดอยหลวงเชียงดาว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบริเวณดอยหลวงเชียงดาว จ. เชียงใหม่**. [Online] จาก:

<http://www.communitytourism.net/research/rdg47n0009.php>. 2549, พฤศจิกายน 24.

อารี พันธุ์มณี. (2534). **จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน**. กรุงเทพฯ: ต้นอ้อ.

โอฬาร ช่องพะ. (มปป.). **กระบวนการเรียนรู้เพื่อจัดทำสื่อภูมิประเทศจำลองดอยหลวงเชียงดาวโดยชุมชน เพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ**. [Online] จาก: <http://www.communitytourism.net/research/pdg46n0002.php>. 2549, พฤศจิกายน 24.

Bratt, R. G. (1987). The role of citizen-initiated programs in the formulation of national housing policies. In J. DeSario, & S. Langton (Eds.), **Citizen participation in public decision making** (pp. 153-176). New York: Greenwood.

Conservation International. (2001). In [responsibletravel.com](http://www.responsibletravel.com). [Online] available: <http://www.responsibletravel.com/copy/copy901178.htm>. 2009, January 28

Gurung, D. B., & Seeland, K. (2008). Ecotourism in Bhutan: Extending its benefits to rural communities. **Annals of Tourism Research** , 35 (2), 489-508.

Jone, S. (2005). Community-based ecotourism: The significance of social capital. **Annals of tourism research** , 32 (2), 303-324.

Kantamaturapoj, K. (2007). **Impacts of community-based tourism in Thailand: A case study of Plai Phong Phang village, Samutsongkhram Province**. Soical Research Institute. Chiang Mai: Chiang Mai University.

Keirle, I. (2002). **Countryside recreation site management: A marketing approach**. London and New York: Routledge.

Li, W. (2006). Community decision making: Participation in development. **Annals of tourism research** , 33 (1), 132-143.

Phimphisut, T. (2005). Hospitality strategic management and community-based tourism in Thailand (การจัดการให้บริการเชิงกลยุทธ์และการท่องเที่ยวชุมชน). **Asaihl-Thailand Journal** , 8 (2), 151-164.

Prachvuthy, M. (2007). **Tourism, poverty: Income distribution. The case of Chambok community-based ecotourism development, Kirirom National Park, Kompong**

- Speu Province, Cambodia. Social Research Institute. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Srisuwan, W. (2005). **Marketing strategies for sustainable cultural tourism in the South of Thailand: A case of Nakhon Si Thammarat**. Master of Business Administration Thesis, Hospitality and Tourism Management (International Program), Prince of Songkla University.
- Suansri, P. (2003). **Community based tourism handbook**. n.p.: Mild publishing.
- Theerapappisit, P. (2007). **A review of community-based tourism**. Social Research Institute, The Mekong: Learning accross borders project. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Tosun, C. (2006). Expected nature of community participation in tourism development. **Tourism Management** , 27, 493-504.
- Untong, A., Phuangsaichai, S., Taweelertkunthon, N., & Tejawaree, J. (2007). **Income distribution and community-based tourism: Three case studies in Thailand**. Soical Research Institute. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Vugt, S. v., & Geene, J. (2008). Designing and facilitating complex multi-stakeholder processes. **MSP 2008** . Wageningen, Netherlands: Wageningen International.
- Weaver, David. 2001. **Ecotourism**. Queensland, Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd.
- Woodhill, J., Vugt, S. v., & Geene, J. v. (2008, July 22). A guide to facilitate complex multi-stakeholder processes from a societal learning perspective. **Working document** . Wageningen, Netherlands: Wageningen International.

ภาคผนวก (appendix)

ภาคผนวก ก. บทความการวิจัย

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนและแผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนวิถีไหนต-นา-เล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

Participation Model and Community-Based Tourism Marketing Plan of Palm, Paddy
and Sea, Sathing Phra District, Songkhla Province, Thailand

อุมาพร มุณีแนม

คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตู้ ปณ 50 คอหงส์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112

โทร: 66-(0)74-286842; โทรสาร: 66-(0)74-429758; e-mail: umaporn.m@psu.ac.th

Umaporn Muneenam

Faculty of Environmental Management, Prince of Songkla University, P.O. Box 50 Kor Hong, hat Yai,
Songkhla 90112. Tel: 66-(0)74-286842; Fax: 66-(0)74-429758; e-mail: umaporn.m@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนต-นา-เล อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา ใช้วิธีการศึกษาและการวิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิกับการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การหาความถี่กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การบรรยายเชิงพรรณนา กับข้อมูลที่ได้จากการจัดกระบวนการกลุ่ม การทดลองนำเที่ยว และการสังเกตการณ์ ผลการวิจัยพบว่า ประชาชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในรูปแบบ 3 รูปแบบคือ 1) การมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง 2) การมีส่วนร่วมโดยชุมชนตามรูปแบบของ Tosun 3) การมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ประชาชนเกิดการเรียนรู้ดังนี้ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ อุปสรรคของการมีส่วนร่วมคือ อุปสรรคส่วนตัว อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ และอุปสรรคด้านแนวคิด และแผนการตลาด คือ แผนพัฒนาองค์กร แผนพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อความหมาย แผนด้านการเงิน และแผนการส่งเสริมการขาย แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดอยู่ภายใต้พื้นฐานของความสำคัญเร่งด่วน ความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552) ดังนั้น ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนต-นา-เล คือ ชุมชนต้องมีส่วนร่วมด้วยตัวของตนเอง นอกจากนี้ ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก และชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกตามเหมาะสม

คำหลัก: รูปแบบการมีส่วนร่วม, แผนการตลาด, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, โหนด-นา-เล, อำเภอสังขละบุรี, จังหวัดสงขลา

Abstract

The study of the participation model and community-based tourism marketing plan of Palm, Paddy and Sea, Sathing Phra District, Songkhla Province, Thailand was conducted through secondary data analysed from literature reviews; a qualitative method analysed data from in-depth interviews; frequencies analysed data from structured interviews, and narration analysed data from group discussions, pilot study of travelers and observations. The results found that the public participated in community-based tourism in three models, (a) a structured model (b) Tosun's typology of community participation model and, (c) others. These were a participation process development techniques model, participation a process model and a step participation model. The public learned three things (a) a cognitive learning domain (b) an effective learning domain and, (c) a kinesthetic learning domain. The barriers were personal, fundamental, administrative and stereotype factors. The marketing plans were a re-organisation plan, an interpreter development plan, a budget plan and a marketing promotion plan. These marketing plans were designed based on the priorities of the problem, the possibility of implementation, few or no expenses, the willingness of the community-based management, self-supported and time-base framed. Consequently, to improve public participation in the Palm, Paddy and Sea community-based tourism, the community should strongly participate within the community, vary their participation by having a coordinator working with an outsider; and the community could ask for help from an outsider at the right time.

Keywords: participation model, marketing plan, community-based tourism, Palm-Paddy-Sea, Sa-Thing-Phra District, Songkhla Province

คำนำ

การจัดการท่องเที่ยวในระยะเวลาที่ผ่านมา ให้ความสำคัญกับการเพิ่มรายได้และการสร้างกำไรสูงสุดตามแนวคิดของระบบเศรษฐกิจระบบทุนนิยม โดยมุ่งเน้นปริมาณของนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นสำคัญ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมดั้งเดิมทรุดโทรม ร่อยหรอ ถูกทำลาย และขาดความเป็นอัตลักษณ์ จนก่อให้เกิดความไม่ยั่งยืน (สินธุ์ สโรบล, 2547: 15)

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism: CBT หรือ Host Management) เป็นแนวคิดของการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ (Alternative Tourism) และแนวคิดในการจัดการการท่องเที่ยวแบบ

ยั่งยืน (Sustainable Tourism) (Weaver, 2001: 20) ที่มีที่มาจากการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลก (Earth Summit) ในการกำหนดแผนปฏิบัติการที่ 21 ณ นครริโอ เดอ จาเนโร ประเทศบราซิล ปี พ.ศ. 2535 (ดรรชนี เอ็มพันธ์, 2549: 82) สำหรับประเทศไทย การท่องเที่ยวโดยชุมชนริเริ่มมาจากการดำเนินงานในมูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคม (มอส.) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ดำเนินการเปิดงานด้านการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติควบคู่ไปกับการพัฒนาชุมชน (พรณี จุฑานนท์และคณะ, 2548: 19-20) ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 รวมไปถึง หลังวิกฤตเศรษฐกิจปี พ.ศ. 2540 ที่รัฐบาลไทยใช้การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยประกาศให้ปี พ.ศ. 2541-2542 เป็นปีส่งเสริมการท่องเที่ยวไทย (Amazing Thailand) ต่อมาในปี พ.ศ. 2544 มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (One Tambon One Product: OTOP) ปีพ.ศ. 2545 การท่องเที่ยวแพร่กระจายสู่ชนบทหลากหลายรูปแบบ ปีพ.ศ. 2547 มีการกำหนดมาตรฐานโฮมสเตย์ หรือเรียกชื่ออย่างเป็นทางการว่าที่พักสัมผัสวัฒนธรรมชนบท (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, มปป.)

แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวชุมชนวิถีไหนด-นา-เล เกิดขึ้นจากการทำแผนแม่บทชุมชน โครงการสนับสนุนในด้านความรู้เรื่องการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และโครงการประสานเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เมื่อปี พ.ศ. 2544 ที่ปัจจุบันชุมชน 3 ชุมชน อันได้แก่ ชุมชน ต.ท่าหิน ต. คูขุด ต. คลองรี (ดูภาพที่ 1) ได้รวมตัวกันเพื่อสานต่อต่อกิจกรรม และเล็งเห็นแล้วว่าวิถี “ไหนด-นา-เล” ซึ่งเป็นวิถีชีวิตชุมชนคาบสมุทรสตงพระ อำเภอสตงพระ จังหวัดสงขลา และหมายถึงอาชีพส่วนใหญ่ของคนในพื้นที่คือ การทำนา ทำตาลโดนด และทำประมง เป็นวิถีชีวิตที่สำคัญ และควรให้มีการเชื่อมโยงเรื่องการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในคาบสมุทรสตงพระ รวมถึงเป็นพื้นที่กรณีศึกษาในบทความวิจัยชิ้นนี้

จำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2545) กล่าวว่า แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน สามารถประยุกต์วิธีการจัดการให้เข้ากับรูปแบบการท่องเที่ยวต่างๆ ได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวชมงานวัฒนธรรมและประเพณี และการท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา อย่างไรก็ตาม การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีความหมายที่กว้างกว่าการจัดการการท่องเที่ยวดังกล่าว ที่เป็นวิธีการจัดการท่องเที่ยวโดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน และสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งทรัพยากรการท่องเที่ยวในตัวเอง ในขณะที่เดียวกันก็เกิดประโยชน์แก่เศรษฐกิจชุมชนของคนในท้องถิ่นอีกด้านหนึ่งด้วย ดังที่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้ความหมายของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า:

“ทางเลือกในการจัดการท่องเที่ยวที่ชุมชนเข้ามากำหนดทิศทางของการท่องเที่ยวบนฐานคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้เสียจากการท่องเที่ยว โดยการนำเอาทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ธรรมชาติ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน มาใช้เป็นต้นทุนหรือปัจจัยในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม รวมทั้งมีการพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถและบทบาทที่สำคัญในการดำเนินงานตั้งแต่การตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงาน การสรุปบทเรียน และมุ่งเน้นให้เกิดความยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน

ความหมายดังกล่าวข้างต้นยังสอดคล้องกับที่ สิ้นธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, และสุภาณี ทองพรวาณิช (2545: 10) เสริมว่า การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน จะเน้นการพัฒนาที่คนเป็นหลัก กล่าวคือ การสร้างศักยภาพของคนในท้องถิ่น ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการ โดยใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือสร้างกระบวนการเรียนรู้ ให้คนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน เพื่อนำไปสู่การดูแลรักษา และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติโดยให้มีความสอดคล้องกับภูมิปัญญา อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน

อย่างไรก็ดี ปัญหาอย่างหนึ่งของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ การจัดการด้านการตลาด (ซูวิทย์ ศิริเวชกุล, 2544: 55) ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนที่ประกอบกิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะดังกล่าวมักเป็นชุมชนขนาดเล็ก อยู่ห่างไกลศูนย์รวมต่างๆ ทำให้ไม่เป็นที่รู้จักแก่คนทั่วไป และทำให้จำนวนการจองของนักท่องเที่ยว การจ้างงานมีระดับต่ำ และชุมชนต้องพึ่งพาการบริจาคจากองค์กรภายนอก หรือการประกอบธุรกิจท่องเที่ยวเพื่อการค้า (Conservation International, 2001) นอกจากนี้ การขาดการจัดการด้านการตลาดการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทำให้ท้องถิ่นเกิดการแย่งลูกค้ากันเองระหว่างผู้ดำเนินการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และเป็นภาพลักษณ์ที่ไม่ดีต่อนักท่องเที่ยว

ดังนั้น บทความวิจัยฉบับนี้นำเสนอผลการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวชุมชน การเรียนรู้อันเนื่องมาจากการมีส่วนร่วมนั้น อุปสรรค ข้อเสนอแนะ แผนการตลาด และแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล อำเภอสีทิงพระ จังหวัดสงขลา ดังต่อไปนี้

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ในงานวิจัยครั้งนี้ศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยด้วยกัน 5 วิธีคือ 1) การทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจากสมาชิกเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล จำนวน 80 คน และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากแกนนำเครือข่ายและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เลจำนวน 20 คน 3) การจัดกระบวนการกลุ่มจำนวน 4 ครั้ง จากสมาชิก แกนนำเครือข่าย และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เลจำนวน 30, 7, 7 และ 35 คน ตามลำดับ 4) การทดลองจัดกิจกรรมนำเที่ยวกับนักท่องเที่ยวตัวอย่างจำนวน 45 คน และ 5) การสังเกตการณ์ตลอดการวิจัย และใช้วิธีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร การบันทึกภาพ และการบันทึกวีดิทัศน์ ในวิธีวิจัยข้อที่ 3-5 ทั้งนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลชุดเดียวกับการทบทวนวรรณกรรม การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพกับการสัมภาษณ์เชิงลึก การหาความถี่กับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง การบรรยายเชิงพรรณนา กับข้อมูลที่ได้จากการจัดกระบวนการกลุ่ม การทดลองนำเที่ยว และการสังเกตการณ์ รวมไปถึงการนำข้อมูลที่ได้จากทุกแหล่งมาวิเคราะห์แบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อหาความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาประกอบไปด้วยหัวข้อ ดังต่อไปนี้

รูปแบบการมีส่วนร่วม

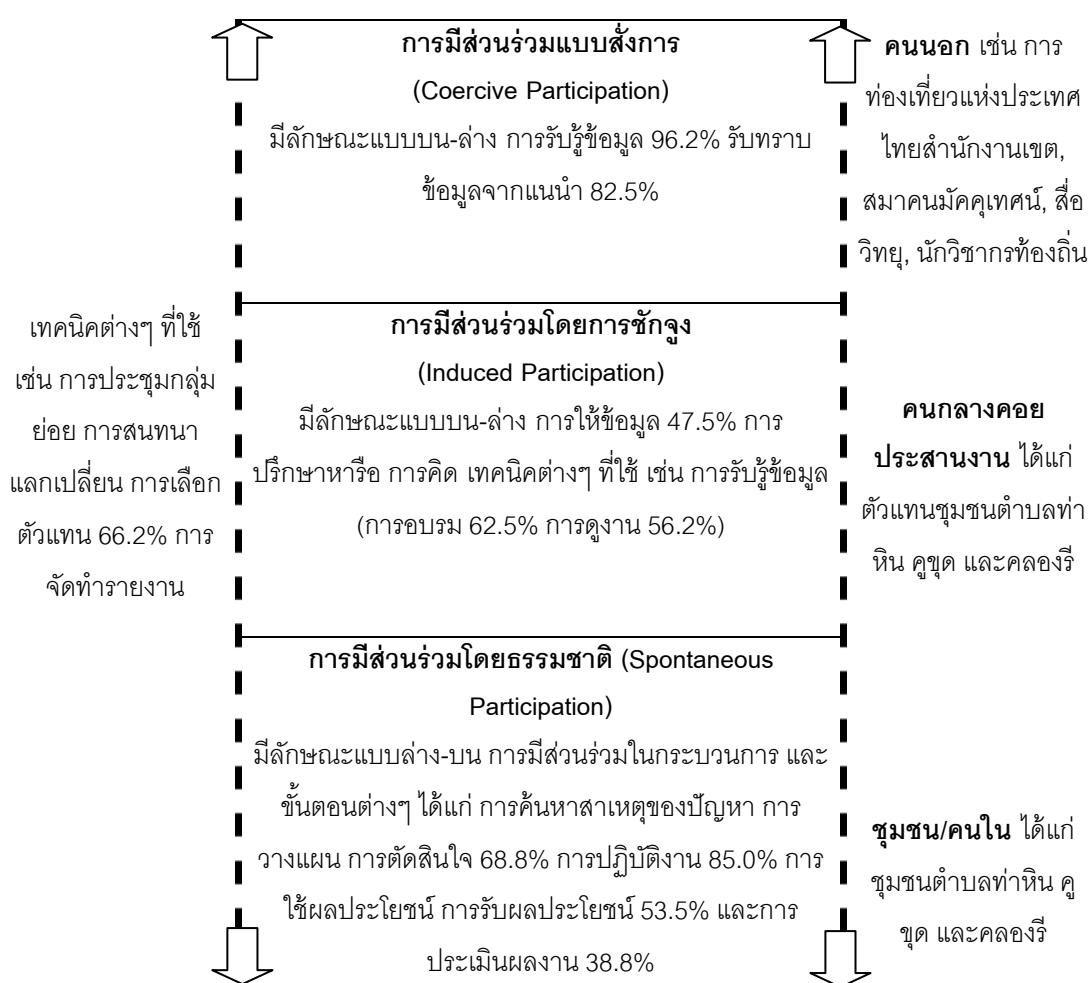
จากการศึกษาวิจัยพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ประกอบไปด้วยรูปแบบ 3 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่

1) การมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง ประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมแบบย่อยๆ 3 รูปแบบได้แก่ การมีส่วนร่วมจากบนลงล่าง การมีส่วนร่วมจากล่างขึ้นบน และการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง ที่แต่ละกลุ่มมีผู้ประสานงานเพื่อการทำงานร่วมกันของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ของทั้ง 3 ตำบล ในพื้นที่ ได้แก่ ตำบลท่าหิน ตำบลคูซูด และตำบลคลองรี

2) รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนดังที่ Tosun (2006: 494) นำเสนอมา อันประกอบไปด้วยรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสั่งการ การมีส่วนร่วมแบบชักจูง และการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติ ซึ่งพบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบสั่งการหรือรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง จากการสัมภาษณ์เชิงลึกพบว่าในรูปแบบที่เกิดขึ้นในช่วงแรกๆ เมื่อบุคคลภายนอกมองเห็นศักยภาพของชุมชนว่าสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาจัดการการท่องเที่ยวได้ เช่น ความสำคัญของตาลโตนด จากกลุ่มองค์กรภายนอก นอกจากนี้ ยังรวมถึงการกระจายแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากผู้นำท้องถิ่นสู่ประชาชน หรือสมาชิกเครือข่ายในรูปของนโยบายการบริหารท้องถิ่น การดำเนินการปฏิบัติ และเมื่อมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมาระยะหนึ่งแล้ว ชุมชนที่ศึกษาได้มีการจัดรูปแบบขององค์กรเพื่อให้สอดคล้องต่อการดำเนินการ จึงมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง ในรูปแบบของหัวหน้ากลุ่ม และผู้รับคำสั่งของกลุ่มที่ทำตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย แต่เป็นการทำตามภาระงานที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างวัดรูปแบบการมีส่วนร่วมรูปแบบนี้ได้จากการรับรู้ข้อมูลเป็นจำนวนมากที่สุด ร้อยละ 96.2 ซึ่งสามารถแยกเป็นการมีส่วนร่วมในการรับทราบข้อมูลจากแกนนำร้อยละ 82.5 รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติหรือการมีส่วนร่วมแบบล่าง-บน เกิดขึ้นดังเช่นที่กลุ่มการท่องเที่ยวโดยชุมชนของตำบลคลองรีมีการของบประมาณเพื่อลงทุนเพื่อการท่องเที่ยวซึ่งเป็นความต้องการของชุมชนท้องถิ่นเอง ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล และจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างวัดได้จากการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติร้อยละ 85.0 และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจร้อยละ 68.8 ซึ่งมีสัดส่วนเป็นอันดับที่สองและสาม นอกนั้นได้แก่ การมีส่วนร่วมในการเลือกตัวแทนร้อยละ 66.2 การมีส่วนร่วมในการร่วมรับผลประโยชน์ ร้อยละ 53.8 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นสัดส่วนที่น้อยที่สุดร้อยละ 38.8 ตามลำดับ และรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยการชักจูง เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง แต่จะมีการตกลงผลประโยชน์ร่วมกันระหว่างองค์กรภายนอกและชุมชนท้องถิ่น จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างวัดได้จากการมีส่วนร่วมในการร่วมอบรมร้อยละ 62.5 และร่วมศึกษาดูงานร้อยละ 56.2 การมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลร้อยละ 47.5 มาก-น้อยตามลำดับ

3) รูปแบบอื่นๆ ได้แก่ รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนาระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งพบในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เช่น การนำเทคนิค การฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การประชุมกลุ่มย่อย การเลือกตัวแทน การสนทนาแลกเปลี่ยน การสำรวจกิจกรรม/เส้นทางการท่องเที่ยว การฝึกปฏิบัติ การร่วมทดลองนำเที่ยว การทำแผนการท่องเที่ยว การจัดทำรายงานสรุป และการประเมินผล

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ภายใต้บริบทการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล ประกอบไปด้วยรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบโครงสร้าง รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยชุมชนตามรูปแบบของ Tosun และรูปแบบการมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการพัฒนาระบวนการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ดังแสดงในภาพที่ 2

ภาพ 2 แสดงรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล

การเรียนรู้

ผลการศึกษาพบว่า จากการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ก่อให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ ที่หลากหลาย กล่าวคือ จากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 74 คน เกิดการเรียนรู้ในการได้รับความรู้ (92.5%) มาเป็นอันดับแรก รองลงมาคือ เกิดความสามัคคี การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อม การเพิ่มพูนทักษะ (81.2%) และการได้ประสบการณ์ใหม่ๆ (80.0%) ในลำดับที่ 3 นอกจากนี้ และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์เกิดการเรียนรู้ในหลากหลายประเด็นที่มีลักษณะเช่นเดียวกันกับผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 3 กลุ่มคือ 1) การเรียนรู้ด้านความรู้ เช่น การได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในท้องถิ่น, การได้รับประสบการณ์ใหม่ๆ, การได้พบปะผู้คน 2) การเรียนรู้ด้านอารมณ์ เช่น ความตระหนักการเล็งเห็นคุณค่าในทรัพยากรท้องถิ่น และ 3) การเรียนรู้ด้านความชำนาญ เช่น การเรียนรู้ในการปรับปรุงแก้ไข, การเรียนรู้การทำงานกับผู้อื่น, และการกำหนดวิสัยทัศน์ในการท่องเที่ยว เป็นต้น

อุปสรรค

จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 30 คน พบว่า อุปสรรคในการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนประกอบด้วย 13 อุปสรรค สำหรับอุปสรรค 3 ลำดับแรก สามารถจัดกลุ่มได้ดังนี้ 1) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน ได้แก่ การไม่มีเวลา ร้อยละ 37.5 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ ได้แก่ การไม่มีสิทธิ์มีเสียงในการแสดงความคิดเห็น ร้อยละ 12.5 และ 3) อุปสรรคส่วนตัว ได้แก่ การลืม และการมีภาระกิจที่จะต้องทำอย่างอื่นก่อนในจำนวนที่เท่ากัน ร้อยละ 11.2 ตามลำดับ สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ 1) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน เช่น เพศ ความรู้ ความไม่กล้า ระยะเวลาในการเป็นสมาชิก ตำแหน่งที่ดำรงอยู่ ความไม่พร้อม และงบประมาณ 2) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ เช่น การจำกัดจำนวนผู้ที่เข้าร่วม การที่มีตัวแทนดำเนินการอยู่แล้ว การขาดการติดต่อประสานงาน และ การขาดความต่อเนื่อง 3) อุปสรรคด้านแนวคิด เช่น การไม่เห็นความสำคัญ และการเห็นแก่ประโยชน์เรื่องเงินเป็นต้น

แผนการตลาดและแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด

จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมสมอง ในการวิเคราะห์และวางแผนการตลาด โดยเฉพาะการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และสิ่งคุกคาม (SWOT) รวมท้้งส่วนผสมทางการตลาดอันได้แก่ Product, Program, Price, Packaging, People, Place, Promotion, และ Partnership พบว่า แผนการตลาดของวิถีนาค-นา-เล จึงประกอบไปด้วย 4 แผนด้วยกันคือ

1) แผนพัฒนาองค์กร ด้วยการการจัดตั้งกรรมการเพื่อประสานงานทั้ง 3 ตำบล โดยการแบ่งโครงสร้างกรรมการกันใหม่ มีการกำหนดตำแหน่งให้ทุกกลุ่ม และการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในการประชุม และสรุปบทเรียนร่วมกันทุกครั้ง

2) แผนพัฒนาบุคลากรด้านการสื่อความหมาย ด้วยการการอบรมนักสื่อความหมายตำนานท้องถิ่นร่วมกันทั้ง 3 ตำบลด้วยการรวบรวมข้อมูล ทิวไป และจุดเด่น แล้วจึงนำมาเผยแพร่ในเว็บไซต์ ของอบต. คลองรี เช่น ข้อมูลคนที่เข้าร่วมกิจกรรม และการหมุนเวียนงานกันทำ กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ เพื่อพัฒนาศักยภาพด้านการพูด

3) แผนด้านการเงิน โดยชุมชนมีการนำเงินรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเข้าสู่กลุ่มที่ตนเองเป็นสมาชิก อย่างน้อย 10% และ

4) แผนการตลาดในการส่งเสริมแผนการตลาดด้วยวิธีการประชาสัมพันธ์ ด้วยแผ่นพับ ผ่านเครือข่ายสื่อมวลชนวิทยุท้องถิ่น และเว็บไซต์ของอบต.คลองรี และเครือข่ายอื่นๆ การโฆษณา การส่งเสริมการขายต่างๆ และการขายตรง

ทั้งนี้ แนวทางการส่งเสริมแผนการตลาด 4 แผนข้างต้น ได้รับการส่งเสริมภายใต้พื้นฐานของความสำเร็จเด่น ความเป็นไปได้ มีค่าใช้จ่ายน้อย/หรือไม่มีเลย ชุมชนมีความเต็มใจและยินดีในการดำเนินการได้ด้วยชุมชนเอง และลดการพึ่งพาจากภายนอก รวมไปถึงการอยู่ภายใต้กรอบระยะเวลา 1 ปี (2552)

ข้อเสนอแนะ

เพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ผลการศึกษาจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จำนวน 62 คน ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล ซึ่งแบ่งได้เป็นกลุ่มๆ จำนวน 11 กลุ่มคือ ร้อยละ 77.5 เห็นว่าองค์กรภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุน รองลงมา ร้อยละ 72.5 เห็นว่าควรมีการเสริมสร้างทัศนคติในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเป็นเจ้าบ้านที่ดี ร้อยละ 70.0 เห็นว่า ควรมีการเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน เพื่อเป็นการปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีไหนด-นา-เล เป็น 3 ลำดับแรก (ดูตาราง 4)

สำหรับผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกให้ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนคือ 1) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก 2) การลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก 3) การจัดโครงสร้างการบริหารงานเพื่อเตรียมพร้อมทั้งตลาดภายนอก และ 4) การพัฒนาด้านการตลาด

อภิปรายผล

จากการศึกษาจะเห็นได้ว่า ประชาชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กรณีศึกษาวิถีโหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา มีรูปแบบใน 3 รูปแบบด้วยกันคือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบโครงสร้าง 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยชุมชนตามรูปแบบของ Tosun และ 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ทั้งนี้ ในการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง ยังประกอบไปด้วยการมีส่วนร่วมแบบย่อยๆ 3 รูปแบบได้แก่ การมีส่วนร่วมจากบน-ล่างหรือการมีส่วนร่วมแบบสั่งการ และการมีส่วนร่วมแบบชักจูงที่มีการตกลงเรื่องผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวตามรูปแบบของ Tosun การมีส่วนร่วมจากล่าง-บนหรือการมีส่วนร่วมโดยธรรมชาติของ Tosun และการมีส่วนร่วมแบบคนกลาง

รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างเป็นรูปแบบที่มีวิวัฒนาการมาจากการปกครองแบบรวมศูนย์อำนาจที่ส่วนกลาง เช่น รูปแบบจากบนลงล่าง (Top-Down Model) ของ Bratt (1987: 153-176) รูปแบบนี้เป็นความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่น หรือคนนอกพื้นที่และคนในพื้นที่ เช่น การทำหน้าออกกฎต่างๆ (Theerapappisit, 2007: 6) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบล่าง-บน เป็นรูปแบบภายหลังเมื่อมีการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เช่น ตามพระราชบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) พ.ศ. 2537 มีผลให้องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การท้องถิ่นในระดับตำบลมีหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการส่งเสริมศาสนา และวัฒนธรรม หาประโยชน์จากทรัพย์สินของอบต. ซึ่งหมายถึงการจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตนด้วย (ดร.ชนัน เอมพันธุ์, 2549: 87) จึงอาจกล่าวได้ว่ารูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบส่วนร่วมจากล่าง-บน (Bottom-Up Model) ที่คิดค้นขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาจากรูปแบบบน-ล่าง กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินกิจกรรมที่มีหลักการพัฒนามบนพื้นฐานของชุมชน และตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อแบ่งเบาภาระงานของรัฐบาลกลาง ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว ตรงกับความต้องการของประชาชน (สุวิทย์ จันทร์เพชร, 2543: 7) ในแง่ของการจัดการท่องเที่ยว Theerapappisit (2007: 7) กล่าวว่า รูปแบบดังกล่าวเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง เช่น การนำกฎนั้นไปปฏิบัติ การใช้ทรัพยากร การอนุรักษ์ การพัฒนาพื้นที่ นอกจากนี้ Hatton (1995 อ้างใน Theerapappisit, 2007: 11) เน้นและย้ำว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวควรเน้นที่รูปแบบจากล่างขึ้นบนเป็นสำคัญ เพราะนั่นคือหัวใจของการบริหารจัดการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน อย่างไรก็ตาม Theerapappisit (2007: 6) กล่าวว่า ประชาชนอาจไม่มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน รวมถึงอาจไม่เป็นที่พึงพอใจต่อผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในระดับนโยบายเสมอไป ดังนั้น จึงมีคนกลางคอยประสานงานระหว่างระดับผู้มีอำนาจในการตัดสินใจในระดับนโยบายและชุมชนท้องถิ่น และเป็นจุดกำเนิดของรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนแบบคนกลาง (Intermediate Approach)

ในรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบมีโครงสร้าง เป็นการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่าง ซึ่งเกิดขึ้นในช่วงแรกๆ เมื่อบุคคลภายนอก มองเห็นศักยภาพของชุมชนว่าสามารถนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาจัดการการท่องเที่ยวได้ เช่น ความสำคัญของศาลโหนด หลังจากนั้น ผู้นำชุมชนท้องถิ่นมีการกระจายแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนจาก

ผู้นำท้องถิ่นสู่ประชาชน หรือสมาชิกเครือข่ายที่สนใจในกิจกรรมการท่องเที่ยว ออกมาในรูปของนโยบายการบริหารการปกครองส่วนท้องถิ่น ดังเช่นที่เกิดขึ้นกับนโยบายการบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) คลองรี มีการดำเนินการปฏิบัติ ซึ่งดูเหมือนว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวจะเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบล่าง-บน เนื่องจากการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นดำเนินกิจกรรมที่มีหลักการพัฒนามาบนพื้นฐานของชุมชน และตัดสินใจแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง เพื่อแบ่งเบาภาระงานของรัฐบาลกลาง ตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่างรวดเร็ว ตรงกับความต้องการของประชาชน (สุวิทย์ จันทรพิพิธ, 2543: 7) ในอีกแง่หนึ่ง รูปแบบการมีส่วนร่วมดังกล่าวอาจถูกจัดเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบบน-ล่างฉบับย่อ ดังจะเห็นได้จากที่เมื่อมีการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวมาระยะหนึ่งแล้ว ชุมชนที่ศึกษาได้มีการจัดรูปแบบองค์กรเพื่อให้สอดคล้องต่อการดำเนินการ จึงมีการจัดโครงสร้างองค์กรในรูปแบบของหัวหน้ากลุ่ม และผู้รับคำสั่งของกลุ่มที่ทำตามภาระงานที่ได้รับมอบหมาย ตามภาระงานที่ได้ตกลงกันไว้แล้ว รวมถึง การมีส่วนร่วมแบบคนกลางที่แต่ละกลุ่มมีผู้ประสานงานเพื่อการทำงานร่วมกันของเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล ของทั้ง 3 ตำบล ในพื้นที่ได้แก่ ตำบลท่าหิน ตำบลคูซูด และตำบลคลองรี

นอกจากนี้ เมื่อนำผลการศึกษามาเปรียบเทียบกับรูปแบบการมีส่วนร่วมโดยใช้เทคนิคพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และรูปแบบการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ก็พบว่า มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน แต่อาจแตกต่างกันไปในรายละเอียด ที่ผู้วิจัยต่างๆ เช่น สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ (2550: 59); สายรุ่ง ดินโคกสูง (2549: ก); กนกวรรณ ดุจศรีแก้ว (2549: (1)); จตุพล ชูจันทร์ (2549: ค); Li (2006: 132-143); สุรัชย์ บุญเจริญ (2546: 70); Suansri (2003: 111); และภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี (2544: ค) นิยมนำมาใช้ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน กล่าวคือ การมีส่วนร่วมรับรู้ข้อมูลข่าวสาร (ประกอบไปด้วย ร่วมศึกษาดูงาน ร่วมฝึกอบรม) ร่วมให้ข้อมูล ร่วมคิด ร่วมปรึกษาหารือ ร่วมตัดสินใจ ร่วมเลือกตั้งผู้นำ/ตัวแทนของตน ร่วมปฏิบัติดำเนินการ (ประกอบไปด้วย ร่วมลงทุน ลงแรง ลงทรัพยากร) ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล และร่วมปรับปรุง ซึ่งจากการประเมินรูปแบบการมีส่วนร่วมในเชิงปริมาณ พบว่า สมาชิกเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมมากที่สุดในการรับรู้ข้อมูล รองลงมาคือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเป็นอันดับที่ 3 และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมที่อยู่ในลำดับสุดท้าย ผลการศึกษาดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าทุกคนไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ในทุกรูปแบบ บางรูปแบบก็มีผู้มีส่วนร่วมมาก-น้อยแตกต่างกันไป และยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ภคนนท์ เอี่ยมเศรษฐี (2544: ง) ที่ศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพุ กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย และพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยว การให้ความรู้และสร้างจิตสำนึกแก่นักท่องเที่ยว การลงทุนในแหล่งท่องเที่ยว ในระดับการมีส่วนร่วมรับผลประโยชน์, การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ, การมีส่วนร่วมในการประเมินผล, การมีส่วนร่วมคิด และตัดสินใจที่มาก-น้อยตามลำดับ

นอกจากนี้ จากรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน ดังกล่าวข้างต้น ก่อให้เกิดการเรียนรู้ต่างๆ ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ยึดการจัดกลุ่มรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Bloom (1976, อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2534: 86) ที่อธิบายว่าคนเราเมื่อเกิดการเรียนรู้จะมีการเปลี่ยนแปลงด้วยกัน 3 ประการคือ 1) การเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive learning domain) หมายถึง การเรียนรู้เกี่ยวกับเนื้อหาสาระใหม่ เกิดความเข้าใจในสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากขึ้น 2) การเปลี่ยนแปลงด้านอารมณ์ ความรู้สึก ทักษะคติ (Affective learning domain) หมายถึง ผู้เรียนเกิดความรู้สึกด้านจิตใจ ความเชื่อ และความสนใจ และ 3) การเปลี่ยนแปลงด้านความชำนาญ (Psychomotor learning domain) หมายถึง การนำเอาสิ่งที่เรียนรู้ไปปฏิบัติ ทำให้เกิดความชำนาญมากขึ้น

ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีอุปสรรคที่สามารถจัดกลุ่มได้ในงานวิจัยชิ้นนี้ 4 ประการคือ 1) อุปสรรคส่วนตัว 2) อุปสรรคด้านปัจจัยพื้นฐาน 3) อุปสรรคด้านการบริหารจัดการ และ 4) อุปสรรคด้านแนวคิด ซึ่งแตกต่างจากงานวิจัยของ เกรียงไกร จิรจรัสชัย (2549: บทคัดย่อ) ที่พบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวมักเกี่ยวข้องกับทักษะในการดำเนินงาน อันได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมด้านการประชุมที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์ปัญหาด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ขาดการมีส่วนร่วมในการวางแผน ขาดการมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล และขาดการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี จากกิจกรรมการวางแผนการตลาดซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้พบว่า ข้อด้อยประการหนึ่งของการวิเคราะห์ข้อด้อยในระหว่างการจัดทำแผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือ ชุมชนไม่มีการดำเนินการสรุปการเรียนรู้เพื่อการประเมินผลอย่างจริงจังร่วมกันทั้ง 3 ตำบล แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องในอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน เช่นเดียวกับที่เกรียงไกร จิรจรัสชัย (2549: บทคัดย่อ) ได้ค้นพบ และอาจจัดกลุ่มให้อยู่ในอุปสรรคด้านการบริหารจัดการได้เช่นกัน รวมถึงเป็นที่มาของ 1 ใน 4 แผนการตลาดด้านการพัฒนาองค์กรในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีนาค-นา-เล ที่ต้องการให้ชุมชนมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในการประชุม และสรุปบทเรียนร่วมกันทุกครั้ง รวมไปถึงแผนการตลาดด้านอื่นๆ ได้แก่ แผนพัฒนานาบุคลากรด้านการสื่อความหมาย แผนด้านการเงิน และแผนการส่งเสริมการขาย

นอกจากนี้ จะเห็นได้ว่าข้อเสนอแนะในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีนาค-นา-เลจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างมีความสอดคล้องและมีความแตกต่างจากข้อเสนอแนะจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่มีผู้คิดเห็นว่าองค์กรภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุน ซึ่งล้วนเป็นความคิดเห็นของแกนนำชุมชนทั้งสิ้น แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับที่พจนานุกรม (มปป.) เห็นว่า หน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุนด้วยเหตุผล 3 ประการคือ 1) ชุมชนไม่ควรจะถูกละเลย หากเรามีผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ CBT 2) กลุ่มที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ต้องการองค์กรทำหน้าที่ประสานและเสริมสร้างความเข้มแข็ง และ 3) งานท่องเที่ยวมีพลวัตร ต้องการงานวิจัยและพัฒนาเพื่อพยากรณ์ สร้างภูมิคุ้มกัน และขยายผลองค์ความรู้ ในทางตรงกันข้ามจากการสัมภาษณ์บุคคลผู้เกี่ยวข้องภายนอกเห็นว่าชุมชนควรมีการสร้างเสริมความเข้มแข็งด้วยตนเอง ด้วยการลดการพึ่งพาจากหน่วยงานภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับที่

Hatton (1995 อ้างใน Theerapappisit, 2007: 11) เน้นและย้ำว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรเป็นที่ยึดแบบจากล่างขึ้นบนเป็นสำคัญ เพราะนั่นคือหัวใจของการบริหารจัดการการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้วยข้อเสนอแนะทั้ง 2 แนวคิดดังกล่าว ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนภายใต้บริบทวิถีโหนด-นา-เล ใน 3 แนวทางคือ

- 1) ชุมชนต้องมีพื้นฐานที่เข้มแข็งในการมีส่วนร่วมด้วยตัวของตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 2) ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานการดำเนินงานกับหน่วยงานภายนอก และ
- 3) ชุมชนอาจขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกได้ตามความต้องการที่เหมาะสม เช่น ความช่วยเหลือเพื่อการจัดการด้านการตลาด เป็นต้น ทั้งนี้ เนื่องจากชุมชนไม่สามารถจัดการในทุกๆ เรื่องได้ด้วยตนเองได้ทั้งหมด การได้รับความช่วยเหลือจากผู้มีประสบการณ์จะเป็นการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับชุมชนเข้มแข็งและสามารถจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ดียิ่งขึ้น

สรุปผล

จากการศึกษาสรุปได้ว่า ประชาชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโหนด-นา-เลใน 3 รูปแบบด้วยกันคือ 1) รูปแบบการมีส่วนร่วมแบบโครงสร้าง 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมโดยชุมชนตามรูปแบบของ Tosun และ 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ การมีส่วนร่วมด้วยเทคนิคการพัฒนาระบบการมีส่วนร่วม การมีส่วนร่วมที่แบ่งตามกระบวนการมีส่วนร่วม และการมีส่วนร่วมในขั้นตอนต่างๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการวางแผนการตลาดในงานวิจัยชิ้นนี้เป็นรูปแบบเทคนิคหนึ่งที่น่าสนใจเพื่อพัฒนาระบบการมีส่วนร่วม และสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ อุปสรรคของประชาชนในการมีส่วนร่วม ที่มากกว่าการได้รับการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างหรือการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมไปถึงการเน้นย้ำให้เห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่หรือไม่ควรเป็นรูปแบบที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการอย่างเข้มแข็งแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ชุมชนควรมีรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบคนกลางโดยมีผู้ประสานงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก รวมไปถึงการได้รับความช่วยเหลือและสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องภายนอก

บรรณานุกรม

กนกวรรณ ดุงศรีแก้ว. (2549). การจัดการการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน: ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย (The sustainable community based tourism management: A case study of Wangnammok community, Sri Chiang Mai District, Kongkhai Province). วิทยานิพนธ์สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต, คณะสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- เกรียงไกร จิรจรัญชัย. (2549). รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเทือกเขาพระ-เขาสูง อำเภอหนองบัว จังหวัดนครสวรรค์ (People participation model in forest resource conservation for ecotourism at Khao Phra-Khao Soong, Amphoe Nong Bua, Nakhon Sawan). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา ยุทธศาสตร์การพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- จตุพล ชูจันทร์. (2549). การพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในตำบลบ้านใต้ อำเภอเกาะพะงัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ฐวิทย์ ศิริเวชกุล. (2544). การท่องเที่ยวเชิงชุมชนและการจัด Homestay (Community based tourism and homestay). *จุลสารการท่องเที่ยว*, 20 (2), 52-56.
- ดรรชนี เอมพันธุ์. (2549). การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวโดยชุมชน. ใน มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, *การจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism resource management)* (หน้า 77-142). กรุงเทพฯ: แสงจันทร์การพิมพ์.
- พจนา สอนศรี. (มปป.). เล่าเรื่องสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. , ใน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. [Online] จาก: สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน: http://www.cbt-i.org/lib_article_view.php?id=13. 2552, มกราคม 14.
- พรรณี จุฑานนท์ และคณะ. (2548). รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาทะเล โดยความร่วมมือของชุมชน บ้านนาทะเล หมู่ 5 ตำบลชัยชุมพล อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์. *อุตรดิตถ์: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)*.
- ภคนนท์ เขี่ยมเศรษฐี. (2544). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาสวนหินผางาม ตำบลปวนพุ กิ่งอำเภอหนองหิน จังหวัดเลย (A study of local community participation model in eco-tourism: A case study of Suan-Hin Pha-Ngam, Puanphu Sub-district, Nonghin District, Loei Province). วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- ราไพพรรณ แก้วสุริยะ. (2545, พฤษภาคม). การจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน (Sustainable community-based tourism), ใน โครงการสานสัมพันธ์เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. [Online] จาก: <http://stou.ac.th/tourism/Achieve/May/Topic1.htm>. 2551, เมษายน 21.
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (มปป). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน*, ใน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. [Online] จาก: <http://www.cbt-i.org/travel.php>. 2552, มกราคม 14.
- สินธุ์ สโรบล, อุดร วงษ์ทับทิม, และสุภาวณี ทงพรวาณิชย์. (2545). *การท่องเที่ยวโดยชุมชน: แนวคิดและประสบการณ์*. (อุดร วงษ์ทับทิม, บรรณาธิการ) เชียงใหม่: มิ่งเมืองนวัตน์ จำกัด.
- สินธุ์ สโรบล. (2547). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *ประชาคมวิจัย*, 57, 15-21.
- สุรัชย์ บุญเจริญ. (2546). การพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนตลาดน้ำวัดบางประมุงแบบยั่งยืน อำเภอโกรกพระ จังหวัดนครสวรรค์. *วารสารสารสนเทศ*, 4 (2), 65-78.

- สุวิทย์ จันทร์เพชร. (2543). ศักยภาพทางการคลังขององค์การบริหารส่วนตำบล: กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดสงขลา (Financial potentiality of Tambon Administrative Organisation: A case study of Songkhla province). มปท: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- สายรุ้ง ดินโคกสูง. (2549). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาหาดชบา ตำบลชบา อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี (Community-based tourism: A case study on Had Chaba, Muang District, Ubonratchathani Province). วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการจัดการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- สำนักพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมภาคเหนือ. (2550). ธรรมชาติกับการท่องเที่ยวชุมชน. *วารสารเศรษฐกิจและสังคม* , 44 (3), 57-67.
- อารี พันธุ์มณี. (2534). *จิตวิทยาการเรียนรู้การสอน*. กรุงเทพฯ: ดันฮ็อ.
- Bratt, R. G. (1987). The role of citizen-initiated programs in the formulation of national housing policies. In J. DeSario, & S. Langton (Eds.), *Citizen participation in public decision making* (pp. 153-176). New York: Greenwood.
- Conservation International. (2001). In *responsibletavel.com*. [Online] available: <http://www.responsibletavel.com/copy/copy901178.htm>. 2009, January 28
- Li, W. (2006). Community decision making: Participation in development. *Annals of tourism research* , 33 (1), 132-143.
- Suansri, P. (2003). *Community based tourism handbook*. n.p.: Mild publishing.
- Theerapappisit, P. (2007). *A review of community-based tourism*. Social Research Institute, The Mekong: Learning accross borders project. Chiang Mai: Chiang Mai University.
- Tosun, C. (2006). Expected nature of community participation in tourism development. *Tourism Management* , 27, 493-504.
- Weaver, David. 2001. *Ecotourism*. Queensland, Australia: John Wiley & Sons Australia, Ltd.

ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการไปใช้ประโยชน์

ผลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยชิ้นนี้ได้มีการนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- 1) การเผยแพร่บทความวิจัยเพื่อขอบคุณในความอนุเคราะห์แก่ผู้ให้ความร่วมมือให้ความอนุเคราะห์งานวิจัย ได้แก่ ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึก และนักท่องเที่ยว ตัวอย่าง
- 2) การเผยแพร่ผลงานวิชาการในรูปแบบของบทความวิจัย หรือการเข้าร่วมประชุมเชิงวิชาการต่างๆ เช่น Ecotourism and sustainable tourism conference, World cultural tourism conference

ภาคผนวก ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้

และกิจกรรมที่ดำเนินการมา และผลที่ได้รับตลอดโครงการ

วัตถุประสงค์	กิจกรรมที่วางแผนไว้	กิจกรรมที่ดำเนินการมา	ผลที่ได้รับ
1. การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืน การเรียนรู้ และอุปสรรคภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล	■ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ■ การสัมภาษณ์เชิงลึก ■ การสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ■ การทดลองนำเที่ยว	■ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ■ การสัมภาษณ์เชิงลึก ■ การสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ■ การทดลองนำเที่ยว ■ การจัดกระบวนการ	■ รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน ■ บทเรียนการเรียนรู้ ■ อุปสรรคการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล
2. เพื่อศึกษาข้อเสนอแนะในการปรับปรุงรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อปรับปรุงการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล	■ การจัดกระบวนการกลุ่มเพื่อสรุปการเรียนรู้	■ กลุ่มเพื่อสรุปการเรียนรู้	■ ข้อเสนอแนะในการใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล
3. เพื่อศึกษาแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล	■ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ■ การประชุมเชิงปฏิบัติการ	■ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ■ การประชุมเชิงปฏิบัติการ	■ แผนการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล
4. เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมแผนการตลาดเพื่อการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนภายใต้บริบทของการท่องเที่ยวชุมชนโหนด-นา-เล	■ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ■ การประชุมเชิงปฏิบัติการ	■ การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ■ การประชุมเชิงปฏิบัติการ	■ แนวทางการส่งเสริมการตลาดการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีโหนด-นา-เล

ภาคผนวก ง. แบบสัมภาษณ์ (Schedule Interviews) ผู้นำชุมชน 20 คน

- 1) ชื่อ
- 2) นามสกุล
- 3) อายุ
- 4) สมาชิกในครัวเรือน
- 5) อาชีพหลัก-อาชีพรอง
- 6) อาชีพด้านการท่องเที่ยว โหนด-นา-เล
- 7) รายได้จากการท่องเที่ยว (บาท/วัน/เดือน/ปี)
- 8) ที่อยู่
- 9) เบอร์โทรศัพท์ที่ติดต่อได้/โทรสาร/e-mail
- 10) ความถี่ในการร่วมกิจกรรม
- 11) ท่านเข้ามามีส่วนร่วมครั้งแรกเมื่อไหร่ อย่างไรบ้าง/รูปแบบการมีส่วนร่วม
 - a. รูปแบบ (ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติดำเนินการ และร่วมแบ่งปันผลประโยชน์ ร่วมประเมินผล)
 - b. บน-ล่าง/ล่าง-บน
 - c. ลูกจ้าง ผู้ประกอบการ
 - d. ให้ข้อมูล รับรู้ข้อมูลข่าวสาร วางแผน/ความคิดเห็น จัดการท่องเที่ยว/partnership ตัดสินใจ/ดำเนินการเอง

- e. เทคนิค ((1) การประเมินชาวบ้านแบบมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal), (2) การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion), (3) การประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop), (4) การอบรม (Training), (5) การทัศนศึกษาดูงาน (Educational Tour), (5) การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Dialogue), และ (6) การฝึกปฏิบัติและการประเมินตนเองจากประสบการณ์ที่ได้จากการทดลองปฏิบัติ (Interactive Learning through Action))

12) ได้รับการเรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมในครั้งนี้

- a. สร้างองค์ความรู้, วิเคราะห์ศักยภาพ, สร้างความพร้อม, ดำเนินการ, ออกกติกา, รับผลประโยชน์, การสร้างรายได้, จิตสำนึก, สามัคคี, พึ่งตนเอง, ชุมชนเข้มแข็ง, การพัฒนา ติดตามประเมินผล, แก้ไขปรับปรุง
- b. ทูนชุมชน (นิเวศ คน สังคม วัฒนธรรม สติปัญญา เงินตรา)

13) ปัญหาและอุปสรรคในการเข้าร่วม

14) ทำไมตำบลอื่นๆ จึงเข้าร่วมไม่ได้

15) ข้อเสนอแนะ

ภาคผนวก จ. แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับสมาชิกจำนวน 80 คน

สวัสดีค่ะ ดิฉันชื่อ อุมพร มณีแนม กำลังดำเนินงานวิจัยเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมและแผนการตลาดของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาโหนด-นา-เล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา” ขอความกรุณาท่านช่วยสละเวลาในการตอบแบบสอบถามฉบับนี้ ซึ่งประกอบไปด้วย 7 หน้า 16 ข้อ ด้วยการทำเครื่องหมาย ✓ หน้าคำตอบที่เลือก และตอบแบบสอบถามในช่องว่างที่เตรียมไว้ให้ในแบบสอบถามฉบับนี้ ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 30 นาที แล้วส่งกลับคืนแก่ผู้ช่วยวิจัยเมื่อเสร็จสิ้น

ตอนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐาน 1) ชื่อ.....นามสกุล.....
2) เพศ 01 ☐ ...หญิง 02 ☐ ...ชาย
3) อายุ.....ปี
4) สมาชิกในครัวเรือน จำนวน.....คน

6) อาชีพด้านการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 01 ☐ ...ผู้จัดการทั่วไป/ผู้ประสานงานด้านการท่องเที่ยว
- 02 ☐ ...ทำนา
- 03 ☐ ...ทำไร่ (ระบุ).....
- 04 ☐ ...ทำสวน (ระบุ)
- 05 ☐ ...เลี้ยงสัตว์ (ระบุ)
- 06 ☐ ...ตาลโตนด
- 07 ☐ ...ประมง
- 08 ☐ ...ค้าขายสินค้า (ระบุ
สินค้า).....
- 09 ☐ ...การบริการ
- 091 ☐ ...บริการที่พัก (หน้าสเตย์, โฮมสเตย์)
- 092 ☐ ...บริการขับเรือ
- 093 ☐ ...บริการนำเที่ยว
- 094 ☐ ...บริการสาริตวัฒนธรรม
- 10 ☐ ...มัคคุเทศก์/ผู้บรรยายระหว่างเที่ยว
- 11 ☐ ...อื่นๆ ระบุ.....

7) รายได้จากการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล.....บาท/ครั้ง/วัน/
เดือน

8) ความถี่ในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวไหนด-นา-เล.....ครั้ง/
วัน/สัปดาห์/เดือน/ปี

9) ที่อยู่ปัจจุบัน

เลขที่.....หมู่ที่.....

ซอย.....ถนน.....ตำบล.....

อำเภอ สทิงพระ จังหวัด สงขลา รหัสไปรษณีย์.....

โทรศัพท์.....โทรสาร.....

ตอนที่ 2 รูปแบบการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล

10) ท่านเข้ามามีส่วนร่วมครั้งแรกเมื่อไหร่ (ระบุพ.ศ.).....

11) เหตุผลในการเข้าร่วม (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 01 ☐ ...เป็นหน้าที่โดยตรงที่ต้องทำ
- 02 ☐ ...เพื่อนชักชวน
- 03 ☐ ...ได้ประโยชน์จากการเข้าร่วมกิจกรรม
- 031 ☐ ...ได้มีงานทำ
- 032 ☐ ...การเพิ่มรายได้
- 033 ☐ ...ได้ความรู้ และประสบการณ์
- 04 ☐ ...มีเวลาว่างในการเข้าร่วม
- 05 ☐ ...ความชอบส่วนตัว
- 06 ☐ ...การรักษาสิทธิของตนเอง
- 07 ☐ ...อยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น
- 08 ☐ ...อยากสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 09 ☐ ...การทำให้เป็นตัวอย่างแก่ชนรุ่นหลัง
- 10 ☐ ...การสืบทอดอาชีพของบรรพบุรุษ
- 11 ☐ ...ต้องการให้ชุมชนพัฒนา
- 12 ☐ ...การเสริมสร้างความสามัคคี
- 13 ☐ ...การมีส่วนร่วมให้ผลประโยชน์มากกว่าทำคนเดียว
- 14 ☐ ...อื่นๆ ระบุ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล

13) หากท่านไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งดังกล่าวข้างต้น ท่านคิดว่าเป็นเพราะเหตุผลใด

(ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 01 ☐ ...ลืม
- 02 ☐ ...ไม่เกี่ยวข้องกับตนเองชักเท่าไร
- 03 ☐ ...มีเพื่อน หรือผู้นำคนอื่นทำแทนแล้ว
- 04 ☐ ...ไม่สนใจ
- 05 ☐ ...ตัวเองไม่ค่อยมีปากมีเสียงในการมีส่วนร่วมมากนัก
- 06 ☐ ...มีสิ่งอื่นที่สำคัญกว่าต้องทำก่อน
- 07 ☐ ...ไม่แน่ใจว่าตนเองจะช่วยให้มาก-น้อยแค่ไหน
- 08 ☐ ...ไม่มีใครฟังความคิดเห็นของฉัน/ผม ส่วนใหญ่เค้าก็จะคิดกันไว้แล้ว
- 09 ☐ ...ไม่รู้ว่าจะเข้าร่วมได้อย่างไร
- 10 ☐ ...ไม่มีประโยชน์ได้-เสียจากโครงการนี้
- 11 ☐ ...เวลาไม่ค่อยสะดวก
 - 111 ☐ ...ต้องทำงานอย่างอื่นด้วย
 - 112 ☐ ...ต้องเลี้ยงดูพ่อ-แม่ ลูก-หลาน ผู้ป่วย
 - 113 ☐ ...ภัยธรรมชาติขัดขวางการมีส่วนร่วม เช่น ฝนตก น้ำท่วม
- 14 ☐ ...ขาดแคลนงบประมาณ
- 15 ☐ ...ไม่ค่อยเข้าใจในกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้ชักเท่าไร
- 16 ☐ ...ไม่ชอบกิจกรรมการท่องเที่ยว
- 17 ☐ ...ไม่แน่ใจว่าชุมชนจะทำได้จริงๆ
- 18 ☐ ...ไม่มีความรู้เรื่องการท่องเที่ยว
- 19 ☐ ...อื่นๆ ระบุ

.....

.....

ตอนที่ 4 การเรียนรู้จากการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล

14) ท่านได้รับการเรียนรู้อะไรบ้างจากการเข้าร่วมในครั้งนี้ (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 01 ☐ ...สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และสิ่งแวดล้อม
- 02 ☐ ...ได้ประสบการณ์ใหม่ๆ
- 03 ☐ ...ได้พบปะผู้คน
- 04 ☐ ...ได้ความรู้
- 041 ☐ ...รู้ทรัพยากรท้องถิ่น เช่น ทรัพยากรโหนด นา เล
- 042 ☐ ...การเรียนรู้การจัดการทรัพยากร เช่น การเตรียมพื้นที่ท่องเที่ยว การเตรียมที่พัก การเตรียมขนม การเตรียมของที่ระลึก การให้บริการนักท่องเที่ยว
- 043 ☐ ...เรียนรู้การแบ่งปันผลประโยชน์
- 044 ☐ ...เรียนรู้การติดตามประเมินผล
- 045 ☐ ...เรียนรู้การหาหนทางแก้ไขปรับปรุง
- 046 ☐ ...รู้วิธีการปฏิบัติงานอย่างเป็นขั้นตอนและมีระเบียบแบบแผน
- 05 ☐ ...เพิ่มพูนทักษะ
- 051 ☐ ...รู้จักตั้งคำถาม
- 052 ☐ ...รู้จักการคิดวิเคราะห์
- 053 ☐ ...ทักษะในการดำเนินท่องเที่ยวว่าเป็นอย่างไร เช่น การเป็นเจ้าบ้านที่ดี
- 054 ☐ ...สามารถนำไปใช้กับการแก้ไขปัญหาอื่นๆ ในหมู่บ้านได้
- 06 ☐ ...การทำงานร่วมกันกับผู้อื่น
- 07 ☐ ...เกิดความสามัคคี
- 08 ☐ ...ชุมชนเข้มแข็ง
- 09 ☐ ...พึ่งตนเองได้
- 10 ☐ ...การสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว
- 11 ☐ ...เกิดการพัฒนา
- 12 ☐ ...ผลในเชิงรูปธรรม
- 121 ☐ ...แผนปฏิบัติงานการท่องเที่ยวในช่วงต่อไป
- 122 ☐ ...แผนที่ทรัพยากรการท่องเที่ยว
- 123 ☐ ...แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยว
- 14 ☐ ...อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะการมีส่วนร่วมการท่องเที่ยวโหนด-นา-เล

15) เพื่อปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล ให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ท่านคิดว่าควรมีการปรับปรุงในข้อใด (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- 01 ☐ ...การหาสมาชิกที่สนใจร่วมกันเพิ่ม
- 02 ☐ ...การเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน
- 03 ☐ ...การแบ่งผลประโยชน์อย่างชัดเจน และเป็นธรรม
- 04 ☐ ...การนัดหมายให้เหมาะสมแก่เวลามากยิ่งขึ้น
- 05 ☐ ...เสริมสร้างทัศนคติที่ดีด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 06 ☐ ...เสริมสร้างทัศนคติในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และเป็นเจ้าบ้านที่ดี
- 07 ☐ ...การให้การศึกษในการพัฒนาศักยภาพ เช่น เรื่องภาษาต่างประเทศ การปรับปรุงผลิตภัณฑ์ การตลาด
- 08 ☐ ...เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- 09 ☐ ...เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน
- 10 ☐ ...องค์กรภายนอกควรเข้ามาให้การสนับสนุน
- 11 ☐ ...อื่นๆ ระบุ

ตอนที่ 6 แบบตอบรับผลการวิจัย

16) คุณมีความประสงค์ที่ต้องการจะรับทราบผลงานวิจัยฉบับย่อนี้หรือไม่

- 01 ☐ ...ไม่ใช่
- 02 ☐ ...ใช่ (ไม่ต้องกรอกซ้ำ หากที่อยู่คือที่เดียวกันกับข้างหน้า)

กรุณาระบุสถานที่ติดต่อเพื่อขอรับผลงานวิจัยฉบับย่อได้ที่:

ชื่อผู้รับ.....

เลขที่..... หมู่ที่.....

ซอย..... ถนน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

-ขอขอบพระคุณที่กรุณาสละเวลาในการตอบแบบสอบถาม-

ภาคผนวก จ. รูปภาพกิจกรรมการดำเนินการวิจัย

ภาพ 25 ตัวอย่างการสัมภาษณ์เชิงลึก นายยงยุทธ สังข์ทอง ผู้สาดิขึ้นตาลโดนด

ภาพ 26 แสดงตัวอย่างกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างของชุมชนตำบลคลองรี

ภาพ 27 แสดงตัวอย่างการจัดประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อวางแผนการตลาด

ภาพ 28 แสดงตัวอย่างการประชุมกลุ่มย่อย 1 เพื่อวางแผนการตลาด

ภาพ 29 แสดงตัวอย่างการประชุมกลุ่มย่อย 2 เพื่อวางแผนการส่งเสริมการตลาด

ภาพ 30 แสดงการทดลองจัดทัวร์ 2 วัน 1 คืน

ภาพ 31 แสดงการสาธิตวิถีไหนด

ภาพ 32 แสดงการสาธิตวิถีนา

ภาพ 33 แสดงการสาธิตวิถีเฒ

ภาพ 34 แสดงการพักอาศัยร่วมกับชุมชน

ภาพ 35 แสดงการสะท้อนความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวน

ภาพ 36 แสดงการประชุมเพื่อสรุปการเรียนรู้

ภาคผนวก ซ. ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ตาราง 16 แสดงจำนวนการตอบรับการสัมภาษณ์

กลุ่มตัวอย่างที่คาดหวัง	กลุ่มตัวอย่างที่ได้ (คน)	วิธีการสุ่ม ตัวอย่าง
1) แกนนำการท่องเที่ยวโดยชุมชนโหนด-นา-เล	20	การสุ่มตัวอย่าง แบบมี วัตถุประสงค์ (Purposive Sampling)
a. ตัวแทนจากชุมชนตำบลท่าหิน	5	
b. ตัวแทนจากชุมชนตำบลคูขุด	6	
c. ตัวแทนจากชุมชนตำบลคลองรี	5	
d. องค์กรภายนอก ได้แก่ ตัวแทนจากสมาคม มัคคุเทศก์, สื่อมวลชน, นักวิชาการ, ตัวแทน จากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงาน หาดใหญ่	4	
2) เครือข่ายสมาชิกการท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถี โหนด-นา-เล	80	
a. ตัวแทนจากชุมชนตำบลท่าหิน	28	
b. ตัวแทนจากชุมชนตำบลคูขุด	35	
c. ตัวแทนจากชุมชนตำบลคลองรี	17	

ตาราง 17 แสดงจำนวนผู้ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกในงานวิจัยชิ้นนี้

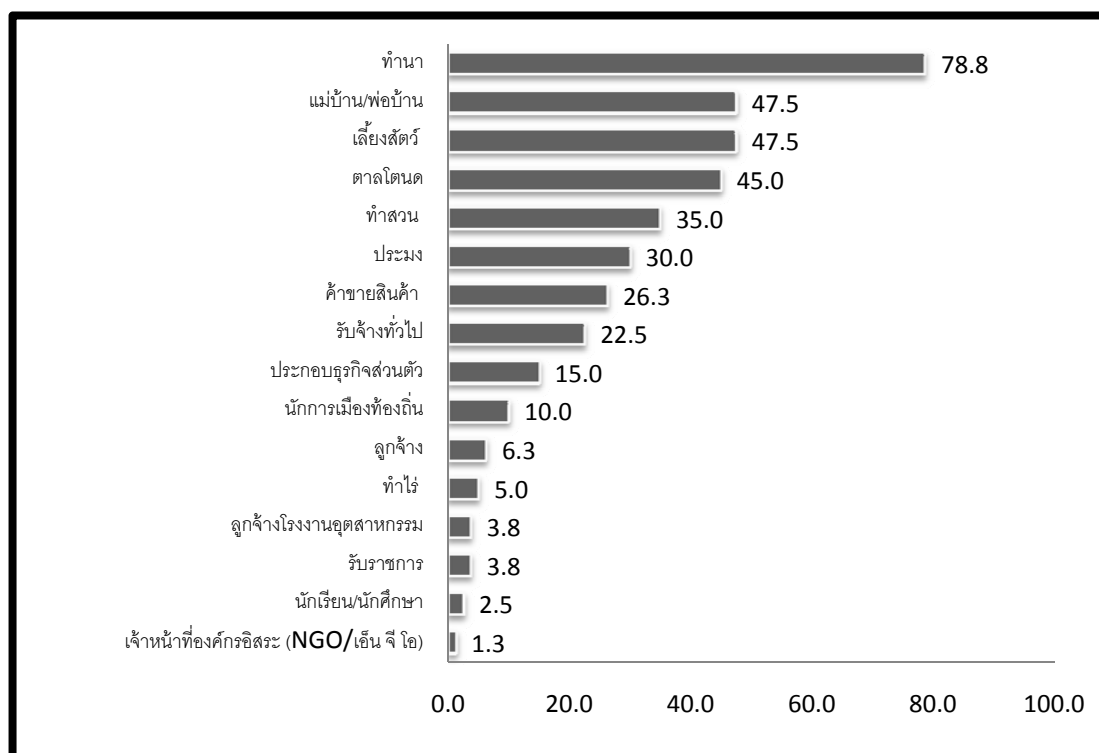
ลำดับ ที่	ที่มา	ชื่อ-นามสกุลผู้ให้ สัมภาษณ์	สถานภาพปัจจุบัน
1	แกนนำจาก ชุมชนท่าหิน	นางพูนทรัพย์ ศรีชู	แกนนำกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนท่าหิน, ผู้ ประสานงาน, นักสื่อความหมาย
2		นายสว่าง อัมภาร้อม	แกนนำกลุ่มการท่องเที่ยวชุมชนท่าหิน, ชาวนาและชาวประมงลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
3		นางประภา มากชูชิต	รับราชการ, ปรงและขายอาหารจาก ผลิตภัณฑ์ตาลโตนด, ผู้ประสานงาน
4		นางแพรว บัวทอง	มีอาชีพทำนา และผัดน้ำผึ้ง (ทำน้ำตาลปี๊บ), ผู้สาคิตวัฒนธรรมด้านการท่องเที่ยว เช่น เจาะลูกตาล ทำขนมพืพื การประกอบ อาหาร
5		นางภา มากชูชิต	ผัดน้ำผึ้ง (ทำน้ำตาลแว่น และน้ำตาลผง), ผู้ สาคิตวัฒนธรรม
6	แกนนำจาก ชุมชนคูขุด	นางปราณี มณีดุลย์	ข้าราชการบำนาญ, แกนนำกลุ่มข้าวปลอด สารพิษ, ผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด, เจ้าของ หน้าเสตย์
7		นางสาวมาลา พานิชกร	อาชีพค้าขาย, แกนนำกลุ่มพัฒนาอาชีพ (ผลิตภัณฑ์ขนมจากตาลโตนด), ผู้ ประสานงานของตำบลคูขุด และมัคคุเทศก์ นำเที่ยว
8		นางสาวนิภา ช่อเพชร	อาชีพไร่นาสวนผสมปลอดสารพิษ, สมาชิก กลุ่มกลุ่มพัฒนาอาชีพ รับผิดชอบงาน การตลาด และบริการที่พัก
9		นางสาวสมบุญ รุ่งเรือง	อาชีพทำนา, สมาชิกกลุ่มกลุ่มพัฒนาอาชีพ รับผิดชอบการบริการที่พัก

ตาราง 17 แสดงจำนวนผู้ที่ให้สัมภาษณ์เชิงลึกในงานวิจัยชิ้นนี้ (ต่อ)

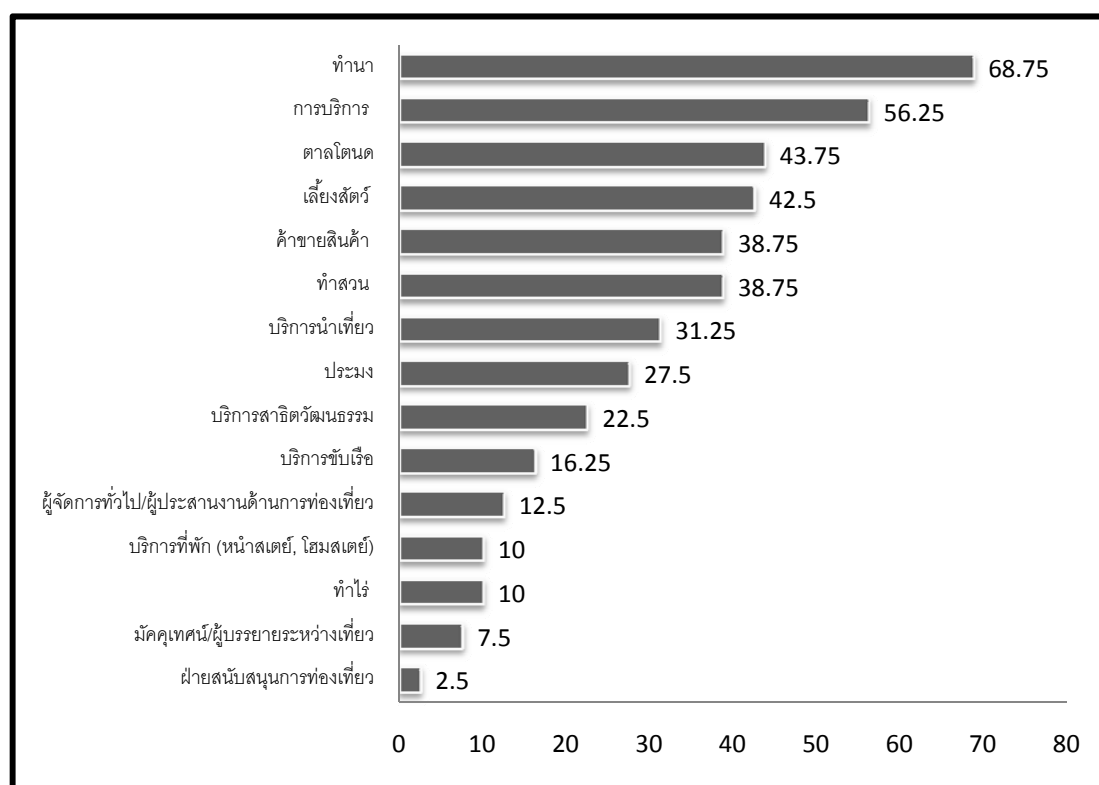
ลำดับ ที่	ที่มา	ชื่อ-นามสกุลผู้ให้ สัมภาษณ์	สถานภาพปัจจุบัน
10	แกนนำจาก ชุมชนคุชูด	นางสาววรรณ รัตน์ สุวรรณ	อาชีพทำนา, สมาชิกกลุ่มกลุ่มพัฒนาอาชีพ ผู้ สาคิวิพัฒนธรรม และขายสินค้าที่ระลึก
11		นายภูวดล ราชเดหวา	เจ้าหน้าที่ฝ่ายประชาสัมพันธ์ เขตห้ามล่าสัตว์ ป่าคุชูด อำเภอสังขละบุรี, ฝ่ายประสานงาน การท่องเที่ยวชุมชน และการบริการที่พัก
12	แกนนำจาก	นายชนบ แทนประมูล	นายกอบต.คลองรี
13	ชุมชนคลอง รี	นางปณิดา แซ่สังข์	รองนายกอบต.คลองรี, ผู้ประสานงานด้าน การท่องเที่ยว
14		นายโสธร เสนประสบ	กำนันตำบลคลองรี และประกอบอาชีพ รับจ้าง, ชาวประมง, ผู้ประสานงานการ ท่องเที่ยว
15		นายยงยุทธ สังข์ทอง	ชาวสวนตาลโตนด ชาวนา และชาวประมง
16		นายจรูญ ชูแก้ว	
17	องค์กร ภายนอก	นายไพฑูรย์ ศิริรักษ์	บุคลากรประจำวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ มีถิ่นกำเนิดที่อำเภอ สังขละบุรี จังหวัดสงขลา
18		นายปรัชญากรณ์ ไชยคช	เจ้าหน้าที่การตลาด การท่องเที่ยวแห่ง ประเทศไทย สำนักงานอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
19		นางรุปณีย์ วจนะถาวร ชัย	ผู้จัดการคลื่นวิทยุชุมชน อัลฟ่าเรดิโอ FM 99.5
20		นายกุล สุนทรวิจิตร	นายกสมาคมมัคคุเทศก์จังหวัดสงขลา และ เจ้าของบริษัทตัวแทนท่องเที่ยว Ike Tour

ตาราง 18 แสดงเพศ อายุ สมาชิกในครัวเรือนของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

เพศ	ความถี่	เปอร์เซ็นต์	ความถี่สัมพัทธ์ (Valid Percent)	ความถี่สะสม (Cumulative Percent)
หญิง	57	71.2	71.2	71.2
ชาย	23	28.8	28.8	100.0
รวมทั้งสิ้น	80	100.0		
อายุ (ปี)				
20 ปีลงมา	1	1.2	1.3	1.3
21-30 ปี	3	3.8	3.8	5.1
31-40 ปี	9	11.2	11.4	16.5
41-50 ปี	12	15.0	15.2	31.6
51-60 ปี	31	38.8	39.2	70.9
61-70 ปี	20	25.0	25.3	96.2
71 ปีขึ้นไป	3	3.8	3.8	100.0
รวม	79	98.8	100.0	
ไม่ตอบ	1	1.2		
รวมทั้งสิ้น	80	100.0		
จำนวนสมาชิกในครัวเรือน (คน)				
1-2 คน	25	31.2	31.2	31.2
3-5 คน	42	52.5	52.2	83.8
6-10 คน	13	16.2	16.2	100.0
รวมทั้งสิ้น	80	100.0	100.0	

ภาพ 37 แสดงอาชีพหลักของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจำนวน 80 คน

ภาพ 38 แสดงอาชีพการท่องเที่ยวโดยชุมชนจากผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ 80 คน

ตาราง 19 แสดงรายได้เฉลี่ยจากการการท่องเที่ยวของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

รายได้เฉลี่ย (บาท)	ความถี่	ค่าเฉลี่ย (บาท)	ค่าเฉลี่ย/บาท/วัน
0-800 บาท/ครั้ง	57		208.93
30-400 บาท/วัน	9		253.33
100-20,000 บาท/เดือน	9	3,900.00/เดือน	130
8,000 บาท/ปี	1	8,000.00/ปี	21.91
ไม่ตอบ	4		
รวมทั้งสิ้น	80		

ตาราง 20 แสดงความถี่ในการดำเนินกิจกรรมของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ความถี่ (ครั้ง)	ความถี่	ค่าเฉลี่ย (ครั้ง)
1-50 ครั้ง	5	13.80
3 ครั้ง/สัปดาห์	2	3.00
0-5 ครั้ง/เดือน	49	1.76
1-20 ครั้ง/ปี	16	4.88
ไม่ตอบ	8	
รวมทั้งสิ้น	80	

ตาราง 21 แสดงระยะเวลาในการเข้าร่วมของผู้ให้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง

ระยะเวลาในการเข้าร่วม (ปี)	ความถี่	เปอร์เซ็นต์	ความถี่สัมพัทธ์ (Valid Percent)	ความถี่สะสม (Cumulative Percent)
1 ปี	12	15.0	16.2	16.2
2-5 ปี	46	57.5	62.2	78.4
6-8 ปี	16	20.0	21.6	100.0
ไม่ตอบ	6	7.5	100.0	
รวมทั้งสิ้น	80	100.0		

ภาคผนวก ข. ประวัติคณะผู้วิจัย

1. หัวหน้าโครงการ

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย)	นางสาวอุมาพร มุณีแนม
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)	Miss Umaporn Muneenam
ตำแหน่งปัจจุบัน	อาจารย์
หน่วยงานที่สังกัด	คณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตูปณ. 50 คอหงส์ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา 90112
โทรศัพท์	074-286842
โทรสาร	074-429758
E-mail – address	umaporn.m@psu.ac.th

ประวัติการศึกษา

วุฒิ ปริญญา	สาขา	สถาบันการศึกษา	ปีที่จบ
Ph.D.	Philosophy	Griffith University	2549
M.S.	การจัดการสิ่งแวดล้อม	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2543
วศ.บ.	บริหารรัฐกิจ (เกียรตินิยมอันดับ 2)	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2537

สาขาวิชาการที่มีความชำนาญพิเศษ (แตกต่างจากวุฒิการศึกษา) ระบุสาขาวิชาการ

- การประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ

- 2539: ผู้ร่วมวิจัย; การสำรวจการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เขต 2 จังหวัดสงขลา

- 2541: ผู้ร่วมวิจัย; โครงการการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (IEE) และโครงการการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ในการจัดตั้งโรงแยกก๊าซและท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซีย จังหวัดสงขลา (บริการวิชาการ)
- 2542: ผู้ร่วมวิจัย; โครงการฝึกอบรม (THAITREM) แก่องค์กรบริหารส่วนตำบลบริเวณภาคใต้ตอนล่าง
- 2549: ผู้ร่วมวิจัย; โครงการก่อสร้างบ้านพักถาวรผู้ประสบภัยสึนามิ บริเวณเกาะพีพี จังหวัดกระบี่ (บริการวิชาการ)
- 2549: ผู้ร่วมวิจัย; การวางแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อม จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2551-2554 (บริการวิชาการ)
- 2550: หัวหน้าโครงการ; การศึกษาเบื้องต้นการรับรู้ ทักษะคติ ความคิดเห็น ความกังวลของประชาชนต่อผลกระทบที่คาดว่าจะได้รับ: กรณีศึกษาสถานที่เก็บกองและคัดแยกขนาดถ่านหิน บริษัท แชนด์ เอ็ม ซี อุตสาหกรรม จำกัด สาขาภาคใต้ หมู่ 9 ตำบลจะโหนด อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา (บริการวิชาการ)
- 2551: หัวหน้าโครงการ; การบันทึกเรื่องเล่าหมู่เกาะพีพี: เพื่อการสื่อความหมายในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการสนับสนุนเงินอุดหนุนกองทุนวิจัยพัฒนาอาจารย์รุ่นใหม่ คณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
- 2551: ผู้ร่วมวิจัย; โครงการสำรวจเพื่อการจัดการทรัพยากรธรณีลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา (สำรวจธรณีเคมีและสภาพตะกอนในลุ่มน้ำและทะเลสาบสงขลาตอนใต้) (บริการวิชาการ)
- บทความทางวิชาการ

- 5-8 December 2005 Muneenam, U. (2005, 5-8 December). *Hazardous Waste Management and The Community: A Case Study of Public Participation in Ta Sit, Pluak Daeng, Ra Yong Province, Thailand*. Paper presented at the Annual Conference of The Australian Sociological Association: Place, Community, Change, University of Tasmania, Tasmania, Australia.
- 2007 Muneenam, U., & Ratanachai, C. (2007). Application of Public Participation in the Decision-Making Regarding the

Environmental Impacts of Poverty Alleviation: A Case Study of The Royal Development Project, Hua Pa Khieo, Phattalung, Thailand. The International Journal of Interdisciplinary Social Sciences , 2 (2), 263-270. Accessible at :

<http://umapornmuneenam.cgpublisher.com/> or

<http://iji.cgpublisher.com/product/pub.88/prod.184>

12-14 March 2008

Muneenam, U. & Visutthisamajarn, P. (2008, 12-14 March). Public Participation in the Initial Environmental Examination: A Case Study of the Permanent House Construction for Tsunami Survivors on the Phi Phi Don Island, Thailand. Poster presented at the Seventh National Environmental Conference, Chulabhorn Research Institute, Bangkok, Thailand.

28-30 สิงหาคม 2551

อารมณ มีรุ่งเรือง, อุมาพร มณีแนม, & ชนิษฐา ชูสุข. (2551, 28-30 สิงหาคม). *การมีส่วนร่วมของชุมชนกับกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ: กรณีศึกษาชุมชนคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (Community Participation and A Trend of Water Resource Conservation: A Case Study of Hae Canal Community, Hatyai District, Songkhla Province)*. การนำเสนอผลงานทางวิชาการ ในการประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 1 "ชุมชน ชุมชน คนได้: ในกระแสการเปลี่ยนแปลง". โรงแรมราชมั่งคณา พาวเวอร์เลน บีช รีสอร์ท สงขลา, จังหวัดสงขลา, ประเทศไทย.

2. ผู้วิจัยร่วม

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พูนทรัพย์ ศรีชู

ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Poonsup Srichoo

คุณวุฒิ/ ระดับการศึกษา ประกาศนียบัตรวิชาชีพ แผนกบัญชี โรงเรียนเพชร

สยามพาณิชย์การ หาดใหญ่

หน่วยงานสังกัด ชมรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บ้านท่าหิน ต.ท่าหิน

เครือข่ายชุมชนเพื่อการฟื้นฟูและพัฒนาลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ที่อยู่ 11/4 ม. 7 ต.ท่าหิน อ.สทิงพระ จ. สงขลา 90190

โทรศัพท์/โทรสาร 081-2757156